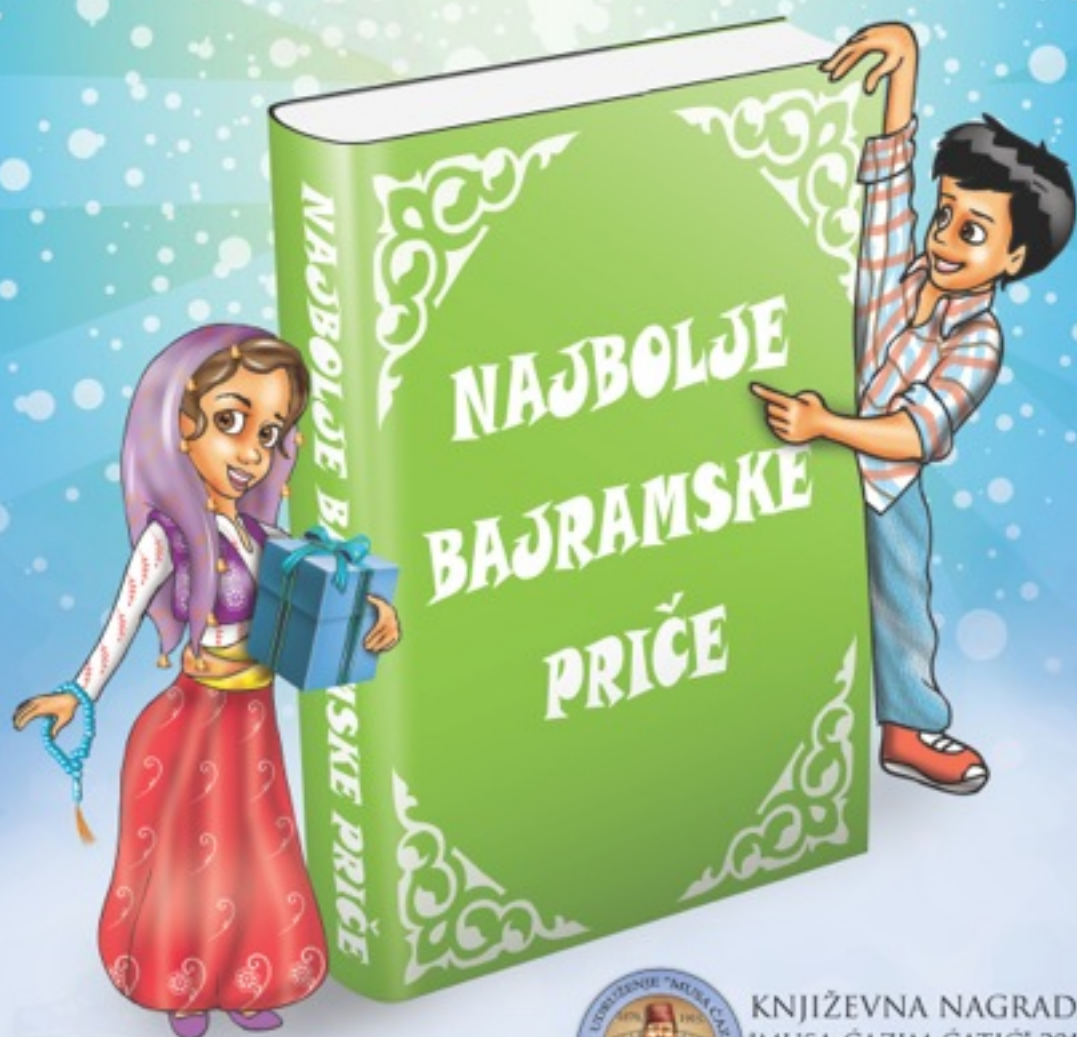

BAJRAMSKE RADOSTI

ZBORNIK BAJRAMSKIH PRIČA

KNJIŽEVNA NAGRADA
"MUSA ČAZIM ČATIĆ" 2016.
KATEGORIJE: BAJRAMSKE PRIČE

NAJBOLJE BAJRAMSKE PRIČE

***Zbornik priča sa prvog konkursa
za književnu nagradu „Musa Ćazim Ćatić“
Kategorije: „Bajramske priče“***

NAJBOLJE BAJRAMSKE PRIČE

Pripremili zbornik:

Nevezeta i Husein Huska Ismailović

Biblioteka: Bajramske priče, knjiga 1.

Izdavač:

KU „Musa Ćazim Ćatić“ Odžak, München

Predgovor:

Husein Huska Ismailović

Recenzija:

Mustafa Smajlović, književnik

Dževida Porobić, prof.

Nurija Delić, prof.

Lektorisali priče:

Nurija Delić, Emina Alešević, Amela Isanović,

Hajrudin Neradin, Lejla Novkinić, Jasmina Halilović,

Ilustracije:

Amar Ajdinović

Grafička priprema:

Izudin Botić

Štampa:

ISSN - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka

Bosne i Hercegovine, Sarajevo

Predgovor

Na konkursu/natječaju za književnu nagradu „Musa Ćazim Ćatić“, kategorije: Bajramske priče za najbolju neobjavljenu kratku bajramsku priču, koji je bio raspisan do 12. marta/ožujka 2016. godine, prispjelo je 57 priča uključujući i jedan poetski uredak potpisan šifrom “Kurban bajram” kako je i pjesma naslovljena, zanimljivo, kao i nemali broj proznih uredaka. Na odzivu učesnika mogu pozavidjeti i neki poznatiji tradicionalni natječaji, što (u)kazuje da su organizatori konkursa, na čelu sa predsjednikom Huseinom Huskom Ismailovićem, na dobrom putu da ovaj konkurs učine renomiranim i prepoznatljivim u Bosni i Hercegovini, ali i diljem svijeta, gdje god žive svi oni kojima su bajramski blagdani u srcu, što najbolje svjedoči da su priče pristizale iz svih krajeva svijeta, pa čak iz Australije i Turske. „Musa Ćazim Ćatić“, kategorije: Bajramske priče.

Sve prispjele priče, kako nalažu i propozicije konkursa, tematski se vezuju za bajramske blagdane (Ramazanski bajram i Kurban bajram), a pripovjedački se razgranjavaju višesmjerno i višeslojno poput magičnog stabla života sa svim onim elementima koji oslikavaju blagdansku atmosferu kroz socijalno i emotivno poniranje u radost ili tugu, u svečanost ili bolni rasplamsaj tegobnih duša zbog rana koje ne zarastaju, a najčešće su posljedica ratnih nedaća. Neke priče se dotiču upravo muhadžirskih muka na ovodunjalučkim prolaznim stazama života i životnim pribježištima daleko od domovine. U neke priče, finim, literarnim nitima, utkana su sjećanja na djetinjstvo i mirnodopski vakat u kome se živjelo sporije, rahatnije, zdravije i duže, pa su i bajrami, prema nostalgичnom promišljanju nekih autora, bili svečaniji u odnosu na ovovremene.

Međutim, ko bude pomno iščitavao priču po priču, sigurno će uočiti raznovrsnost i različitost stilova, pripovjedačke forme i izražaja, što možda više (u)kazuje na iskustvenost i razliku u starosnoj dobi autora, ali po jednom su srodne i čine ovaj zbornik proznih uredaka u isto vrijeme i jedinstvenom knjigom i svojevrsnom romanesknom cjelinom. Otud je lahko primjetno kako su gotovo sve priče podastrijete spoznajom značaja bajramskih blagdana u kojima se u slozi i ljubavi bratski dijele sve ovozemaljske radosti i neblagodati sa rodbinom, komšijama i prijateljima ma koje god vjeroispovijesti bili. Nadalje, neizbježna je spoznaja, a što ovu svojevrsnu panoramu priča čini posebno vrijednim literarnim štivom, je da su priče ljekovite poruke, ali i pouke koju u sebi nose bajramski blagdani.

Članovi žirija u sastavu: kniževnika Mustafe Smajlovića, prof. Dževide Porobić, prof. Nurije Delića, koji su pažljivo iščitali svaki uredak, bez uvida u ime i prezime autora, dakle, bile su im dostupne samo šifre kako dolikuje poštenom žiriranju, pogotovo kada su u pitanju anonimni natječaji, u najuži izbor za nagradu odabrali su 30 priča.

U najužoj selekciji, ali dobrano i izvan nje, bilo koja od priča, po umijeću i ljepoti pripovijedanja, mogla je biti u konkurenciji za jednu od nagrada. Pa ipak, žiri je jednoglasno donio odluku da nagrade pripadnu pričama ovim redom:

- Prva nagrada - Bajramovanje u Vrhpolju (šifra: Bajramovanje u Vrhpolju) autor Husein Buljubašić,
- Druga nagrada - Bajramsko odijelo s Marienplatza u Münchenu (šifra: Muhadžir), autor Isnam Taljić,
- Treća nagrada - Uspomena (šifra: Leptir), autor Senada Šahović,
- Pohvaljena priča - Radost Bajrama (šifra: Sedma), autor Vildana Alajbegović.

* Prvonagrađena priča Bajramovanje u Vrhpolju nosi u sebi sve one elemente lijepog i umješnog pripovijedanja, uz fine, emocijama obojene poetske slike, jasan dijalog, ljepotu izvornog jezika, rastezljivu maštovitost, umjetničku ljepotu. Autor priču počinje i završava sa čudesno moćnom pticom kakvu jedino vidi u bajkovitom svijetu, koja se pripliće sa stvarnošću, glavni junak, vrhpoljski dječak sa obala Sane:

Ptica je bila sva šarena. Kao da je od cvijeća. Ne samo od cvjetova, nego i od listova sa cvijetnih stabljika. Osim pomalo kukurijek, cvijeće nije zeleno. A njoj se rep zelenio. Bio je vrlo dug. Od dužine i presavijen. Presijavao se u mnogo podboja zelene: od svijetle boje proljetne travice do tamne s homora. Vrat kao da je bio u nijansama plamena, a krila šarena poput livade zasute ljubičicama, visibabama, jagorčevinom, kaćunima. I sedlo je bilo udobno. Kao da nije od perja, nego od samo samog paperja. Kljun je bio kakav i bude kljun - između žute i narančaste. Kraj njega su počinjali oni crvenkasti ukrasi kakve imaju horozi i izgledaju poput hobera na horozu. Ovi su mnogostruko veći od horozijih, tako da je i ptica i njima mahala. Kad bi se gledala iz daljine, podsjetila bi na avion dvokrilac. Letjela je onako kako bi dječak u sebi pomislio. Kad mu naupadne da bi se vinuli u visinu, ona poleti uvis. Kad se, pri tome, uplaši da su preblizu Suncu i da bi ih moglo spržiti, zaželi da se

sunovrate prema šumi. Pa da se, onda, najednom uzdignu i polete ravno. I ptica bi tako učinila. . .

(Iz recenzije Mustafe Smajlovića, književnika i publiciste)

* Drugonagrađena priča je Bajramsko odijelo s Marienplatzu u Münchenu. Nad pripovijetkom dominira rečenica: Djeca su mala, ali su veliki ljudi, bolje pamte i više pate od odraslih.

Autor je sa svojim bajramskim odijelom iz Njemačke pokazao teške i tužne puteve kojim prolaze naši ljudi što su se zaputili da koricu kruha zarade čak u Njemačkoj. Uz pretežak rad na građevini, gdje vlada propuh i nesrazmjerno veliki fizički napori da bi se koliko toliko udovoljilo poslodavcima i njihovim procjenama koliko ko treba raditi. Obično biva da se kandžija onaj vo koji najviše tegli.

A naš čovjek, ovog puta Akif, hoće se i zna se pred strancima pokazati, pa se često može i ono što se ne može, samo da bi bio pohvaljen od poslodavca i da bi zadržao radno mjesto koje u Bosni nema. Naš Akif stiže i u džamiju, ali tursku, jer se Bošnjaci onda nisu znali organizovati i ujediniti u „Bošnjački kulturni centar“. Oženio se Akif u Bosni, a žena mu Zejna porodila i poklonila četvero djece: kćerke Asimu, Hajriju i Karmelu, i na kraju, sina Azema. Sva su mu djeca zlatna, i ne pravi Akif razliku među djecom, po onom starom pravilu: muško je muško, a žensko je žensko, ali ipak: Azem je najmlađi, još nije ni u školu krenuo, a babo mu želi donijeti odijelo čak iz Njemačke, pravo, čvrsto, s peglom čak, da se vidi i zna kako je naš Akif promućuran i spretan - naišao u samom centru Münchena, na Marienplatzu, na radnju „Salon Mode Anzuege“ čiji je vlasnik Maler Schreiner.

Autor minuciozno pokazuje da zna distinkciju i u njemačkom jeziku između Schreiner i Tischler: Krojača Tischler. A naš Akif ne zna njemački, ali dobro vlada bajerskim. Divno su se sporazumjeli, kao i Gogoljev Akakije Akakijevič sa svojim krojačem Petrovičem. Ovdje kod našeg Akifa novac nije bio nikakav problem. Naprotiv, krojač Schreiner je Akifa čak nagovarao da kupi konfecijsko odijelo, jer je i dovoljno kvalitetno i mnogo jeftinije, ali se brižni otac Akif žestoko usprotivio, jer je želio „spezial“ odijelo, maksuziju iz Njemačke donijeti svome sinu, pa koliko košta da košta, nije babi žao.

Trebalo je vidjeti i osjetiti tu radost samoga Azema kada je obukao na sebe to odijelo iz dalekoga svijeta. I sve bi bilo u redu da je proslava Bajrama tekla u tome tonu i pravcu. Gdje bi roditeljima, sestrama i cijelome selu bio kraj da se mali Azem i prošetao do džamije na Bajram, u njoj bio najviđeniji po

neobičnom i skupocijenom odijelu – svi bi ga pipkali, sumnjajući da je moguće u njihovoj zabiti imati tako skupocijeno i lijepo odijelo, a biti odavdje i tu rođen.

Zato je autor, kako to često rade nama bliski pisci, kao što je to naprimjer Borhes, na kraju začinio priču neočekivanim završetkom: Maleni Azem se nikako nije mogao probuditi da ide na Bajram namaz, a nije nam nagovijestio da li se radi o umoru djeteta, ili je možda posrijedi nešto mnogo gore i teže od toga – tragedija. Ono što najviše volimo i želimo, svoju djecu i njihov uspjeh više nego li svoj, sagorimo svojom željom i pretvaramo u njegovu suprotnost. Ostaje tajnom šta se zaista zbilo sa djetetom, otkuda na najradosniji dan – Bajram, da se dijete samo od sebe presamitilo preko ruku svojih roditelja, kao što sin u Preobraženju Franza Kafke, ostaje zaključan u sobi, a roditeljima preostaje jedino mogućnost da se prošetaju sa kćerkama ne bi li nekim slučajem naišli na „sreće“ svojih kćerki. Dan je ionako sunčan i lijep, a našu bol, ovog puta za sinom i kod Kafke i kod autora priče, ne vidi i ne zna niko do samoga Boga.

(Iz recenzije Nurije Delića, profesora književnosti).

* Trećenagrađena priča je Uspomena. Među 57 bajramskih priča prispjelih na konkurs, moju pažnju su privukle one koje su drugačije od ostalih, nekonvencionalne i netipične.

Tražila sam dobru "priču", vješto, zanimljivo i duhovito ispričanu, a među nekoliko takvih, najviše mi se dojmila priča Uspomena pod šifrom Leptir. Riječ je o devetogodišnjakinji, maloj buntovnici iz porodice gdje samo majka posti. Djevojčica odluči postiti prvi dan Ramazana, bez obzira što stariji kažu da post nije obavezan za djevojčice, pogotovo one sa "slabom krvnom slikom" i da će njen pokušaj završiti nesviješću i infuzijom. Ona ne odustaje i kaže samoj sebi: Radije bih otpila ne znam kakvu kaznu nego prihvatila neminovnu istinu da nisam stvorena za sve i da za neke stvari jednostavno nisam sposobna. Tako mala junakinja, svojeglava, kapriciozna, pomalo razmažena, vođena željom da se dokaže, a da svi primijete njenu "žrtvu" i podvig - na kraju sama dolazi do spoznaje o ljepoti tog dana koji završava idiličnim iftarom.

Ova neobična priča o djevojčici koja nije odgojena u vjerskom duhu, zbog te činjenice ne gubi ništa na ispravnosti ideje. Naprotiv, naša mala junakinja sama dolazi do spoznaje o svojoj ispunjenosti postom, kao i do spoznaje o svom identitetu.

Priča dobija na stilskoj vrijednosti zbog činjenice da je ispričana iskreno i

duhovito, u 1. licu, iz perspektive djevojčice, junakinje ove lijepe priče.”
(Iz recenzije Dževide Porobić, profesorice književnosti).

* Pohvaljena priča Radost Bajrama, koju je izvezla poetska maštovitost djevojčice, sa detaljima iz svakodnevnog života koji je čine stvarnosnom, iskrenom i doživljenom, brzo će osvojiti čitalačka srca, prije svega zbog jednostavnosti i uzvišene radosti koju donosi sa sobom Bajram. Očito je da je ovu priču ispisalo spisateljsko neiskustvo, ali zavrijeđuje pažnju i divljenje zbog iskrenog dječijeg doživljavanja Bajrama i bajramskog darovanja. U nekom strožijem odabiru možda ova priča ne bi našla među najboljim, ali zbog iskrenog pripovijedanja zavrijeđuje svoje mjesto među odabranim:

. . . Kasnije, dok smo svi sjedili za bajramskom sofrom i sretno razgovarali, ja sam i dalje razmišljala o dedi Muharemu. U jednom trenutku sam bila jako sretna zbog svoje porodice, svi na okupu. Moj brat Kerim se ne odvaja od dede Sulje. Mama, nana i tetka nešto šapuću, a babo i tetak već dogovaraju sljedeći susret. . . U drugom trenutku sam bila kod dede Muharema i kroz mali prozor sobe, istu sliku vidjela za njegovim malim stolom. . .

(Iz recenzije Mustafe Smajlovića, književnika i publiciste).

I na kraju, o ozbiljnosti ovog konkursa/natječaja, na kojeg su pristigle, podsjećanja radi, 57 priča, a u ovom zborniku svoje mjesto su našle tek 43 priče, kazuje i nepobitna spoznaja: odabir je bio prestroga selekcija, jer komotno su svoje mjesto u zborniku zavrjeđivale još neke priče, ili preciznije kazano, bar polovina od onih koji se neće naći među koricama ove dragocjene knjige najboljih bajramskih priča.

Husein Ismailović, predsjednik Udruženja

www.djed-bajro.com

kontakt@djed-bajro.com

NAJBOLJE BAJRAMSKE PRIČE

Husein Buljubašić

Bajramovanje u Vrhpolju

Ptica je bila sva šarena. Kao da je od cvijeća. Ne samo od cvjetova, nego i od listova sa cvijetnih stabljika. Osim pomalo kukurijek, cvijeće nije zeleno. A njoj se rep zelenio. Bio je vrlo dug. Od tolike dužine, i presavijen. Presijavao se mnoštvom podboja zelene: od svijetle boje prve proljetne travice do tamne iz duboke šume homora. Vrat kao da joj je u titravim prelivima plamena. Krila su šarena poput livade zasute ispomiješanim ljubičicama, visibabama, jagorčevinama, kaćunima.

Sedlo je bilo udobno. Kao da nije od perja, nego od samo samog paperja. Kljun je bio kakav i bude kljun – između žute i narančaste. Kraj njega su počinjali oni crvenkasti ukrasi kakve imaju horozi i izgledali poput hobera. Ovi su mnogostruko veći. Ptica je i njima mahala. Kad bi se pogledalo iz daljine, podsjetila bi na avion dvokrilac. Letjela je onako kako bi dječak u sebi pomislio. Kad mu naumpadne da bi se vinuli u visinu, ona poleti uvis. Kad se, pri tome, uplaši da su preblizu Suncu i da bi ih ono moglo spržiti, on zaželi da se sunovrate prema šumi. Pa da se, onda, najednom uzdignu i polete ravno i kruže. Ptica bi i to učinila.

Orhan se pitao što će mu ikako uzde u rukama i noge u uzengijama. Pomoću toga nije navodio pticu. Valjda mu je trebalo da bi održavao ravnotežu. Kad je dječak pomislio na kuću, gotovo u istom momentu bili su nad selom. Kako je, samo, lijepo njegovo selo! Kad bi znao naslikati ovaj pogled, ne bi bilo ljepše slike! Opervažena grmljem i vrbama, rijeka Sana se zelenkasto plavila i plavkasto zelenila. S lijeve strane uz nju se prostirala sivkasta linija asfaltne ceste prema Sanskom Mostu. S obje strane vode bile su raznolike zakrpe. Uglavnom pravilnih pravougaonih oblika. Neke, žućkaste. Druge su sivozelene. Treće modrozeleno. Četvrte, opet, drukčije zelenkaste. Zavisno šta je zasijano na kojoj od tih njiva.

Voćnjaci su izgledali poput zelenih cvjetova. I to baš onih kojih u stvarnosti nejma u takvoj boji. A na mnogim mjestima ti zeleni cvjetovi, stabla drveća, bili su nepravilno razbacani i kroz njih je probijala crven. To je zato što se trešnje ne sade pravilno kao voćnjaci. One su razbacane. Ovdje jedna. Tamo jedna. Ponegdje i dvije u blizini. Obavezno i kraj kuća.

Čuvene vrhpoljske hašlame bile su u svom punom blještavilu, s tek prizrelim plodovima.

Naupmade Orhanu da nikad nije bio na krovu svoje kuće. I, ne časeći časa, ptica sletje na lastavicu, nedugu gredu koja, u vrhu, spaja četiri krovne vode njegove kuće.

Ih, šta bi sad svašta odavde mogao pomisliti?! Recimo, da se – kao da je niz tobogan – spuza niz krov. Ali, dobro je da na to nije ni pomislio. Ptice lete. One se ne plazaju niz krovove. Ova njegova bi njega, da mu ispuni i takvu želju, zbacila iz sedla. Krov je visok. I strm. Ko zna kako bi se proveo?! Kako bi tresnuo! I na šta bi sve mogao pasti! Mogao bi, od te šale, kao od šale i vrat slomiti.

Bio je premali kad je na njihovoj kući drvena šindra mijenjana crvenim crepljikama. Toliko mali da nije dolazilo u obzir da i njeg, kroz tavan, ispinju na krov. Ali, ostalo mu je u sjećanju da su se, na istom ovom mjestu na kojem sada sjedi, viorili raznobojni bajraci, šareni, a bilo je i bijelih. Da je odozgo vikao grlati Ramo. I da su okupljeni oko kuće, sjedeći za hastalima s jelom i pićem, s radošću slušali šta će Ramo uzvikivati. Dijete je upijalo svaku tu riječ:

„Hvala ti, domaćine, koji si se pobrinuo, majstorima dar na šljeme donio! Sretno nam šljeme, a tebi na veselje! Širio, visio, kule gradio! Sinove ženio, šćeri udav'o! Na Čabu otiš'o, s Čabe se vratio...“

Rami bi se znalo omaći da dodovikne: „S Čabe ne doš'o!“ i to bi, među okupljenima u avliji za dugim hastalom s hranom i pićem, izazivalo prasak radosti. Bili bi veseliji nego kad potrefi kako je ispravno. Nastala bi cika, vriska, sasula harmonika.

„To je bilo šljemensko veselje“, objašnjavali su Orhanu poslije. I da se ono, na vjetru iznad krova, nisu lepršali šareni bajraci, nego su to komšije majstorima darove donosili u platnu i košuljama. I da bi se „šljeme vikalo“ ne samo onda kad je kuća građena, nego i kad je – poslije više godina – šindra zamjenjivana crijepom. I da je to tako radi čuvanja dobrih običaja, a i da se nađe razloga da bude više veselja, a ne samo da se tegli i rintači na njivama.

E, baš mu je, i zato, drago što sada sjedi navrh krova, na toj sljemenoj gredi, onoj s koje je vikao grlati Ramo.

Čak i od ljepote podsjećanja na to njemu davno sjećanje, ljepše mu sada izgleda pogled s krova. Nije mogao ni zamisliti da je ovoliko lijepo biti na krovu. Koja je to milina! Iako se, leteći na ptici, nagledao velikih ljepota šireg kraja i samoga Vrhpolja, ovo s krova mu je još ljepše. Prvi put vidi ovakav cvijetnjak ispred kuće. Uokviren uzdužnom ogradom, izgledao mu je kao komad ponjave kojim nena ukrašava neveliku sećiju ispred prozora kraj kojeg ona sjedi i

povazan gleda niz avliju. Gleda, a zna se da je obnevidjela i da ne vidi dalje koliko do kašike kad je primakne ustima.

Njihove krave Rumenka i Šarenka, pripete u dnu njive, bile su mu sada iste kao one naslikane u čitanki. Njihov veliki pas Rundo, svezan ispred svoje kućare, izgledao mu je ništa veći od njihove mačke Bjelice. Ona bi mu, da mu se zadesila u vidokrugu, odavde bila i manja od miša bijelog koji sreću dijeli u Cigankinoj kutiji na seoskom vašeru.

Ali, najviše se radovao tome što mu je kućna hašlama bila nadomak. Bošnjak se posebno raduje trešnji i – kao da je insan ili makar drag hajvan – svakoj nadijeva i ime. Ova njihova je Jaca. Jedno njeno deblo izvijalo se spram krova otpozadi kuće i nudilo mu svoje sočne plodove. Nije ih morao brati. Samo primakne usne i trga trešnje ustima. Jednu, drugu. Mljac, mljac! Treću. Četvrtu. Tek su sazrile i nejma bojazni da bi mogle biti crvave.

Koliko je puta maštao popeti se na ovu trešnju! Nikad mu nije uspjelo. Stablo je do račvanja debala bilo toliko visoko da su se i otac i braća mogli popeti tek pomoću drvenih merdevina. Grane se nisu spuštale ni blizu da bi ih se moglo dokučiti odozdo.

I, sada, evo, Jaca, koja ga izaziva otkako zna za sebe, mami ga svojom blizinom. Orhan se i prihvati podebele grane koje se nadosila spram krova. Potom zajaha na deblo. Sad se sladio tako da je jednom rukom brao hašlame i skupljao ih u šaci druge ruke, pa se onda, odjednom, zaspe s po tri, četiri ili i pet. Njam, njam!

Tako, mamljen grozdovima trešanja, spuzavao je sve niže i niže niz deblo. Kad je dospio do onog mjesta odakle se stablo račvalo na više strana, više nije bio među lišćem. Tako ga je i mogla ugledati sestra Nevza. Namah je zavikala koliko je grlo nosilo, kao da viče Ramo sa sljemene grede:

– Eno Orhe na treeeešnjiiii! Babo, majko, eno Orheee! Mi ga svuda tražimo, a on na našoj trešnji!

Izletješe svi iz kuće kao da su poliveni vrelom vodom. Otac, majka, druga sestra – Hanifa, treća sestra – Ševala, prvi, treći i četvrti brat – Sajim, Jakub i Safet, a Hajmo je na školama u Sarajevu. Evo i nene, poštapa se.

Svi gledaju na razne strane. Niko prema trešnji. Kao da je ne znam ti koliko hašlama oko kuće. A nije. Samo je jedna. I kako može biti da niko baš ne zna gdje im je kućna trešnja?!

– Eno jolpaza! – zavika obnevidjela nena i štapom pokazuje u pravcu gdje bi trebala biti trešnja, jer je nena jasno čula kad je Nevza vikala gdje je ugledala Orhana.

– E, vidite đe je onò?! Đe se uspentralo! I kako li se pope uz onoliko stablo!?! – zavika majka.

– Djeco, brzo po merdevine! – podvrisnu otac.

Trojica braće, Sajim, Jakub i Safet, kao jedan, a jedan je i bio dovoljan da donese merdevine – sjargaše se prema štali.

Otac se pope uz merdevine i snese dječaka.

– Hvala dragom Bogu da si zdrav i čitav! – kaza blago babo.

Tako ostali zatvoriše usta, spremna da se iz sveg glasa ospu po Orhanu, koji im je pokvario bajramski ugođaj jer su ga cijelo jutro, otkako se otac vratio s bajram-namaza, tražili svuda, a njemu ni traga ni glasa.

– Kud će nam veće bajramske radosti da Orhanu ništa nije bilo! – dopotvrdi svoje babo i pokaza rukom da se ulazi u kuću.

Zatim, unutra, otac reče da se dalje ne odgađa i da se za sjedne oko sofre za bajramski ručak.

Nakon što se hitre ruke i željna usta dograbiše prvih zalogaja, opet se javi otac:

– Ako je ko zaboravio Bismilu, neka je i sada rekne. Ili u sebi ili naglas.

Svi rekoše naglas. Ako je ko prije i rekao u sebi, ne bi mu mrsko da se čuje i naglas; bajramskije je.

Tek kad se svi lijepo najedoše i zahladiše đuzlemom i kad se vidjelo da je i babo baš dobre volje, da ga je zaista prošla odjutrošnja huja za Orhanom, usudi se Ševala upitati najmlađeg brata kako se uspio uspentrati uz visoko stablo.

– Nisam se ni popeo – kaza Orhan.

– Kako nisi kad smo te svi vidjeli i otac te spustio pomoću merdevina?

– Nisam se penjao. Samo sam se spustio.

Ukućani, osim oca i nene, opet su otvorili usta – da nadoknade galamu u kojoj su osujećeni ispod trešnje, ali se umiješa otac:

– Hanite! Ne može biti da laže. Istina je da se nije mogao popeti... Sine Orho, kaži svome babi kako si se spustio niz trešnju?

– S lastavice na krovu. Zakoračio sa sljemene grede.

Samo su nena i babo ostali mirni. Ostali su stigli svašta nagovoriti Orhanu. I o tome su kako se pogotovo na krov nikako nije mogao popeti. Dok se ne javi babo i sve se opet utiša.

– Vidite da dijete ne laže. S krova se lahko može zakoračiti na deblo... Orho, sine, kako si se popeo uvrh krova?

– Spustila me 'tica.

Može biti da bi i otac zagalamio, ali nena prekide žamor gundanja:

– Pričalo se da ima takva 'tica. I da se znala pojaviti samo u onim bajramima kad tek zriju hašlame. Odabere neko dijete iz sela i, njemu kao bajramluk, pronosa ga po nebu.

Otac se ne javi, ali dječija majka ne odšuti:

– Majka, pusti te bablje gatke!

– Ja nisam baba. Ja sam ovoj djeci nena. I to o 'tici nisu gatke! – kočeperi se nena.

– De, neno, nemoj... – umiješaše se i djeca.

– Nisu bajke, nisu! Ima ta 'tica! Ja sam s njom bajramovao! – podviknu Orhan.

– A gdje ti je ona sad? De nam je pokaži! – cikti i začikava njegova mater.

Dječak se posage i pogleda kroz prozor.

Uvrh trešnje Jace stajala je, velika i sva šarena, dotad neviđena ptica. Svi su je ukućani vidjeli kroz prozor.

Orhan pomisli da bi najbolje bilo da se njegova bajramska ptica vine u visine.

Utom ptica razmahnu ogromim krilima i vinu se prema Suncu.

Isnam Taljić

Bajramsko odijelo s Marienplatza u Münchenu

Akif je preko telefonistice u pošti sredio da mu se, po seoskom poštaru, poruči ženi Zejni kad da bude u pošti pa će on nazvati. I da ne brine što je zove. Treba joj prenijeti kućne zadatke.

„Ovako ćeš“, kazao joj je nakon raspitivanja o zdravlju i ostalom najvažnijem. „Zejno, znaš, ona ukrasna kutija s našim kućnim fotografijama, ona u vitrini, s onim razglednicama gradova, izvana opšivenim žutim koncem ispod plavkaste plastike...“

„Znam“, veli žena. „kako ne bih znala?“

„Znam da znaš, a slušaj me... Istresi naše slike iz kutije. Razglednica na dnu, sa slikom Vijećnice u Sarajevu, izgleda kao da je ušivena sa svih strana, a samo je s jedne i knap namještena. Zavuci noktom ili trijeskom u podnožju zgrade i zadigni. Tu će ti se ukazati krupne dojč-pare. Odvadi jednu. Kupi svile za katove, u bojama kojima one hoće, svima, Asimi, Hajriji i Karmeli. I sebi odaberi. Nemoj žaliti, nek vam se svakoj dimije mogu dobro nabrati. I platno za podnogavice i učkure, dugmad za bluze. Sve što pripada i kako pristoji. Haj', dobro, pridodaj vam i za nove mahrame. Neka je kompletan bajramluk. Ne štedi. Sve da je cakum-pakum. Odvoji i za ruke Hasni Mehinoj. A što ostane, vrati gdje si i našla“.

Pošutje, a to bi znak Zejni da rekne da je razumjela.

„A za Azema ćeš ovako. Pazi dobro...“

Kazuje joj da tu i tu, u šupi, ima onaj žuti zidarski metar na rasklapanje. I da posadi Azema preda se, nasred sobe, i izmjeri ga od glave do pete.

„Otpozadi mjeri dužinu od tjemena do kraja stražnjice, pa to zapiši. Širinu ramena; i to ćeš otpozadi. I leđa preko plečki. I preko prsa...“, pa je redao dalje i prešao na drugačije mjere:

„Onda ga prepaši kanafom i odmjeri to na metru. Istom kanafom mu izmjeri glavu preko čela, pa i to uporedi na metru. Sve zapisuj. To –toliko. Sve redom. Da si tačno zapisala. Tri puta mjeri, jednom zapiši. I to meni pošalji u pismu koliko još sutra. Sići ćeš u poštu i reći da adresiraju ekspres preporučeno.“

Zejna je rekla da je popamtila.

„ Pusti popamtila. Da ponesesh olovku i papir. Jesi li?“

„ Jesam.“

„ E, lijepo popiši šta ti je činiti, kako i kojim redom trebaš izmjeriti...“

Još dva puta joj je izredao to što joj je već pobrojao.

„ A pismo šalji ekspres preporučeno.“

Zejna je potvrdila da je popisala i za mjere i za pismo. I da se ne treba brinuti. Ali, da bi curicama trebala kupiti elastik-pantalone, to im traže za fiskulturu u školi.

„ Ti, Zejno, to od onih naših para, koje su pod ključem u kredencu, onih koje su ti ostavljene za kućne troškove.“

Zejna je klimnula glavom, što on nije mogao čuti.

„ Jel' u redu, Zejno?“ , pita.

„ Jes', u redu je.“

„ I još, allahimanet!“

„ Tako “, mislio je Akif sam sa sobom, osamsto šezdeset kilometara i dvjesta metara cestovne udaljenosti od pošte u kojoj je bila Zejna, plus sedamnaest kilometra do njihove kuće na selu.

„ Tako je najispravnije. Djeca su u našim očima na daljinu uvijek drugačija. Ili ih uvećavamo ili ih umanjujemo u mislima. Ko kad ih vidamo od godine do godine...“

Bilo je prošle godine kad je obećao sinu Azemu da će zajedno na bajram-namaz. Akif ne dolazi kući uz Ramazanski bajram. I kad bi se moglo izostati od posla, ne može se životom: hajde ti posti dvadeset osam dana i još dva posljednja sjedi za volan i takav tjeraj u Bosnu. Dolazi uz Kurbanski i tako namiri i obavezu s deveranjem oko kurbana... Helem, dao je riječ. Ne može se djetetu slagati. Djeca jesu mala, ali su veliki ljudi; bolje pamte i više pate od odraslih.

Da ne bude da njega odvaja što je najmlađi i sin. Nikako. I curice su mu zlatne. I njima će katove, komplet, dimije i bluže, i povrh mahrame. I ženi jednako; da se ne nađe zapostavljena.

Već dvije godine mu to muško dijete ide u mekteb. Krenulo na dvije godine prije redovne škole. Efendija Hrustem se sa njima hvali na sva usta. Redovno u džamiji zasluži keksove ili bombone. Kući donosi suhe petice. Najesen će i u

pravu školu. Pa da mu bajram-namaz bude nagrada i za mekteb i što se ne protivi polasku u školu. A babo će mu uzdurisati bajramsko odijelo, pravo-pravcato.

Zagledao je i majstora.

Akif to tako nedjeljom porani iz stana da rahat, bez žurbe, stigne na podne u tursku džamiju. Okupi se i Bošnjaka, pa se, i na sahat-dva ranije, dođe. Zasjedne se u dvorištu na klupu oko lipe i muhabeti. On iziđe čim doručkuje. Prvo Straßenbahnom pa, nije li kiša ili prehladno, iziđe iz tramvaja na Marienplatzu. Samo srce grada. Da se s mirom nahoda. Poslije će dalje, na dugu ulicu, Landsberger Straße, a odatle, što tramvajem, što kombijem, ka periferiji, na Pasing.

Zaturi ruke na leđa i stopu za stopom. Nikog. Ni žive duše da vidiš. Domaći su ili u crkvama ili po stanovima i kućama mahmuraju od subotnje terevenke. Milina za šetnje. Oni trotoari komotni, čisti, drveće, klupe da se prisjedne. On od klupe do klupe, a između njih mu od izloga do izloga. Gledaj, mjerčaj, zagledaj. Tako je i odabrao „Salon Mode Anzüge“, vlasnik Maler Schreiner. Jest, neobično je to s imenom i prezimenom. Hajde da je Schneider Schneider. Ili makar, umjesto Schreiner, da je Schneider. I što li se u Bosni za schreiner rekne tišler? Ali, da je Maler Schreiner majstor i po, tome nije pogovora. Stati pa gledati njegove rukotvorine. On i stane i gleda. Valjda je tu i počeo zastajati što mu je nekad, u prolazu, preko oka, zapelo u vidokrug dječije odijelo u izlogu. I javila mu se želja da bi takvo volio vidjeti na svom Azemu na njegovom prvom bajramskom namazu. Može biti da mu se ta želja svezala još otkako mu se našao Azem. Možda i prije, dok i nije dobio četvrto dijete, i prije nego što će mu ga Zejna roditi, da bi volio da mu sin odjene takvo odijelo.

Prvih godina Njemačke, šest ili sedam, kao vanjski momak na baušteli. Miješaj malter, nosi malter, nateži konopac na čekrku, pentraj se po skelama. Nekako u taj vakat, kad je mijenjao vanjski posao, dolazeći kući, doveo je i Zejnu. Doveo je i ostavio materi i ocu. Ali, da je tih godina češće dolazio kući, dolazio je.

Maknuo se poslom ispod otvorenog neba pod pokriveno. Da ne kaplje za vrat. Na ibercug. Odozdo, ubi vreline betona, sa strana raznosi propuh. Ono, zarada i dva i po puta bolja. Započeo novu kuću u Bosni.

I tu je, na tom poslu, jedno tri, tri i po godine. Odatle opet na dobru zaradu. Armirač. Tri-četiri godine na brisanom prostoru; ubi sa svih strana... Kad zbrojiš, trinaest godina i jače, takvog dirinčenja. Onda ga je gazda, dobar neki Njemaac, po zaslugi povukao u mehaničarsku radionicu. Čisti pod, skidaj kolomast s mašina, mijenjaj izrađeno motorno ulje. Haha, haha, do tokarske mašine i namještenja za majstora. Tada je, na televiziji, bila u modi serija „Karmela“. Zejna rodi treću curicu i ona dobi moderno ime... Dok vrijeme ne dohaka njegovoj mašini, u radionici je proveo možda i pet godina. Kad je zagazio u svoju dvadeset i petu godinu Njemačke, našao mu se Azem. I jesu, a i nisu neke godine. Prije, tamo u Bosni, skupa s odsluženom vojskom, dvadeset, ovamo za pet godina više. Tada je i dogurao do noćnog portira na radilištu. I sad je na toj deredži. Odaju mu priznanje i ne povlače ga svukud po državi, niti po pokrajini Bayern. Uglavnom ga drže po gradu i u toploj kućici. Azemu je, u dobar čas, sedam i po. Saberi, oduzmi, dodaj, trc-mrc, Akif je u svojoj pedeset i trećoj. Bude li suđeno, moglo bi ovako do penzije.

Više puta je i radnim danima, pravo s posla, znao tramvajem razguliti na Marienplatz. Nacrta se ispred „Salona Mode Anzüge“. I nije gledao samo izlog, nego zagledao i kroz staklo. Začudo, to ne izazva majstorovu podozrivost. Valjda je Akifova čehra takva –dobrodušna i dobroćudna. Lično mu majstor Maler Schreiner mahnu rukom da uđe.

„Guten tag!“

„Guten tag!“

„Muči li te šta?“

Akif je odmahnuo glavom.

„Imaš li problem? Mogu li pomoći?“

Azem je odmahnuo, pa klimnuo glavom.

„Gastarbeiter?“

„Gastarbeiter.“

„Razumiješ, a slabo govoriš njemački?“

„Više bavarski. Dobro govorim bavarski...“

Tako se otčepila breša i herr Akif Suljić iznio herr Maleru Schreineru želju da skroji i sašije odijelo njegovom Azemu. Majstor je obazrivo, da se auslender ne

nađe povrijeđenim, iznio prijedlog da to riješi kupovinom u prodavnici konfekcije. I kvalitetno je, a jeftinije.

Akif je rekao da zna za to. U prodavnici će kupiti dobru bijelu košulju i krvatu. A za odijelo bi volio ovako, da bude ručni rad. Maksuzija. Spezial!

„Dobro. Dovedi ga, da se uzmu mjere.“

„Ne mogu ga dovesti.“

„Kako to?!“

„Tako. Daleko je.“

„Daleko?“

„U Bosni.“

„Aaaa, tako. Dobra Bosnia...“

„Mnogo dobra Bosna!“, uskliknu Akif.

„Koji broj odijela nosi?“

„Kako bih znao? Dijete. Sedam i po godina. Njegovo prvo odijelo...“

Majstor Maler Schreiner poduči ga kako treba dječaku uzeti mjere. I sve mu to, jedno ispod drugog, napisao i na papir.

Zajedno su odabrali štof. Kangar. Onako, teget. I oko cijene se dogovorili. A majstor bi da, od sebe, časti kravatom.

„Koje bi boje kravatu?“

„Zelene.“

„Oooo, Zeleni!“

„Da, zeleni.“

„Lijepo, lijepo. Pripadaš pokretu Zelenih!“

„Pripadam.“

„Zaštita čovjekove okoline, priroda. Sigurno voliš pješačiti po planinama...“

„Volim pješačiti po Marienplatzu.“

„Marienplatzu?“

„Da.“

„Kako?“

„Nedjeljom poranim u džamiju za molitvu u podne, pa se prvo našetam Marienplatzom...“

„Muslim?“

„Da, zeleni, musliman.“

„Meni to ne smeta“, rekao je majstor.

„Ni ja nikom ne smetam.“

„Zelena kravata?“

Da, hoće da mu Azem ima zelenu kravatu na taj dan kad se nagizda za Bajram. A ona mjera kanafom oko glave, to je za fesa. Ima fesova na prodaju u turskoj džamiji.

Ispostavilo se da je fesić „petica“ pomali. Bio bi mu tijesan. „Šestica“, opet, povelika. Ono, bolje je da bude i poveći. Tako je i od majstora Malera Schreinerera, kad mu je donio mjere sa Zejninog popisa, zatražio da svaku poveća bar za po dva centimetra. Dogovoreno je da to ipak bude po centimetar ili centimetar i po; kako gdje.

Majstor je odijelo s kravatom namjestio u futrolu, tako da se pegla očuva do Bosne. Ponudio je da ispegla i košulju, pa da i nju namjesti ispod kaputa na aufingeru. Akif je, ipak, htio da je donese u kutiji –da se vidi da je nova. Kupio je i čarape. I cipele. Da mu nije promaklo da kupi i gaće, bilo bi da je Azema obnovio s vrha glave do peta. Ali, eto, de; nikad se ne može sve dobro okupiti na jednom mjestu.

Ma, kakve gaće, kakvo li ti šta, koja je to radost bila kad je babo, stigavši kasno po noći uoči Bajrama, bunovnom sinu pokazao dar! Nije bilo ni govora da se čeka na rasvanjivanje. Hoće da se odmah nagizda! Koliko ga god uvjeravali da je odavno zanoćalo, da mu valja rano raniti u džamiju, kako god ga mitili, nije pomagalo.

„Nek se dijete zadovolji!“

Dječaćić je sjajio od sreće. Otrčao je u bračnu sobu, pred psihu, i odjednom gledao tri svoja lika na toj trodjelnoj velikoj špigli ugrađenoj iznad natkasni. Pa bi potrčao njima, u kuhinju, da ga se nagledaju. Pa pred psihu –da se sam sebe nagleda. Trka ga stoji po kući... Džabe ga gonili da to poskida i legne. Jok! I, kad ga je sustiglo da bi zaspao, hoće u krevet u odijelu.

E, to već nije moglo. Pristao je na nagodbu da legne u novim čarapama i cipelama.

„Šta fali?!“, kazao je Akif. „Svakako su cipele hodale samo po kući.“

Tako je Azem i zaspao.

Akifu se nije ni lijegalo. Nema poradi čega. Koliko se god bio uželio i Zejne, nejma se kad. Okupao se pred putovanje, a ne bi se ponovo stigao okupati.

Sredina je jula. Sabah je već u pet. Bajram-namaz tri firtalja sahata poslije. A valja im još i do džamije, makar išli i autom.

Haman, samo što je prikunjao na sećiji, drmnu ga Zejna.

„ Hajde“, veli, „vakat vam je. Uzimaj abdest, oblači se. Valja dijete buditi. U tom vam je i krenuti.“

I, šta će biti? Bit će da će proći dobro vremena nakon što se sa džamije začuo ezan za sabah, a da Akif i Zejna nisu mogli dozvati Azema. Budili su ga s Bismillom, pa i s Euzubillom i Bismillom, uspravljali ga na noge, najljepše mu govorili, a dijete se, spavajući, samo presamiti preko njihovih ruku.

Šahović Senada

Uspomena

Najgore je što svi misle da ja to ne mogu. Prvo je mama rekla da ja imam slabu krvnu sliku i ko god me nagovara na to, misleći na nenu naravno, treba da zna da ću ja odmah, još prije podne pasti u nesvijest i završiti na infuziji. Tetka je rekla da ona to svojoj djeci ne da i da to i nije za djecu i da je slušala kad je neka žena pričala na stanici i to žena čiji je djever hodža, dakle, da kaže da se može biti musliman, a ne postiti i da je naročito preporučljivo da ženska djeca ne poste. Zaboravila je zbog čega, ali nešto je za zdravlje vezano. Djed je pušio i šutio kao i obično kao da ga tema uopšte ne zanima.

Pred mojim ocem ovo nismo ni spominjali jer je on bio član partije pa je nena rekla da, ako on iznenada dođe, mi pričamo kako se u Hasanovice udala kćerka, pa pukla guma na autu i kad nisu svi izginuli idući sa vjenčanja. Ja joj i nisam baš bila zahvalna zbog toga jer sam potajno priželjkivala da se otac umiješa svojim autoritetom komuniste, jedinog u porodici i zabrani da postim barem ovaj Ramazan.

Koliko god da sam bila uvrijeđena zbog toga što su skoro svi bili protiv toga i govorili da ne mogu, ja sam i sama znala da ne mogu. Ali još tada, kao dijete od devet godina, bila sam buntovnik i radije bih otrpila ne znam kakvu kaznu nego prihvatila neminovnu istinu da nisam stvorena za sve i da za neke stvari jednostavno nisam sposobna. Stavila sam ruke na uši da ne slušam o strašnim stvarima koje je mama opisivala, a koje će mi se sigurno sutra desiti. Čvrsto sam odlučila da ću ući u taj mučenički poduhvat, nadajući se da će mi Bog pomoći da izbrišem tih stotinu grijeha koji se postom brišu, a za koje nisam tačno znala koji su. Možda bih, ako dobro razmislim, mogla nabrojati dva ili tri i da onda mirno uđem u taj Dženet koji je nena opisivala kao najljepše mjesto na svijetu i u vasioni. Odredila sam taj prvi dan Ramazana jer su se svi složili u tome da djeca, svugdje u svijetu, mogu postiti samo jedan dan. Gladovati mogu, ja i onako ne volim da jedem.

Zašto sam toliko željela i kako sam došla do te čvrste odluke da postim taj dan, ne znam. Nikome nije bilo jasno šta me spopalo. Prešavši pogledom preko maminih ruku koje je isturila naprijed, skoro na sredinu stola za kojim smo sjedile, do neninog zadovoljnog osmijeha, samo na momenat sam pomislila da ni ja ne znam šta me to goni, ali da nema šanse da odustanem.

Sutradan ujutro, dok je napolju još uvijek bio mrkli mrak, mama me dodirom ruke, da ne probudi braću, pozvala na sehur. Skočila sam spremna kao da je podne jer, iskreno govoreći, nisam baš ni spavala. Cijelu noć sam se vrtila kao princeza na zrnu graška, okrećući se i prevrćući.

Kad uđoh u kuhinju sve mi se dopade. Mama je prostrla stolnjak, bijeli damastni, kao da nam gosti dolaze. Ispekla nam vruću pogaču, dobro, gulaš je bio od juče, ali kajmaka, sira... eh, kako sam navalila. Najela sam se toliko kao da dva dana nisam jela i na kraju sam namazala krišku eurokremom. Popila sam čašu mlijeka i čašu vode nazor, jer tako treba.

Onda je mama klanjala, a ja, na serdžadi do nje, pravila se da i ja znam. Legla sam i zaspala ko beba, sa osmijehom na licu.

Ujutro sam se probudila prilično kasno ali sretna i zadovoljna. Znam da mi niko neće vjerovati, ali čim sam ustala iz kreveta, crijeva su mi počela krčati i zavijati kao da se ne sjećaju svega što sam jutros pojela. Nisam mogla vjerovati. Odmah me počela hvatati panika na samu pomisao koliko još ima do iftara. Nisam mogla shvatiti kako je to moguće. Inače me mama po pet puta zove da jedem, a ja ne mogu i izmišljam po nekoliko razloga zaredom da odgodim doručak pokušavajući da ga spojim sa ručkom pa ću se za večeru nekako izvući, odugovlačeći, dok mami ne prekipi i ne kaže : „Hajd, dosta je, ostavi to!“ A vidi sad. Mama me ništa nije pitala, sigurno misleći da je još rano i nadajući se da mi pomaže moja dijagnoza djeteta bez apetita koje bezuspješno koristi, naizmjenično, neke gorke kapi, riblje ulje i najnoviji izum, matičnu mlijječ, koju je ona direktno naručivala čak iz Zagreba, koju sam ja po petnaest minuta trebala otapati ispod jezika.

Odmah sam shvatila da su moje nevolje, tačnije ne moje, nego cijele udružene grupe odraslih u našoj porodici, prestale i „da je sve kao rukom odnešeno“.

Iznenada sam dobila apetit kakav se može poželjeti. Sigurna sam bila da sam otkrila lijek za svoje stanje - Ramazan.

Sve u svemu, dan se nije micao s mjesta, kazaljke na satu su uporno stojale ili se tako sporo kretale da sam bila ubijeđena da kukavica, mala plastična ptičica koja se svakih sat vremena oglašavala piskavim zvukom „ku- ku“ nikada više neće pomoliti svoj kljun iz drvenog, rezbarenog sata na zidu.

Kad me, napokon, mama opreznim glasom upitala jesam li gladna, ja sam s paćeničkim izrazom na licu odmahнула glavom, jer glasa nisam mogla pustiti...

Sljedećih nekoliko sati vukla sam se po kući bolno, svjesna činjenice da nikog nije briga za mene i da moja žrtva nije dobila onoliko pažnje koliko zaslužuje. Oči su mi se same punile suzama na pomisao da su moja braća doručkovala i da u dvorištu trče za loptom dok ja ,sama u svojoj sobi patim, sasvim sigurno toliko slaba da ću na kraju čuti zvuke sirene hitne pomoći pred kućom, ali bit će kasno da me i najbolji tim ljekara spasi. Onda će svima biti žao, ali šta im ja mogu, trebali su brinuti na vrijeme.

Na kraju sam ponovo zaspala. Sanjala sam pitu krompirušu sa suhim mesom i kompot od šljiva i krušaka. U snu je bilo skoro pa kao na javi, samo što sam se na kraju ipak probudila. Mama je sjedila na mom krevetu i na oprezan način, kao da priča s nekim malim djetetom, zaboravljajući da sam ja napunila devet godina, počela mi je objašnjavati da djeca mogu, ako žele, uzeti da jedu kad isposte pola dana, jedino moraju tačno da znaju kad je to (mama je znala), a onda nastaviti da poste do iftara. U prvom momentu sam joj povjerovala i pomisao da bih sad odmah mogla jesti, a onda post kako ona kaže „navezati“, učinila mi se kao spasonosno rješenje. Lice mi se ozarilo, a suze presušile i taman da pokleknem, ugledah joj sjaj u oku i svatih da ona samo želi da me spasi mogućih opasnih komplikacija po moje zdravlje koje sam već i sama zamišljala. Rasplakah se još više, sada već naglas i rekoh joj kako je važnije da se postane dženetlija nego da se jede neki bezvezni ručak i da ako hoće da mi bude lakše dopusti da obučem haljinu koju mi je tetka kupila u Njemačkoj, a koja je ostavljena u ormaru čekala da je obučem za Bajram. Mati ne dade haljinu, ja se naljutih i opet legoh u krevet, pokrih se po glavi odlučna da neću

progovoriti ni sa kim iz kuće više nikad kad već ne pokazuju ničim da im je stalo do mene.

Ponovo sam zaspala i kad sam se probudila, obradovah se, vidjevši da do iftara ima još samo tri sata. Pa dobro, nije malo, ali ručak je prošao i sad samo još da preživim do večeri. Izašla sam napolje da se igram, braća su i dalje neumorno trčala i dižući nesnosnu buku, zabavljala se onime čime se mala djeca već zabavljaju. Ja sam kao starija i posebno ozbiljna, svjesna važnosti prvog dana Ramazana, za razliku od njih koji još nisu bili ni neni interesantni toliko da ih nauči bar po jednu suru, šetala nogu pred nogu onako kako sam vidjela da stariji rade u ozbiljnim situacijama.

Mama me dva puta zvala u kuću i kad bih došla, ona bi me pitala boli li me stomak, jesam li žedna, vidim li crne tačke pred očima, savjetovala me da naglo ne ustajem i da budem u hladu. Odgovarala sam pokretima glave jer sam još bila ljuta na nju. Otac je davno došao s posla i sigurno nije znao da ja postim, tako da se nisam nadala da će zagalamiti i natjerati me da jedem. Braća su ušla u kuću na kupanje koje je za njih bilo obavezno i svakodnevno i mama bi uvijek, zajedno ih ubacivši u kadu naglas pitala nekoga, nisam nikad shvatila koga, kako je moguće da u po ljeta oni pronađu blato i dođu u kuću prljavi i umazani kao lutalice i beskućnici. Ja se kupam sama i taj dan sam to obavila kao ritual pokušavajući da imitiram uzimanje abdesta koje još nisam savladala jer nisam znala da će mi zatrebati tako brzo.

Onda je kapija zaškripala i na njoj su se pojavili djed i nena. Nena je nosila tepsiju pokrivenu kuhinjskom krpom, i nasmijavši se, upitala : „Ima li ovdje postača?“. E, kad se nena smijala, cijelo tijelo joj se treslo, taj smijeh je uvijek bio zarazan i kao plimni val se prenosio na ostale prisutne pa sam se i ja zasmijala govoreći : „Imamo, moja mama i ja! “.

Ušla sam u kuću za djedom i nenom, a sofru je već čekala spremna i bogata. Za stolom su svi sjedili, a ja sam dobila počasno mjesto i osjećala sam se kao gost. Otac me gledao sa ponosom u oku i meni postade jasno da je i on znao za moj poduhvat i prešutno podržavao moju želju da počnem odrastanje. Gledala sam u televizor, a djed je gledao u sat na lancu koji je izvadio iz džepa na prsluku i lagano kimnuvši glavom podigao je ruke kao da nešto uči. Ja sam podigla ruke

za njim. Nena, mama i moj otac komunisti su uradili isto. Kad je djed uzeo čašu vode sa stola, ja sam odahnula. Uobičajeno je bilo da zajednički obrok nikad nismo započinjali dok djed ne uzme prvi zalogaj, a tada mi se to učinilo zaista važno i izgledalo mi je kao ceremonija koja drugačije ne bi mogla ni izgledati.

Na kraju, bila sam sretna i zadovoljna, sita i važna i tim prvim danom Ramazana položila sam ispit izdržljivosti i što je još važnije, učinila prvi korak u prihvaćanju svog identiteta.

Vildana Alajbegović

Radost Bajrama

Sjedila sam na velikom proplanku, pored bistrog potoka, u dubini šume. Čutala sam, trudeći se da zapamtim ove divne melodije žubora vode i žamora šume. I, gle čuda, kao da sam ih već zapamtila! Tačno sam znala kada idu duboki tonovi, kada voda prelazi preko većeg kamena, a kada preko nekog manjeg.

Dedina šuma! Dedin potok! Uvijek puni iznenađenja! Jedva sam čekala ovaj dan. Bajram! U posljednje vrijeme, zbog školskih obaveza, a i babinog posla, kod dede i nane smo dolazili samo kada je neki praznik ili na raspustu. A tako sam voljela provoditi dane i dane ovdje, istražujući svaki detalj, ovog malog planinskog mjesta. Ponekad poželim da sam još mala dedina djevojčica koja nema nikakvih obaveza, osim da dedu i nanu uveseljava.

Gledala sam u tu prozirnu divljinu i pogledom pratila razdraganu igru mušica i leptirića iznad vode. Odjednom, u toj dubini, ugledah jednu malu ribicu. Crvenu! Ili je to bila zlatna ribica? Nasmiješila sam se samoj sebi i čudnoj pomisli koja mi je pala na pamet! He,he,heee! Zlatna ribica! Pa što da ne, ionako sam tražila i molila se dragom Allahu dž.š. da mi pomogne i ispuni mi jednu ...Mobitel! A sada je tu i ona, zlatna ribica. Moja želja je jednostavna, a i bajramski je dan.

Jutros sam ustala veoma rano i dok sam se oblačila, kroz prozor me dozvao miris šume i livada, kuda sam često šetala sa svojim dedom. Ih, ja šetala! Ma trčala livadom koliko me noge nose, a iz daljine se čuje dedin glas, koji me je dozivao. Ovog jutra, miris se pomiješao sa mirisom ukusnih jela i kolača iz nanine kuhinje. Pravo bajramsko jutro.

Bila sam vesela i razdragana, a kada sam tako raspoložena, onda puno zapitkujem i uvijek nanovo želim da mi dedo priča o svom životu na planini. Moje jutarnje radovanje i moje misli prekide nana, koja me vratila u stvarnost i podsjetila da nisam više baš ona mala djevojčica. Uz šolju toplog kozjeg mlijeka, objasnila mi je da ovog Bajrama trebam ja razdijeliti kurbane po selu, komšijama i to po prvi put sama. Ih, moje radosti! Vidjet ću sve one dobre ljude

koji su me pratili kroz djetinjstvo, a i volim što će me zapitkivati o Sarajevu, školi, životu u velikom gradu...U mislima kroz selo, sjetih se da kurban trebam odnijeti i dedi Muharemu, naninom bratu, čija je kuća bila na samom kraju sela, kroz šumu, a ja tuda nisam nikada prolazila sama. Ipak, nisam htjela da nana vidi da sam se uplašila, potvrdno sam kimnula glavom i krenula.

Ponosno sam išla od kuće do kuće, željela sam da svi vide, kako je lijepo vaspitana ova djevojčica iz Sarajeva, koja je ponos svojih roditelja i svoga dede i nane. Nana Hata to i priča po selu...Njena sam odlikašica, pjesnikinja, glumica, ma hvali me na sva usta...A dedo Suljo, on je malo ćutljiviji, on to govori samo meni i bratu.

I eto mene, na kraju prašnjavog puta, na samom ulazu u šumu. Zastanem malo. Osluškujem. Okrećem glavu na sve četiri strane svijeta, kao da baš tražim razlog zbog čega ću se uplašiti...

-Ne, Vildana, danas nema straha! Hem je Bajram, hem nosiš kurban dedi Muharemu, hem ga nisi dugo vidjela!(Kao što bi nana Hata rekla.) A dodala bi, prouči Fatihu i neku bajramsku dovu i strah će nestati. Tako i učinih. Koraci postadoše čvrsti i gordi, koračam, a ponegdje malo i potrčim, ono niza stranu, same me noge nose. Uglavnom, stigoh do dedine kuće.

-O,o,o...dedo Muhareme!!!-povičem, a ovako moje dozivanje, kao da je istjeralo i posljednju mrvu straha...Niko se ne odaziva i niko ne otvara vrata. Uzmem za šteku polahko i uđem u mračni hodnik. Rukama po zidu tražim mjesto gdje se pali svjetlo, ali ne napipah ništa.

- Uđi, otvoreno je!- čujem dedin drhtavi glas i ja zakoračim preko praga, u sobu.

Tu me već dočeka slaba svjetlost lampe. Mala sobica, sa malo starog namještaja, al sve je bilo na svom mjestu. Krevet ispod prozora, a do kreveta, negdje pored dedinog uzglavlja, mala komodica i na njoj lampa, da dedo može upaliti, a da ne ustaje. Tu je i stari radio, na kome se, tiho, čuo ezan. Pored je i mali sto, na kome je bio bokal s vodom i čaša, sve nadohvat ruke.

Dedo je ležao na krevetu i dok sam mu prilazila, pokušao je da se malo pridigne i vjerovatno bi i uspio, ali sam ga ja zaustavila u pola pokreta i zamolila ga da nastavi ležati, da se ne muči. Pridem mu i poljubim ga u ruku, poželim Mubarek Bajram, što je i red, a i osjetila sam potrebu za tim.

- Alahrazola, moja Vildana! Kako si samo porasla! Ista svoja mati!

- Ja...donijela kurban! –Spustim komad svježeg mesa na sto.

- Poslali dedo i nana...Halalosum, dedo! - zbnjeno nastavim, onako kako sam zamislila da pričam...-Ja sam ,Vildana, unuka...

- Znam, znam, šćeri!- prekide me u pola rečenice.

- Zvala je Hata i pitala jesil stigla...Kabulosum, šćeri! Deder, sa stola uzmi jabuku, oraha i kesu šćerki! Meni da nije tvoje nane, ne znam šta bih, ni kako bih! Ne mogu na ove bolesne noge, a život sam proveo po ovim livadama i šumama, a sada...i godine!

Prekide priču i okreće glavu prema prozoru, kao da nešto traži, a po podrhtavanju ramena, znala sam da plače. Ne može se suzdržati, a trudi se da ne vidim njegove suze. Tako i moja mama kada zaplače, uvijek okreće glavu na drugu stranu, da mi to ne vidimo.

Bilo mi je žao, dede Muharema, bio je tako nemoćan, veoma slab, a tako je lijepo pričao, da bih ga slušala cijeli dan. Pričao je o svome sinu Rašidu, kako radi u Njemačkoj, ima dvoje djece, djevojčica Amna, kao ja, i sina Ahmeda. Puno rade i rijetko dolaze, tako da nema vremena da dođe i posjeti svog starog i bolesnog oca.

-Volio bih da ga vidim, da zagrlim unučad i molim Allaha da to dočekam, pa taman da odmah umrem!

- Nemoj,dedo, tako, još ćeš ti dugo, dugo živjeti, a dragi Allah će dati i da ti se želje ostvare i ako Bog da, šetaćeš se ti sa unucima po ovim našim lijepim livadama i šumama.

Tako sam govorila, a gledajući ga, ni sama nisam vjerovala u svoje riječi. Poselamila sam se sa dedom i poželjela mu brz oporavak i obećala sam mu da ću ga ponovo posjetiti.

I tako, ponovo se našoh na onom svom proplanku, gdje onako nevino, molim zlatnu ribicu da mi ispuni samo jednu želju, ne tri, kao u priči, već samo jednu i jedinu, da mi umjesto bajramluka ozdravi dedu Muharema i da on vidi svog sina. Stajala sam tu dugo, kao da sam čekala da ribica izađe i da mi odgovori. Pogledah svoj bajramluk od dede, orahe i kesu „šećerki“ i zagrizoh onu pjegavu jabuku, te se uputih prema kući. Najslađa jabuka koju sam pojela.

Na pragu me nestrpljivo čekala nana Hata. Pitala je za dedu i počela mi pričati o njemu. Dedo je radio u šumi i tamo doživio nesreću...

-Daće dragi Allah, pa će ozdraviti!

Kasnije, dok smo svi sjedili za bajramskom sofrom i sretno razgovarali, ja sam i dalje razmišljala o dedi Muharemu. U jednom trenutku sam bila jako sretna zbog svoje porodice, svi na okupu. Moj brat Kerim se ne odvaja od dede Sulje. Mama, nana i tetka nešto šapuću, a babo i tetak već dogovaraju sljedeći susret... U drugom trenutku sam bila kod dede Muharema i kroz mali prozor sobe, istu sliku vidjela za njegovim malim stolom.

Iz mog razmišljanja me trznula nana.

-Viki, Viki, pogledaj napolje! Požuri, da vidiš, izgleda da je stigao Rašid!

Ništa mi nije bilo jasno. Svi zajedno istrčimo na terasu, kad napolju auto i Rašid sa svojom porodicom.

Eto bajramluka za dedu Muharema i za mene. Koliko sam samo bila sretna u tom trenutku, da bih trčala sve do dedine kuće na muštuluk... Pred očima mi slike, sretno lice dede Muharema... Baš onako kako sam zamislila.

Znala sam da dragi Allah uslišuje naše molitve, ali nisam znala da ih tako brzo ispunjava. Bio je to jedan od najsretnijih Bajrama za mene.

Suada Sokolović Suljić

Miris kurbana

Nisam bila pretplaćena na školsku kuhinju. To je za mog oca, rudara, koji je imao devetero djece, bio luksuz. Znao je reći: “Nećeš plaho izgladnit’ sjedeći u klupi, ne ideš kopat’, a, bezbeli, tašnu moreš i gladna nosit, to malo sveščica nije teško, knjiga svakako nemaš. Među tolikom djecom, nemaš se kad ni sjetit’ da si gladna.”

Mati bi se umiješala pa rekla ocu: “Lahko je tebi pričat’, nije glad glupa k’o glasači pred izbore, pa da je moreš tako lahko zavarati.”

Ponekad me miris iz školske kuhinje baš mamio kao plovak ribu na udicu, vukla su me vrata kuhinje sebi kao magnet. A i bolje mi je bilo da se šetkam oko kuhinje, otac mi je zapovjedio da na odmoru ne idem vani ganjat’ se sa djecom i da ne preskačem štrik, da ne bi izgladnila.

Prošao je još jedan školski dan.

Krenula sam kući, ali prate me miris školskih krofni i miris pečenih šnici, i nikako da se oslobodim tih pratioca. Kad se približih kući, nestade tih lijepih mirisa iz školske kuhinje, jer je miris kuhanog kupusa, koji nikako nisam voljela, bio toliko jak, da je sve druge nježne i lijepe mirise potisnuo. “Opet kupus ?!“, kažem majci. „A-a šta mu fali?“, odgovori mi ona. „Šta ću kad je on u bašti najviše rodio i ne nalazi nimetu mahanu, nema ogledala na stomaku, što god pojedete dobro je, ne vidi se šta ste jeli.“, to su bile materine riječi. Ali ne volim više taj miris kupusa i ne mogu ga jesti, a nije ni hranjiv. Kad ga jedemo, brzo ogladnimo. Nema obroka dok se sinija ne postavi, a zna se vakat postavljanja sinije i jela. “Sutra će bit grah prebranac, jest’ da je bez mesa, al’ kad ga jedete, znate da ste jeli.“, govorila je mati. I bio je grah sljedećeg dana i salata od kiselog kupusa. “Jedite kiseli kupus, to vam je C vitamin“, rekla bi mati. Ali ja sam samo grah jela. Kupus salatu nisam, zato što mi je muka čim se kupus spomene. U našoj bašti rađali su obilno žuta i zelena buranija. Pritke bi proplakale i polomile se pod teretom, da ih mati nije oslobodađala viška tereta.

Pobrala bi buraniju sa njih i pritke bi odahnule. Uspravile bi se da prkose suncu. Mati je buraniju pakovala u velike vreće, kako bi je brat i ja u autobusu nosili u Tuzlu. Nudili smo je gospodi u zgradama, od stana do stana. Imali smo i malu vagu. Uz Božiju pomoć, svu buraniju bi rasprodali. Novcem od prodate buranije, mati bi kupila brašna i ulja. Kad god bismo joj pare od prodate buranije donijeli, govorila je: “Da Bog da zlatnim kašikama jeli. Da vas dragi Allah dž.š. čuva i da, inšallah, budete živi i zdravi sto godina, i više.” Mene je radovalo što se na njezinom lijepom licu nazirao osmijeh, kojeg je manjkalo u naletu svakodnevnih briga. Na jelovniku bilo je ponekad i pečenih jaja, dok je bilo kokoški, ali otac ih je dao priklati za jelo. Ostali su samo jedna koka, Šarka, i horoz. I horoza je htio pospremiti za lonac, zamirisala mu je horozja supa, a batak i krila je već vidio u tanjuru, ali mati nije dala progovoriti.

”Horkan nam ranom zorom pjeva, on nam je berićetan i nafakali, a potreban je i Šarki, kako bi ona, inače, jaja nosila i sa kim bi se družila”, mati mu je ljutito odbrusila. “Poguzijo jedna, poklao si kokoške nosilice, a znaš da su nam jaja trebala, e nećeš, vallahi, horoza pa kad bi crk’o, gluho bilo.” Kad bi horoz samo znao, koliko puta mu je mati život spasila, pjevao bi joj dan i noć. Na starom “smederevcu”, u zemljanoj čaši sa zemljanim poklopcem, nerijetko se kuhao grah. Mati ga je zvala prebranac. Sjećam se, bio je i neki grah tetovac, ali najčešće je bio grah prebranac. U pecari lijepo je mirisala proha polezaca.

Brat je kod komšije, Italijana Pikolotia, pomagao rezati drva i došao je sretan. Dao je materi pare koje je kod Pikolotia zaradio. Mati ga blagosivljala: “Sine, živ i zdrav bio. Od ovih para ću, ako Bog da, namah sutra platiti struju i pretplatu za radio i televiziju. Sve pogledavam kad će me “uzbihuzurit” i onaj što začas bahne i pokupi pare za pretplatu, ako ne platim, hitri su isključit’, pa mi kuća bude gluha. Aman ja-Rabbi, jesam se sad razrahatila, duša mi puna kad mi iz tog našeg radija “portorož” sevdah Zaima Imamovića i Safeta Isovića kuću razveseli, a bogami volim i Himzo Polovina kad nam zapjeva preko ove lijepe haber kutije i, bogme, i televizor ovaj “čajevac”, crno-bijeli, zlata mi vrijedi. Pratim serije “Kamiondžije” i “Bolji život”. Meni izleti: “Eh, hoće li nama kada doć’ bolji život?” “Hoće, ako Bog da, sabur treba za sve”, rekla je mati. Taman smo mi tako muhabetile o radiju i serijama, kada su stare drvene stepenice svojom škripom najavile da nam musafir dolazi na verandu, a sa

verande je ulaz u kuću. Otvori mati vrata, a mladić, nešto umotano u najlonskoj kesi, dade materi i reče halalosum, a mati odgovori kabulosum. Bila sam mala, ali radoznala, upitah: „Šta je to momak donio?“ Kurban”, kratko je odgovorila mati. Nedugo zatim kroz kuću i avliju miris kurbana neku čudesno lijepu ljubav prosu, neku toplinu i ljepotu razastre, k'o ćilime po avliji našoj. Kad se sinija postavila i mi sa Euzubillom i Bismillom posjedali i prionuli jesti, pitala sam mater otkud joj umijeće da tako spravi ukusnu mesnu čorbu. ”Nije to moje umijeće, to je miris kurbana”, rekla je mati. Puno mi je taj miris prijao i radovalo me vidjeti kako u slast jedu braća, sestre, otac i mati, i umaču hljeb u onaj saft od mesa. Prste polizaše. Lijepo se ručalo i rekosmo svi: “Elhamdulillah.”“Nema ljepše i čišće vjere od Islama”, veli mati ocu, “nema ljepših adeta i ibadeta, već u nas muslimana.”“Svakom vjerniku koji obraduje drugog vjernika, svako dobro dragi Allah dž.š. mu ukabulio i dao da lahko prijeđe Sirat-ćupriju.”Amin”, reče otac. Sutradan smo u školi imali pismeni zadatak na temu “Šta vas je najviše obradovalo?”. Moja priča bila je pohvaljena i nagrađena, i svako je na školskom zidu u hodniku, uramljenu u staklu, mogao pročitati tu moju priču “Miris kurbana”. Nisu me više privlačili mirisi iz školske kuhinje, jer činilo mi se kako mi duša i dalje miriše na kurbansko meso. Miris kurbana je od tada do danas ostao nešto najmirisnije na ovom prolaznom dunjaluku. I dan danas osjećam taj miris za mene prvog kurbana kojeg je donio taj mladić. Taj mio miris nije samo mirisom obogatio kuću i avliju, već i duše nam ispunio nekom čudesno lijepom i umilnom toplinom i ljubavlju. Zrak u kući i u avliji je mirisao i treperio nekom posebnom svjetlošću i radošću. Dan je bio obasut nurom. Mio miris kurbana će me pratiti dok budem hodila po ovdunjalučkoj stazi prolaznog života. Od onog dana kada smo se zaslادili kurbanskim mesom do danas osjećam kako moja duša miriše na blagdan Kurban-bajram.

Alma Ajanović Zornić

Aferim! Mjesec Ramazana je

Tiho kucanje na vratima bio je znak za sestru i mene da ustanemo i spremimo se. Kroz stakleni, mliječni dio na vratima provirivala je nanina glava. Čim bi čula naše komešanje i razgovor, kucanje bi prestalo i nana bi nestala. Izvukle smo se ispod teškog jorgana, navukle šarene priglavlke i pridružile se nani na verandi. Ona je već naložila šporet, pa se prostorijom širila toplina i miris hrane. Avlija je bila još uvijek umotana u mrak. Sa sokaka je dopirala tužna svjetlost uličnih bandera, mutna i mliječna. Sjele smo na sećiju, trljajući snene oči. Vrijeme je sehur.

- De, prvo nešto proučite da vam Allah prihvati post! – uozbiljila se nana, gleda prema nama dvjema i čeka.

- Je l' Bismilla'? – iz polusna zapitah.

- Ja', može i Bismillu. – potvrdi nana sipajući nam u duboke tanjire rastopljeni kajmak koji je još krčkao u malehnoj tavi.

- Bismilla hirrahman nirrahim!– skoro pa u isti glas tihim glasom rekosmo sestra i ja.

- Aferim! – nadodade dedo, kidajući vruću pogaču i dijeleći je, prvo nani pa nama dvjema. Otkidamo malene komadiće i umačemo u žuti, slani kajmak, zalijevajući svaki zalogaj mlijekom. Zasladismo hladnim komadima smeđe halve posute krupnim šećerom i mljevenim orasima. Lijepila se za zube i jezik, klizeći teško niz moje grlo. Na kraju nas nana natjera da popijemo po čašu vode jer, ipak, dan je dug, ožednit ćemo brzo.

Poslije sehura, uljuljane toplinom peći, site i još uvijek pospane, sestra i ja se skupismo jedna uz drugu na sećiji. Nana nas pokri dekom, ubaci cjepanicu u furunu i ode da klanja sa dedom.

Jutro se već približavalo podnevu, sunce se spuštalo u krošnje niskih šljiva i milovalo zelenu travu. Sokak nekako tih i miran, samo se čuju djeca po

avlijama, njihov zvonak smijeh. Naslonjene na žičanu ogradu sestra i ja posmatramo prolaznike. Pozdravi komšija bili su smireniji, tiši. Razgovori su kratko trajali, a nije bilo ni one uobičajene žurbe uz i niz Bajr. I mi smo bile nekako tiše, kao da smo znale da se nešto posebno i drugačije dešava tih dana. Čak nam ni ganjanje Tidžinog mačka, koji uporno dolazi u našu avliju i mota se oko kokošinca, ne predstavlja radost. Sa brda se začu mujezin, šaljući poziv na molitvu, a i nama znak da uđemo u kuću i pridružimo se nani u klanjanju.

Osmijeh mi ozari lice pri pomisli na šarene perle tespiha. Nana je već razastrla tri crvene prostirke na pod, na naše dvije stavila šamije, zelene, sa dugim rozim kerama, i dva šarena tespiha. Utrčasmo u sobu zadihane i stadosmo pred nanu. Ona nam namjesti šamije i pokaza glavom na prostirke. Onda stade ispred nas, podiže ruke na prsa i poče klanjati. Pratili smo svaki njen pokret u tišini. Usta su mi se osušila, a u stomaku je čudno krčalo. Bila sam gladna.

Sjele smo oko nane, okretale šarene perle po prstima mrmljajući sebi u bradu, čekajući da završi i pogleda nas.

- Nano? – skrušeno sjedim, kidam noktima duge kere i čekam nanin prekor.

- Ja, nano, žedna!- rekoh.

- Nuto nje, žedna! - podiže nana obrve i začuđeno me pogleda.

- Da nisi, možda, ja'na i gladna!

- Pa, jesam!- u šamiju promrmljah.

- Malo!- još tiše dodadoh.

- Znete, da kada se posti da se nit' jede nit' pije dok za to ne dođe vakat! – ozbiljnim glasom nastavlja nana.

- Da se mora klanjati i učiti, poslušan biti. I da te Allah nagradi za to. On sve vidi i sve zna. Kad slušate i kad ne slušate.

- Znam! – odgovorih i upitah.

- A šta ću raditi kada ožednim jakoooo i ne mogu da trpim više?

- Mogu te sakriti pod krpu pa pod njom nešto pojed i napij se vode!– nasmija se nana, podiže se teško dišući pa krenu ka kuhinjici.

- Hoće li me vidjeti tu Allah? I hoće li se ljutiti?– već zabrinuto upitah.

- Ma jok, nana će tebe sakriti, neće tebe niko vidjeti, a Allah će te nagraditi za sav trud i želju za postom. – a u rukama joj dvije kriške hljeba namazane kajmakom i velika bijela bošča. Pruži nam kriške, razastra bošču i prekri nas njom. Zadovoljne i nasmijane grizle smo svježi crni hljeb, sakrivene. Nana nam donese po čašu šerbeta sa ružom da se osvježimo i ugasimo žeđ.

Sa zalaskom sunca, iznad Bajra začu se top, koji je označavao početak iftara za postače. Za sinijom, skrušeni, čekamo da dedo izlomi hljeb i podijeli nam.

- Đulso, jesu li slušale danas njih dvije?– upita dedo i zagleda se u nanu.

- A dašta nego su. Ispostile čitavo podne!– govori nana, smiješi se i namiguje dedi.

- Aferim! – zadovoljan odgovori i dodade nam po komad vrućeg crnog hljeba.

Mehmed Meša Delić

Bajram-čekmedža lijepih osjećaja

Maglaj koji na svojim plećima nosi preko 600 burnih godina, dobi ime po magli, gustoj i bijeloj kao pamuk, koju donosi rijeka Bosna prolazeći kroz Maglaj.

U Starom gradu koji krase Tvrđava, Jusuf - pašina džamija Kuršumljija, Fazli - pašina i Sukija džamija, je i čaršija u kojoj su brojne radnje, dućani, pekare...

Čaršija je vazda budna, u njoj se kuckalo, lupalo, nadvikivalo i čuo bezbrižan, veseo žamor znatizelnog svijeta. Vremenom stare radnje i zanate zamijeniše butici, kafići, drogerije, saloni... Puno toga se preseli i na drugu obalu rijeke Bosne, gdje se proširio Novi Maglaj.

U centru Maglaja (15. 08. 2009.) otvorena je nova gradska džamija „Vali Recep Yazicioglu“, biser među modernim građevinama. Ova nova džamija uz Kuršumljiju, Svetište Leopolda Mandića i pravoslavni hram Svetog Ilije Proroka, zajedno u svijet nose jednu univerzalnu poruku tolerancije, mira i suživota, što Maglaju i njegovim stanovnicima nikad nije bilo strano. Ako je šehar Sarajevo, Jerusalem Evrope, onda s pravom i ponosom danas kažemo da je Maglaj, Jerusalem Bosne i Balkana.

Kako katolički i pravoslavni vjernici za vrijeme svojih praznika hrle prema svojim svetištima, hramovima i crkvama, tako i muslimani hrle u svoje džamije. Pogotovo kada dođe Bajram. Tada u maglajske i okolne džamije već od ranog sabaha bi pristizale kolone ljudi i djece, da klanjaju Bajram-namaz. Na taj dan dočeka ih sunce koje izroni iz guste magle i razgali ih nekom radošću.

Rijetko i veliko zadovoljstvo osjeti se, pa treba na momenat zastati, odškrinuti čekmedžu i zaviriti u bogatu bajramsku riznicu. Bajram je vrijeme zijafeta i pirovanja. Ta silna bajramska ljepota bi uzimala samo povremeno, nakratko, da bi se pojavila kao bljesak još ljepša i dopadljivija. Bajram nije samo radost, jer kada otvaramo njegovu čekmedžu, otvaramo srca i priliku za darivanje bliskih dragih ljudi. Oni stariji su nam pričali da su na prvi dan Bajrama svirači

obilazili kuće, pred svakom kućom su svirali i bubnjali, pa su bili darovani novcem, košuljama, peškirimama, mahramama.

Iz čekmedže ovog mubarek dana vadimo i oblačimo najbolje odijelo i odemo da klanjamo Bajram –namaz, a poslije odemo do harema i proučimo Jasin i Fatihu našim najbližim rahmetlijama i svim maglajskim i bosanskim gazijama što im Allah dade svoju milost da postanu šehidi.

Još uvijek kao da vidim tu radost, taj doživljaj, kada je Bajram u Bosni, Maglaju, Moševcu, u mom zavičaju. Bilo je lijepo sa jednim takvim gostom poput njega. Bilo je lijepo s radošću dočekati Bajram –namaz. Odolijevao sam mnogim lijepim mirisima, dok sam sa bajramlijama prolazio ulicama i sokacima. Ustajao sam rano, oblačio novu i čistu odjeću, naslonio bi lice na dlanove, a čelo na staklo džanli pendžera, sjedio i očekivao. Očekivao efendiju Jusufa sa bijelom ahmedijom, kao snijeg, a zatim ostale bajramlije.

Moje dječje srce bi zatreperilo. A, onda bih povikao: - Babo, evo prolaze efendija i puno ljudi! Sokak oživi, pristižu i drugi, da stignu na Sabah –namaz, a onda i Bajram –namaz.

Prolazile su godine i Bajrami, a onda jednog dana sudbina me odvede u tuđinu i odvoji od mog zavičaja, ali ne i od uspomena i sjećanja. A, ko može zaboraviti te radosti, doživljaje kada je bilo vrijeme Bajrama? Kako sam samo bio sretan i radostan u tim časovima!

Sada kada sam daleko od zavičaja često razmišljam o tim momentima dok mi je samoća najjači saveznik. I dok u tuđem parku gledam kroz račve visokog drveta i vidim mjesec kako miruje u njemu, vidim u sjećanju maglajski platan kojeg je mjesec prošarao svojim srebrom.

Slušao sam u tišini jedva čujne ezane i salavate. Ni tada nije klonulo platanovo granje u noći, već se noć sklonila u njegove zelene krošnje. Noć je pobjegla u zeleno lišće. Vidio sam mjesec visoko nad Maglajom i nisam ga mogao dotaći kao vodu iz šadrvana. Ove noći Bajrama su bile kao ruža s proljeća. Ovih bajramskih noći vjetrovi na džamijskim krovovima dobro znaju šta treba da urade, kad mujezini uče salavate i ezane.

Koliko treba dječjoj duši da premosti jednu noć, da kroz tihe i sitne minute prometne svoje burno srce i da podno vjetra i zvijezda nađe novo ushićenje, u hladnoj luci mraka da mišlju napipa pripremljenu bajramsku odjeću?

Sjetim se Bajrama, Bajram –namaza, bajramske hutbe, bajramske sofre, očinskih, majčinskih, bratskih, a srdačnih zagrljaja. Nisu nam trebale riječi, jer one bi bile u tom trenutku suvišne i nepotrebne. To mi je bilo dovoljno da budem sretan i radostan, da okitim svoje srce svim zvijezdama s neba što trepću, a rashladim vjetrovima što miluju džamijske krovove i raznose ezane svuda uokolo.

Bajramska noć.

Bajramska noći iznad Bosne

u kojoj sviće sabah – svila mehka.

Ezani i salavati sa džamija

Bošnjake pozivaju da krenu,

putnici postanu u pravcu minareta,

do svojih nebesa, do svog Dženneta.

Bajram stiže u gradove i sela Bosne ponosne,

a Bošnjaci stazom islama krenuše.

Nermina Subašić

Kaluf šećera

„Eh, Bajrami, nekada su bili nekako drugačiji“, izustio je sa nekim uzdahom dedo Alija, držeći glavu nalakćenu na lijevu ruku dok se u desnoj pušilo iz fildžana tek nalivene kahve. Dedin jedini porok, kahva, čarobna je gorkasta tečnost koja nekom nevidljivom silom spaja ljude. Volio je dedo tu tekućinu, doista uživao u njoj, a uz nju su uvijek tekle priče, isto onako glatko kao što se ona slijevala niz staračko grlo. Kao neka povratna sila iz fildžana bi poteklo neko davno, zaboravljeno vrijeme, vrijeme kada su ljudi ljudima bili ljudi. Mi, dječurlija, njegovi unuci, bili smo njegova vjerna publika, voljeli smo te njegove priče o prošlim lijepim adetima, kao da smo se i sami vraćali u ta vremena u kojima je on proživio naše godine. Široko otvorenih očiju kao da smo stvarali pred sobom slike svega onoga o čemu je dedo pričao, prosto kao da gledaš neki film, ama pravi, jer smo režisera ovog filma ne samo voljeli, nego smo obendijani njegovom pričom, gledali u njega bez treptanja i slušali svaku njegovu riječ, četverih ušiju. On bi se zagledao negdje u daljinu i kao da je ponovo živio ono o čemu nam je pričao, kao da je ponovo bio bosonogi dječak koji trčkara po našem i njegovom rodnom selu.

„Bajram je Bajram, velika je to radost“, nastavio bi svoju priču nakon što bi srknuo prvi gutljaj, onako baš sa uživanjem, „ali prije, davno, to je bila baš radost, posebno za djecu. Nije se, brate, imalo, svega je falilo, puna kuća usta, kad se dobro najedeš, i to ti dođe k'o velika nafaka. Ako si kakav spor, kljakav, počesto bi znao ostat dobro gladan. Za Bajram je bilo drugačije, spremalo se mnogo štošta, što se jelo jedino taj dan i onda čekaj kad će opet Bajram. Da ne govorim o mesu, poneki su ga jedino tada u toku godine jeli i to je to, nema do sljedećeg Kurbanda. Ali narod je tada bio nekako zadovoljniji, pitomiji, danas je to sve u strici, trči se da se stigne nešto nedokučivo, nešto za šta ni sam ne znaš što će ti, ali eto, imaju drugi pa moraš imat i ti. Kratak je život, moja djeco! Eto, k'o jučer, ja sam isto tako, k'o vi sad, sjedio do svoga dede, slušo, ponešto i naučio. I vidi, k'o dlanom o dlan, dođe vrijeme da i ja vama kazujem kao i on meni, nek mu je rahmet duši. Ostat ćete željni jedni drugih. Kratko je insanovo,

taman kad nešto k'o naučiš o životu, ono doš'o vakat putovat na onaj svijet. Nije Bajram samo kurban, zakolji, podijeli i bježi u bijeli svijet, kao imaš nešto preče. Bajram je i nešto drugo, da se vide ljudi, da se proegleniš, da se ljudska podijeli sa ljudima. Poželi duša draga insana, a da ti nisi ni svjestan toga, nosi te naka sila, pa nit šta osjećaš, nit šta vidiš. Proleti život kraj tebe, a da ga nisi ni živio kako treba i kako želiš. Nekad, kad sam ja bio dijete pa dijelio kurban, kao što ćete vi sutra, ako Bog da, kad ti neko pruži kaluf šećera, uzraduješ se kao da ti je dao ne znam ti šta. Velika je to radost bila. Kaluf šećera, nikad mi nije bio slađi kao tad, sitan, a velik u mojim očima. Dugo bih ga držao, gledao u njega, bilo mi ga žao početi jest, jer osladi se pa ga brzo pojedem i nema ga više. Držao bih ga dok bi mi se dlan znojio od uzbuđenja i zahvaljujući šećeru postajao sladak. Lizao bih slatkasti znoj sa dlana i tako bi mi kaluf duže trajao. I kasnije, kad šećera već odavno nije bilo, ja bih povremeno liznuo dlan, ne bih li bar slučajno naletio na neki dio, koji jezik nije dokučio, ali rijetko bih ponovo osjetio tu slast. Eh, taj mali kaluf šećera, još tad mi je, ko malom djetetu, pokazao jednu veliku istinu, da sreću u životu čine male, jednostavne stvari, koje su tako obične u životu, da im mi i ne pridajemo toliki značaj. Evo, ova kahva, čovjek bi reko - pa šta, moreš bez kahve. I moreš, nije da ne moreš, al' nije ni kahva važna koliko je važno ono što ide uz nju, to je ono što je pravi važnom u životu. Da nije nje, kad bih se, eto, ja naprimjer navratio, ja l' Besimu, ja l' Rasimu, ja l' Ibrahimu! A nako, kao navratim na kahvu, a nije samo kahva, neg' uzeli se duša duše, to ti je to. Zato je Stvoritelj i dao ovu kahvu da se insani spoje, da se napoji ne samo grlo, nego i duša. Ništa vam, moja djeco, na ovom svijetu nije džaba dato, sve ima svoj razlog, ali insan se pokvario i sve okrenuo naopako, a neće to na kraju izaći na dobro, ja vam kažem. Kajat ćemo se mi na kraju, ali svako kajanje uvijek kasno dođe. Najbolje bi bilo kad bi se insan mogao pokajat odmah na početku, ali on je tad osoran, pun sebe, on je tad po svom mišljenju u pravu, ne mereš mu prići, ne mereš mu kazat. Kad dođe sebi, kad počne kajanje, kad duša pukne kao zrela dinja, e, onda obično bude kasno. I čitav ostatak života provedeš sa ranom na duši koja te izjeda iznutra kao najgora, najpodmuklija bolest, a lijeka nema. Kajanje je, djeco moja, teška bolest, nemojte dozvoliti sebi da obolite od nje, praštajte kad god možete, praštajte i kad znate da ste u pravu, jer u životu se ništa ne može ponoviti i nadoknaditi. Vrijeme teče, ne vraća se, ono što prođe

prošlo je i nikada juče neće doći kao sutra. Danas spasite svoje sutra, jer prekosutra će sigurno već bit kasno. Tako vam je to, svi su vam Bajrami isti, lijepi, mirisni, dragi, jedino više insani nisu isti, a to neće na dobro, tako se bar meni čini“- završio je svoju besjedu srknuvši još jedan gutljaj kahve, zagrli nas i pomilova svakog po kosi.

„Hajde sad na spavanje, valja sutra uranit, Bajram je!“

Dedo je nekada ranije kurban klao u partiji, u kravi, radi ljudovanja kako je on volio reći. Skupe se zajedno dragi ljudi, obično familija, provede se dan u poslu oko mesa, ali nekako i ne osjetiš napor, jednostavno ti bude lijepo. Kako su ga godine sustizale, a snaga izdavala, sve je više razmišljao o tome da počne kurban klati u ovnu, lakše je i jednostavnije. Tako je te godine napokon prelomio, teška je to odluka bila, volio je te ljude, proveo je vijek sa njima, ali onih sa kojima je bio od početka bilo je sve manje, vrijeme je uzimalo svoj danak. Otac i amidža su mu pomagali oko kurbana, bio je srčani bolesnik, nije podnosio napor, ali želio je da učestvuje, da dodirne svoj kurban, takav je adet. To mu je bila posljednja radost u životu, srce koje je pretrpjelo dva teška infarkta, ovaj put nije izdržalo, prepuklo je. Kažu da Allah dž.š. bira koga će pozvati na ovaj dan, da je to velika čast za svakog muslimana. Ovaj dan je pozvao dobrog čovjeka, čovjeka koji je iznad svega volio ljude, a takvi su danas rijetkost.

Dok su se druga djeca tog Bajrama radovala dijeljenju kurbana i svemu što ide uz to, mi smo ispraćali svog dedu na bolji svijet, ponosni i tužni. I danas dan kad dođe Bajram u meni se pomiješaju ti osjećaji radosti i tuge. Ne znam zašto, ali uvijek se nekako prvo sjetim riječi rahmetli dede Alije, da sreću čine jednostavne, male stvari - poput kalufa šećera. I uvijek se držim njih, tih malih stvari, nekako sigurna da ću u njima pronaći sreću.

Fajko Kadrić

Trešnjevac

Kad je to počelo pouzdano se ne zna, govorilo se da bi moglo biti iste one godine u kojoj sa vlaseničke gradine umuknuše bajramski topovi i taj bajram pade na gluho. Već sledeći bajram, pucnjem iz svog trešnjevca, oglasio je dedo Bećir i razbio mu gluhoću. Rođen sam između dva velika rata, tekla je ko zna koja gladna godina po redu i u njima se začinjala moja prva sjećanja, a uvrh njih najdalje dobacivši niz mrak nesjećanja i nezapamćenog i sada stoji on, njegov top i naši bajrami. Prije njih kao da ničega nije bilo.

Iz debla divlje trešnje mjesec dana ranije počinjao bi da pravi top koji će oglasivši bajram i sam nestati u oblaku barutnog dima, od njega bi u dnu bašče ostajali samo dijelovi konopca kojim je bio čvrsto vezan za najdeblju šljivu. Ramazan bi prepostio deljajućí, dubećí i okivajućí ga i tako svake godine: dva bajrama, dva topa i dva šenluka. Hadžilajske topove majstorisao je i lakše i brže, a nama su oni, zbog somuna veličine naše pesnice koje je njegova hanuma, nana Zlatija pravila namjerno za nas gladnu mahalsku djecu vječito praznih, otromboljenih i golih trbuščića, bili za nijansu primamljiviji. Ramazanom bi ih dobivali pred sam iftar, bili su vrućí, duplo veći i bez obzira na njene upute da ih prije ezana ne jedemo, jer je grehota, naši su stomaci uporedo sa prvim tekbirom krulili i preli toplo i zadovoljno kao sito maće. Dok bi ih preko visokog praga turala u prazne visoko podignute dječije ruke, kao da se za svoju rastrošnost opravdava pred nečijim neupućenim prijekorom, na svakom pokućenom somunu obraćala bi se onom nevidljivom govoreći:

- Sevap je.

Bećir je na svoj način bio strog, ali i pravedan pa ga se izvan mejtefa, gdje nas je često zamjenjujući hodžu Omera učio osnovama vjere, kur`anskog pisma i matufovaču, nismo plašili. Povazan bi smo se vrzmali oko njegove kuće, zavirivali u magaz u i pratili napredovanje radova. Top bi obično bio završen nekoliko dana pred bajram i mi smo s nestrpljenim čekali taj dan, ne toliko zbog gurabija i halve, koliko zbog velikog praska od kojeg bi zazvonila i stresla se naša mrka brda odjekujući i uzvraćajući ehom, a jata uznemirenih ptica prekrila bi nebo i nad nam letjela u krug svakim novim smanjujući visinu i konačno se osmjelivši slijetala na mjesta sa kojih su i poletjela. I što su ptice bile veće na više su se visine podizale i duže ostajale u sigurnosti neba pa su po tom pravilu na zemlji prvi slijetali sićušni vrapci, sjenice pa laste i na kraju, najpitomiji u svijetu ptica, slijetali bi golubovi.

Drugi svjetski rat bio je počeo znali smo to po pričama koje su se pričale ispod glasa: „Kako su džandari od muhtara zaplijenili lovačku pušku, jedino oružje koje je selo imalo, i poslali je negdje da se sa njom od nekoga čuva država.“ Sad su ti isti džandari sa dugim puškama i sjajnim bajonetima natakarenim na njih patrolirali kroz mahal u i od nečega nas čuvali, a čim bi nastupila noć nestajali su prepuštajući nas našim strahovima i Bogu pa se cijelo malehno selo šćukavalo u par kuća i skupno, jer je tako serbeznije, dočekivalo zoru. Tih noći otužno su rikala goveda i sablasno plačno zavijala seoska pašćad sluteći nešto. Bećir je i tada dubio i deljao trešnjevac spremajući ga da po malehnim, izolovanim i raštrkanim planinskim selima raznese blagdanski haber.

Raspitivali smo se kod odraslih i brojali dane kada će kao i uvijek do sada dedo iz magaz u na ramenu iznijeti top i odnijeti ga podno mahale da ga u bašći sveže za staru šljivu, a mi mahalska djeca izvirivali bi iza kamenih zidova i u očekivanju govorili iste rijeći koje smo i prošlih bajrama cvrkutali:

- Sa`će - rekao bi važno neki od nas pa kad skonta da je preuranio dodavao bi - samo što nije. Odmah za njim, osjetivši da je njegov trenutak,

dobacio bi drugi: - e vala sad mora, evo ha trepnem okom. I sav važan trepnuo bi, a top ne bi opalio. Pa bi ih onda poklopio treći likujući da oni ne potrefiše, ali on hoće svakako.

I u tom pogađanju, na kantaru važnosti dodavali bi vlastitoj težini tako da onaj ko bi posljednji izrekao ono „sa`će“ samo je u svojim dječijim očima dobijao na važnosti. A onda bi gruhnulo i dok se odjek još odbijao od susjednih brda i Bećir pojavljivao iz bašče mi bi se prepirali ko je posljednji rekao „sa`će“.

Broj dana stjerali smo na prste jedne šake i prepolovismo ga u večeri u kojoj će u njeno svitanje neko bučno i drsko zahlupati na hrastova, masivnim mandalom zamandaljena, vrata vičući Bećira.

On sa vrata ukloni teški mandal i otvori ih. Na punu kuću preplašena svijeta nahrupi svježina jutra i u svjetlom okviru vrata ukazaše se trojica od kojih je jedan imao pušku, a druga dvojica vile rogulje.

- `Ajde polazi - reče onaj sa puškom i trorogom kapom na glavi na kojoj se ljeskala velika limena značka.

Neko šapnu:

- Četnici!

U tijesnoj sobi bunovan narod se uskomeša i preplašeno zgrnu suprotnom duvaru što dalje od vrata kao da će ga ta kratka udaljenost od nekoliko koračaja zakloniti od svakog belaja.

- Će da polazim? - upita Bećir suho.

- U štab da te ispitaju, `ajde kreći.

Bećir zakorači preko praga, a nana Zlatija poskočivši uhvati ga za pojas i povuče nazad, četnik lijevom rukom prihvati za njegovu košulju na prsima tegleći svom snagom, a puščanu cijevi uprije u nanina prsa. Dedo se oduzete volje u vratima ljuljao kao panj na vodi. Priskoči njegova najmlađa ćerka i ona uveliko pristala za udaje i ciknuvši valjda od jeda i nemoći da je na njih dvije ženske glave palo da Bećira brane, potegnu i vrati mu nazad desnu nogu koja je već bila prekoračila prag. Četnik kleknu i pušku poturi pod Bećirov pojas i ona

dade glasa. Na njegovoj plećki, od metka koji je prošao uz njegov trbuh i prsa, poskoči džamadan i on teškim hripavim glasom, kratkog daha, isprekidano i naodmorke kao ispod teškog tereta kojeg jedva drži reče:

- Ja Allah! La illahe ilellah, Muhamedu resulullah i mrtav prijeđe preko praga, pade, a po njemu kao dvije ptice s krikom se slegoše Zlatija i Hata, četnik između njih dodade mu još jedan metak i reče:

- Ovog bajrama nećeš Bećirago i kao tri aveti nestadoše između plotova.

Uvrh mojih sjećanja na granici između njih i nezapamćenog stoji top koji tog bajrama ne daje avaza, dedo Bećir kako mrtav prijeđe preko visokog kućnog praga preko kojeg su nama vječito gladnoj mahalskoj djeci u ruke padali somuni i onda Zlatija prhnu kao ptica i s krikom pade po njemu. Zuferovica kako pere prag i kaldrmu, a pred njom teče crven potočić. U meni i dandanas bajramima odjekne zaglušujuća gluhoća, iz nje Bećirov avaz prošapće šehadet i Zlatijin krik, talasajući zrak, ehom se odbija od naših mrkih brda pa me bude stid njenih somuna, njegove dobrote i moje nemoći.

Said Šteta

Dul-šerbe

Tek ću na jesen krenuti u školu, a već sam dočekaao da me majka pusti sa drugom djecom u komšiluk. Bio je to lijep običaj na Bajram, pa djeca krenu od kuće do kuće, sa fišekom u ruci. Dan prije, moja je starija sestra, popeglala malo odijelo i bijelu košuljicu. A kundure je stavila ispod velikog drvenog čabra u magazi, jer su se od nenosanja uvrnule i ukočile. Kaže, namazala ih je zejtinom da malo popuste.

Kada se probudih, sunce je već provirivalo iza Sadova, brda prema kojem se babo uvijek okretao kad stane da klanja. Tamo se okretao i tetak, Derviš efendija, kada bi nam dolazio u goste. Onda bi se poredali svi iza njega, babo, majka, ja, stariji brat i sestra. Samo bi najmlađa sestra gugutala dolje kod šporeta u bešici.

Nisam čuo kada je babo izašao i otišao sa djedom u džamiju. Pješice preko brda, ima pun sahat hoda do džamije gdje ih je čekaao dobri Ahmed efendija, pred kojim naučih i svoje prvo sure. Majka uze bardak, pa mi poli vode da se umijem, a starija sestra stade me diketiti. Na kraju me namirisa mirišljivom vodicom što joj je tetak donio sa hadža.

- Danas je bajram, brate, ima da sijaš k'o lampa!- veli sestra.

Ako je kao ona što stoji na zidu u sobi i troši petrolej, a čadi kao ćiro, vallahi neka ne sijam, pomislih.

Helem, udiketila mene sestra, a majka će ti:

- Lijepo se javi ženi kad otvori vrata. Muškinje je sve otišlo u džamiju. Bajram barećula, ti reci prvi...Tako, nemoj zaboraviti. I ako ti neka pokuči šta, ti reci: Fala. Jes' čuo?'

Hiso, Salko, Enes i Murat, već su virili kroz tarabe i čekali na mene. Majka ih pozva, pa svakome dade po bombon, što je babo još juče donio punu kesu, u rinfuzi. Naki, umotan u nareckani zlatnošareni papir, i povelik. Jedan ti taman. Krenemo niz selo, kad Hanka izašla na put. Nije imala svoje djece, ali je njezin Salih morao svakom djetetu u selu kupiti po slatkiš. Hanka nas tačno pobroji, i još pokoji baška, neka se nađe.

- Bajram barećula, Hanko!- mi uglas...Ona odgovori i nestade iza vrata omalehne kuće što joj napravi rahmetli Jusuf, njezin prvi muž. Izade i svakom od nas pruži po roze halvicu od Hašima slastičara, umotanu u tankom bijelom papiru. Pređemo preko potoka, a Sevda izlazi iz hambara. Pogurila se do

zemlje i kao da će nosom dodirnuti kamičak na putu jer je godine plaho pritisle. Nosila je puno krilo ranih jabuka i oraha, onih lanjskih, krupnih morulja.

-Bajram barećula, Sevdo!- opet se oglasi mali dječiji hor, kojem se pridružiše Neso i Hare.

-Allah raziola, draga djeco moja...i drhtave ruke počеше vaditi svakom po šaku-dvije oraha i po nekoliko bjelača jabuka, sa jabuke što je rasla tamo za kućom, pored hale. Svake godine bi rodila a tog ljeta baška uranila. Haman radi Bajrama. Sočne, prštale su na dječjim usnama.

Iza mutvaka, izvirivala je i Šehida. Tiha žena, nikada ne bih rekao da je aginica. Šehida bila žena Ćamil-age, najbogatijeg u selu. Dozva ona Nesu, da nas sve vrati. Mi se za tren sjatismo u avliju ispod odrine grožđa, čiji se miris cvijeta rasipao i mamio pčele, pa su nam zujale iznad glave. Zavlači Šehida drhtavu mršavu ruku u pletenu korpu i vadi, kao na vašarskoj lutriji. Da ne znamo šta će ko dobiti. Ipak, svako je dobio po veliku šarenu šećerlamu, savijenu kao štap i umotanu u šuškvavi prozirni najlon.

Opet se zatrkasmo preko potoka pa uz puteljak, pored velikog crnog duda, pred Hemkinu kuću.

-Bajram barećula!- sada već uigrani, sve do jednog, zapjevasmo kao mladi ptići...

- Ma vidi ih, vidi, k'o da sam ih ja rodila!- širila je ruke Hemka, dobra žena, sa novom jemenijom na glavi i taze kat, bluza i dimije, sašiveni za ovaj Bajram. Zovnu nevjestu da joj ponese onu demirliju. Uze demirliju prekrivenu boščom, pa nam svakome, po veliku gurabiju tutnu u ruku. Toliko bjehu velike da nisu mogle stati niti u jedan fišek. Držali smo, svako svoju u ruci i već nam se u ustima počē nakupljati voda. Iz odžaklije, gore uviše, izlazila je stara Nura i polahko koračala niz drvene basamake. Uvijek je nešto pjevušila, samo je nikada nismo mogli razumjeti šta i o čemu pjeva.

- Bajram barećula, Nuro! -Družina se oglasi kao po komandi.

- Allah raziola!- ona odgovori i mahnu rukom da joj pridemo, pa vadi suhe šljive što su još mirisale na dim od kukrikovog drveta. Onda se povrati i sa verande zgrabi papirni fišek te nam podijeli po kocku šećera.

Onako duguljaste kocke napunile su naše male dlanove. Strpasmo ih u fiškeke i dalje držeći gurabiju. Samo što smo odmakli prema česmi u Zabašči, svako zagriže svoju veliku okruglu gurabiju.

Prođosmo pored česme, gdje su u kravljim stopama niže, slijetale pčele na vodu i letjele prema Mustafinim košnicama. Mi se uz puteljak, gore, uputismo pred malehnu kućicu, oronulu, ali svake godine nanovo okrečenu živim krečom. Najčešće, koji dan prije Bajrama. Izlazi mršava, samo glavom pogurena žena,

teta Vođuša. Živjela je sama. Osim nekoliko mačaka što su se vrzmale ispred vrata i mjaukale kada ih otvori, nije imala nikog.

- Bajram barećula, teto!

-Allah raziola, djeco moja draga!-Rukom, na kojoj se kao bršljan isplele vene, mahnu preko lica, dodirujući prstima jedan dukat, vezan svilenim koncem na zelenoj kapi, taman uvrh čela, ispod bijele jemenije. Okrenu se u kuću i nestade. Naše strpljenje brzo se pretvori u komešanje i zavirivanje u tuđi fišek. Bilesi, da je u onom tuđem uvijek nešto više. Još smo se malo gurali ko će biti bliže vratima. Onda se ona sa škripom otvoriše, a na njima je stajala teta Vođuša sa staklenim bokalom plavičaste boje, ispletenim zlatnim šarama, a u drugoj ruci jedna čaša sa postoljem, haman od mesinga. Natoči teta šerbe i Salko uze prvi, pa Hiso. Dok je Hiso bio nagnut ispijajući šerbe, sa fesa što je uzeo od djeda Avde, na lice mu pala crna kita. Nije stigao ni povući nadlanicom, a ispod nosa mu na prvim dlačicama, ostade crven trag od šerbeta. Tako je izgledao kao onaj nacrtani lik na Čamilovom televizoru, što su ga zvali Aladin. Mi se uglas nasmijismo, upirući prstom u Hiso i zadirkujući ga. Teti se lice na trenutak razabra, kao da je sunce obasja, što je dugo za oblakom bilo. Samo joj se smijalo lice, jer usta nije nikako otvarala. Pili smo svi redom, iz jedne čaše i svi isto brisali usne nadlanicom, dok je miris ruže ulazio u radosnu dječju dušu. Prvi put smo pili šerbe od ruža. Na momente se činilo, kao da smo zabili noseve u grm ruža, što je rastao uz ćošak kućice i udisali nektare sa krvavo crvenih latica. U samo jednoj čaši, stopi se cijeli ružičnjak, pa miriše dugo, dugo.

- To je đul-šerbe!- govorila je teta svojim tihim, jasnim glasom i ponovo nestala iza škripavih vrata male kućice. Jedino je teta Vođuša znala napraviti takvo šerbe. I slatko i mirisno u isto vrijeme. Djelila ga je rijetkim gostima kada joj svrate. Ne znam zašto ga je podijelila nama, djeci. Još joj niko za Bajram nije bio svratio. Znam, da se Hemkina povelika gurabija, koju smo pojeli još ispod Ječmenišća do Zabašče, lijepo kiselila u tetinom šerbetu od ruža. Razidosmo se kućama, svako sa svojim fišekom u ruci, čekajući muškinje da dođu iz džamije. Možda još nešto padne u fišek, pomislih dok mi je uzdah sa mirisom crvene ruže prelazio preko usana.

Alma Muharemović

Sjećanja na djeda

- Hoćemo li mu halaliti, braćo?
- Hoćemo.
- Hoćemo li mu halaliti, braćo?
- Hoćemo.
- Hoćemo li. . .

Dok mrvim u rukama posljednje grudve zemlje, još uvijek vlažne, na djedovom mezaru, u glavi mi, kao kroz maglu, odzvanjaju efendijine riječi i riječi mnogih koji su došli na posljednji ispraćaj djedu.

- Bio je dobar čovjek.
- Jest vala.
- Obavio je najvažnije islamske šarte.
- Amin.
- Na pravi put djecu izveo. Onako kako vjera nalaže.

Hvatam u mislima tek pokoju rečenicu dok razmišljam o tome da je ova teška bosanska zemlja njegov posljednji prekrivač. Othranio je dva sina. I pokopao. Prepoznao ih kad su pronašli posmrtnu ostatku mnogih muškaraca iz sela u dubokoj provaliji koja je posljednjih godina bila deponija za smeće. Babu je prepoznao po patikama, a amidžu po prstima - imao je šest prstiju na lijevoj nozi. Amidža se time hvalio jer je negdje čuo da to znači sreću. Nije ni slutio da će imati prekratak život kako bi se uvjerio da li je sretan ili nije.

Osjetio sam kako se djedu srce slama, duša kida, dok me čvrsto držao za ruku u tužnoj, dugoj povorci u kojoj smo ispraćali svoje najmilije. Svaki put kad bi glasno zaplakao, on bi me zagrlio i polahko se sagnuo zbog bolova u leđima, sagnuo se kako bi mi prošaputao:

- Ne plači. Budi jak. Zbog mame.

Nikad nisam osjetio prazninu u odrastanju jer me djed u svemu pratio i podržavao. Kad se majka odlučila ponovo udati bez riječi je prihvatio njenu odluku. Jedino se usprotivio zbog mene.

- On će ostati kod mene. Ima mjesta. Ne bih mogao podnijeti da čujem da ga neko dira ili ponižava. Ovdje je u svom, na svom.

Iako sam imao školske obaveze redovito me odvodio u voćnjak i učio da kosim travu. Prvi otkosi bili su nevješti, plitki i neravni. Ipak, on ih je hvalio kao da je to najljepše što je vidio. Zbog toga sam osjećao ponos, onu toplu milinu što te obuzme i razliva se tijelom, daje ti snagu da se dokažeš još više, da ne odustaješ.

- Tako, tako sinko. . . Samo se ti drži knjige jer će ti biti lakše u životu. Ove poslove ne zaboravljaj jer niko ne zna šta mu sutra donosi. Vidio si kako su u ratu svi orali, kopali i radili ono što ni u snu nisu mogli zamisliti da će morati. Radi, uči i Boga ne zaboravljaj.

Slušao sam ga ne shvatajući kako će teški poslovi biti važniji od finih, kancelarijskih i radio, kopao, kosio, pripremao drva za zimu, zidao, doduše nevješto, potporni zidić u avliji i osjećao se važnim sa svakim završenim poslom.

Nekako su mi najdraže bile noći pred Bajram. Dugo bismo učili iz Kur'ana. Jedino se čuo šapat iskrenih molitvi Bogu i činio nas još bliže jednog drugome. Nakon toga djed bi mi dao svoju omiljenu knjigu, hadise Muhhameda a. s. iz koje bih redom, izražajno čitao jedan po jedan. Nakon svakog pročitano hadisa bih ušutio i napravio pauzu osmatrajući njegovo lice koje bi prekrila neka posebna blagost, nešto nestvarno, što ni u jednoj drugoj prilici nisam mogao vidjeti. Pitao sam se da li je to zbog pucketanja i odsjaja vatre iz kamina ili se mjesec poigrao sa sjenama noći. A možda sam djeda toliko iskreno volio da sam mu mogao čak u dušu kročiti, zaviriti, utonuti u njenu mekoću, dobrotu, mir. Pred spavanje bi me redovno opomenuo:

- Sutra ćemo poraniti na Bajram-namaz. Da smo u prvom safu.

Znao sam to jako dobro i bez podsjećanja. Već godinama gledam isto odijelo od fine tanke čohe kako se dva puta godišnje vadi iz ormara, zrači i pažljivo četka sa bezbroj tihih i dugih poteza. Svake godine i ja bih dobio novo odijelo da bih za Bajram „bio lijep“, kako je govorio. Znao sam da mu nije bilo lahko od penzije „uštinuti“ za novo odijelo jer onako nezgrapan, rastao sam kao iz vode i nikad se nisu mogle naći dovoljno duge nogavice koje bi se podvratile i izdržale do naredne prilike.

Čudno je što se opraštam od djeda, baš danas, uoči Bajrama. Bol me preplavi i skvrčih se preko one zamlje, te glasno zaplakah. Osjetih krivnju. Dugo nisam dolazio kući. Predugo. Znam da me nestrpljivo očekivao od Bajrama do Bajrama, a ja sam redovno odlagao dolazak. Nisam zaboravljao na hedije koje sam redovno slao i nesvjesno pokušavao da izbrišem krivicu zbog duplih smjena, mijenjanja kolega koji duže od mene nisu bili kod kuće. Pokušavao

sam da se dokažem, postanem nezamjenjiv kako bih dobio stalnu vizu i osigurao miran život. U međuvremenu sam se i oženio. Dobio sina.

Svečano sam odlučio, ne znajući da ću mu stići na dženazu, da ove godine sa djedom, u istim, novim tamno-plavim odijelima stižemo prvi u džamiju i slušamo našeg efendiju Ekrema kako nam priča o poznatim, a opet tako dragim stvarima iz vjere.

Ponosno sam držao sina u naručju dok je na telefon govorio „Djede, djede“, a on mu opet s druge strane žice priča kako djed ima malog cuku, pa onda čujem „av-av, mjau, piju, piju. . .“ Pretpostavljao sam da se djed topio od ljubavi u razgovoru sa praunukom i na samo njemu znan način, sporazumijevao se, objašnjavajući kakve sve životinje ima kod kuće i s čime će se zajedno igrati.

Teškog koraka, nesvjestan da sam već stigao u selo, otvaram kapiju koja tužno zacvili. Sjetio sam se da smo je zajedno varili i postavljali. Mutvak je bio otključan. Nikad ga nije zaključavao. Govorio je da mu je najvrjednije ono što nosi u srcu, a to su vjera, ljubav i sjećanja koja se ne mogu ukrasti.

Zapahnu me hladnoća. Peć već dugo nije bila naložena. Na ormaru se zračilo odijelo, ono isto sivo odijelo, spremno da se očetka. Uzeh četku sa police u dnu sobe i počeh ga sređivati dugim i nježnim pokretima.

- Evo djede. Spremno je za Bajram - rekoh glasno kao da je on kraj mene i nadgleda posao. Potpalih vatru. Ona veselo zaigra, zapucketa kao da se raduje što me ponovo vidi. Uzeh abdest i pripremih se za namaz. Otvorenog srca na sedždi molio sam Boga da nagradi Dženetom mog djeda, da mu prenese koliko ga volim, da mi oprostí što nisam bio tu kad je trebalo. Nakon namaza, dugo sam naglas učio iz Kur'ana. Onako iz duše, sav predan Bogu stopio sam se s vjerom, sa umirujućim riječima koje su mi toliko nedostajale. Čudno je kako čovjek tada razmišlja o životu i smrti, o svim bitnim i nebitnim stvarima, o postojanju, univerzumu, o vraćanju Onom koji nam je život dao.

Pogled mi zastade na knjizi hadisa, požutjeloj od vremena i istrzanoj od listanja. Pomirisah je, a miris starosti i ručno motanog duhana mi ispuni nozdrve. Otvorih je i ugledah papir za koji sam znao da ranije nije bio tu. Drhtavih prstiju ga otvorih i pročitah.

„Znao sam da ćeš se vratiti vjeri i meni.“

Trnci mi prođoše tijelom. To je bilo tako nalik na njega. S malo riječi je toliko rekao mojoj duši. Poljubih pismo kao da ljubim njegove umorne ruke, shvatajući tek sada koliko me poznao. Znao sam da je to bio njegov halal i posljednji pozdrav.

Čuh tapkanje sitnih koraka. Moj sin mi potrča u zagrljaj uz ono uporno dječje ponavljanje:

- Babo, babo, babo. . .

Zagrlih ga čvrsto i kroz suze promucah:

- Sine, sutra je Bajram. Poranit ćemo da budemo u prvom safu. Tako treba.

- Babo, babo. . . djed, djed. . .

I dijete je rukom pokazivalo na prazno mjesto na kožici na kojoj je klanjao djed i na knjigu hadisa koja je stajala, ostavljena, na uzglavlju kožice.

Alma Mujanović

Posljednji djedov Bajram

Tog jutra zora još nije ni svanula, a ja začuh djedov tihi hod na gornjem spratu. Ustala sam i neodlučnim koracima se pospano penjala uza stepenice.

Lagano sam koračala do njegove sobe koja se nalazila s lijeve strane na kraju hodnika. Sa zadnjeg stepenika nazirala se kroz poluotvorena vrata djedove sobe ugašena i već istrošena svijeća. Virila je na malenoj komodi u sobi, a do komode je uspravno stajao djed držeći desnu ruku preko lijeve na stomaku okrenut ka zidu. Govorio mi je da je tamo Kibla tiho govoreći arapske riječi.

Ustao je na rani sabah. Moj djed, moj uzor, moja je svjetlost što mi u duši mir donosi. Uvijek sam se ponosila njime, uvijek su me primamljivale njegove priče o djetinjstvu i njegovim uspomenama, iskustvima i doživljajima. Rado sam slušala njegovo pripovijedanje o sretnim trenucima iz mladosti.

Djed je bio bogat, ne po novcu, nego po svojoj dobroti, po svom osmijehu koji je svakom besplatno dijelio. Volio me je milovati po kosi, stavljajući me na svoje desno krilo, dok lijevu ruku unosi u džep tankog i mehkog crnog džempera. Iz tog džepa bi često šuškali slatkiši umotani u kesicu i uvijek preliveni čokoladom i punjeni kikirikijem.

Sjela sam na tkani ćilim kraj vrata i posmatrala ga dok klanja. Prvo je stajao neko vrijeme, pa bi se sagnuo, nakratko zadržao, pa se opet vratio u stojeći položaj izgovarajući riječi: „Semi Allahu limen hamideh-Rabena leke-l-hamd! Allahu ekber!“ Spustio bi se na pod i primaknuo čelo na tlo. Onda je sjedeći jedva čujno izgovarao *dove*. Gledao je u ruke pune bora, vena i tragova urezanih u sjećanja, ruke podignute ka nebu. Ruke koje su tražile milost i spas.

Djedov običaj je bio ustajati prije izlaska sunca i klanjati rani sabah, nakon toga sići u kuhinju, skuhati kahvu, a njenim mirisom buditi sve ukućane. Tako bi započinjalo svako djedovo jutro dok je boravio kod nas.

- Selam alejk, djede! - zavikah kada je završio svoj namaz.

- Alejkumu selam, mila moja, zašto ti ne spavaš? Još ti je rano da ustaješ
- uzvрати mi djed prijekornim glasom, sklanjajući serdžadu u kut sobe i stavljajući tespih na komodu kraj svijeće. Potom je razmaknuo zavjesu da u sobu uđe svjetlost novog jutra. Prozorska stakla su bila vlažna, kroz njih se naziralo rano proljeće, slana je već grlila nekoliko grančica na drveću.
- Nisam više mogla spavati. - rekoh
- Haj'mo dolje, dijete, da ti skuham čaj, ozep'ćeš bez papuča.

Djed je uvijek bio brižljiv prema meni, za njega je zdravlje bilo najvažnije. Uvijek je govorio da kada je čovjek mlad i zdrav, može raditi sve što poželi. Sunce je počelo da se budi i lomi svoje svjetlosti na prozorska stakla koja su obasjavala djedovo ozareno lice. Posmatrala sam njegove oči i bore koje su se ucrtavale po čelu i govorile o njegovom teškom životu. Osmijeh mu je bio uvijek čio i dolazio je iz duše i srca. Voljela sam djeda najviše na svijetu. Kad je skuhao čaj, uzeo je je tri kocke šećera i stavio u šolju, lagano je cijedio iz šerpe vruću vodu mirisne nane. Pomiješao je dva-tri puta kašikom i pružio ih meni. Onda je počeo postavljati findžane i kockice šećera na tamni izrezbareni stol. Kahva je mirisala po cijeloj kuhinji.

U kuhinju uđe mama i reče mu:

- Selam alejk', djede.
- Alejkumu selam – odgovori djed milujući me po kosi.
- Jesi li mu čestitala Bajram, mala? – upita me mama, a ja stidljivo pognuh glavu obuhvaćajući rukama šolju čaja.
- Nije se još ni razbudila, čestitat će ako Bog da – branio me je djed.

Oni razmijeniše čestitke, mama poljubi njegovu ruku, nasloni je na čelo i zagrlj svog oca, mog djeda. Iz njenog oka je klizila suza.

Tada sam i ja brzo ustala i čestitala mu. Djed me je nježno obgrlio svojim rukama i pružio mi je umotan poklon. Bio je to Kur'an sa tvrdim roze povezom.

- Kad god budeš tužna, uzmi Kur'an i uči, on je pravi lijek za sve tvoje životne probleme –reče mi.

Na drugi dan Bajrama djed je želio otići na mezar rahmetli neni koje se jedva sjećam. Ono što pamtim jeste mamin plač na njenoj samrti. Nena je bila

ukopana u Srebrenici, željela je biti kraj svog sina koji je poginuo u ratu. Djed je rekao kako je tako blizu, a tako daleko od njega jer nije mogla biti kraj Memorijalnog centra Kovači, ali je ipak uslišio i ispoštovao njenu želju i ukopao je najbliže što je mogao.

Spremao se sjetno, tužno, ali sa iskrom nade i radosti u očima. Radovao se susretu sa ljudima koje je volio i sa kojima se rado vidao.

Na putu prema željezničkoj stanici djeda smo pratile mama i ja. Mama zbog posla nije mogla da ode na put sa djedom i zbog toga je bila zabrinuta, a ja sam bila premalena da bih išla sa njim na mezar. Bila sam tužna, jer sam željela biti uz svog djeda. Kiša je lila kao iz kabla. Kada je autobus stigao, djed se sagnuo prema meni.

- Budi mi dobra, brzo se vraćam ako Bog da – reče mi
- Hoću, djede – obećah sjetno.

Zagrlio me je, ušao u bijeli autobus i sjeo. Kad je bus krenuo, djed mi je mahao i okretao se prema meni, mahao je sve dok autobus nije daleko izmakao i nestao u tunelu. Vidjela sam njegovu veliku i nežnu ruku koja je nosila srebrni prsten što se sjajilo, a njegove oči su i dalje bile suzne. Nestrpljivo sam čekala da se vrati.

Došao je iste noći, umoran i tužan. Vani je padala kiša. Djed je bio sav mokr. Samo se raspremio i neraspoložen je legao u krevet. Od idućeg dana nas je umjesto mirisom kahve, budio svojim neprestanim kašljanjem. Njegova bolest nas je sve zabrinula. Liječnik je rekao kako je djed dobio upalu pluća.

Nikada nisam mogla ni pomisliti da se njemu to može dogoditi. Uvijek sam ga znala kao snažnog čovjeka. Sve do tada. Ležao je na krevetu i gledao me sa osmijehom. Njegove bore su bile još dublje urezane u lice, milovao je moju kosu i svojim slabašnim rukama me prislonio sebi. Plakao je. Nisam znala zašto plače.

Tiho mi je šapnuo – Budi dobra i poslušna.

Sutradan nisam čula djedov kašalj. Ustala sam da ga provjerim, možda je ozdravio. Srela sam mamu u hodniku. Njene suze, bile su iste kao i onda kada je nena umrla. Jedva sam se smirila od plača.

Uvijek sam mislila da će djed biti vječno živ, jer je klanjao, postio, slavio Bajrame, govorio mi kako je Allah Veličanstven, Milostiv i blag, i kako On uslišava molitvu svojih iskrenih robova.

Otrčala sam u svoju sobu i molila Gospodara da ga oživi, držeći Kur'an privijen uz grudi. Tako sam ostala moleći pola sata.

Onda sam se vratila u njegovu sobu.

Djed više nije bio tamo.

Nedostajao mi je, nedostajala mi je škripa parketa sa gornjeg sprata, namaz koji je činio pokorno, miris kahve kojim nas je svakog jutra budio, nedostajao mi je njegov topao zagrljaj. Bio mi je potreban da me brani kada me je mama ružila za greške koje bih nenamjerno napravila.

Na mezar sam išla tako često i učila El'ham za spas njegove duše. Rasla sam i u svakoj radosti i tuzi prisjećala bih se djeda, posmatrala njegovo ime ugravirano zlatnim slovima na bijelom mermeru. Već deseti Bajram je osvanuo bez djeda i njegovog zagrljaja. Pomislila sam kako vrijeme brzo leti.

Zamišljena pogledah kroz prozor na svoju široku ulicu iščekujući dolazak svoje mame. U tom trenutku prolazi bijeli autobus. U njemu sjedi jedan sjedokosi čovjek. Na ruci mu srebrni prsten, iako je odmicao sve dalje i dalje, neprestano me je gledao suznih očiju.

Tada sam otišla u svoju sobu, uzela Kur'an, djedov bajramski poklon, i proučila suru Yasin. Nakon toga sam proučila tri Fatihe, jednu za rahmetli djeda, drugu za nenu i treću mom daidži kojeg nikada nisam vidjela.

Zamolila sam Gospodara da im ako Bog da podari lijepi Džennet i da djeda ako Bog da sretnem tamo sretnog i zadovoljnog, u namazu i pokraj dragih i voljenih ljudi.

Te noći sam ga sanjala, djed mi je rekao da Allah uslišava molitve roba koji iskreno i srcem moli, koji Gospodara svoga voli i koji čini dobro, a bježi od zla.

Anela Sejarić–Vujinović

Bajram je čudo

- Požuri. . . hajde brže, zaksnit ćemo. . . još pet minuta. . . nećemo stići. . . govorile su u trku jedna drugoj, dvije djevojčice, Esma i Enisa. Iza njih, zadihana, dovikivala je starija žena:

- Čekajte djeco, uh, ohanite, šta vam je, nije nane mlada pa da leti za vama. . . Stanite. Nijedna ni makac, eto voza! Stoj, kad kažem!

U taj momenat dvije djevojčice su se skamenile! Za njih je voz bio strah i trepet, ukopale su se u mjestu i sačekale zadihanu nanu Rasemu, Esminu nanu, koju su većinom zvali Husinica, po Husi koji je bio dobri rudar, a i da se zna da je bila njegova žena. Kad je nana Rasema došla do djevojčica toliko ih je grdila, a one su samo rekle uglas:

- Nane, pa mi ćemo zakasniti u školu, prvi čas samo što nije počeo!

Nana Rasema je svaki dan pratila do škole te nestašne, ali dobrodušne i prilično poslušne djevojčice, jer su još male i ne znaju se dobro čuvati od automobila i voza, a preći moraju i autoput i prugu, da bi stigle u školu. To je bila njena obaveza, dok god djeca školu ne završe, jer ne da nana da one idu bez nadzora i same, da prelaze put i prugu, ne daj dragi Allahu, da se djeci šta desi, ne bi sebi nipošto oprostila života.

- Nego vas dvije, zadihano će nane, šta vam je, ko'da vas je šejtan potjerao, što letite tako. . . Kad je nana rekla, da se ranije krene, nećete da slušate, a sad navrat - nanos. . . Haj'mo ruku jedna, ruku druga i čekajte. . . zastade. . . e sad možemo preći cestu i još samo ovaj voz da prođe pa haj'mo u školu. Djevojčice su se utišale, nešto između sebe gundale, ali zna se, nanina je riječ zadnja. . . Dođoše do škole, a tamo baš, taman zvono zazvoni! Uglas rekoše:

- Nane, hvala ti, mi sad odosmo, a ti dođi tamo kod pruge, prije zadnjeg časa u isto vrijeme. . .

- Haj'te djeco, s berićetom, neka vas dragi Allah sačuva i nagradi. . .
haj'te, ode nane kući. . .

Rasema je bila vesela i pravedna žena, završila je samo četiri razreda osnovne škole, ali je bila toliko obdarena, mudra i nadarena žena. Sve je shvatala i razumijela, sve novitete prihvatila, ali svojih tradicionalnih običaja se nikad nije odričala. Bila je žena od vjere, poštovala je Islam, klanjala, išla u džamiju, slavila Bajrame. Uvijek je govorila: "Voli svoje, poštuju tuđe, a dobro se uvijek dobrim vraća." To su bili neki njeni principi, po kojima je živjela i nikad nikom nije odmogla, ako nije pomogla. Tako je odgajala i svoju unučicu Esmu, koja je bila njena jedinica i miljenica, sve bi joj na svijetu dala: i srce iz grudi kad bi mogla, odrekla se svega i umrla bi, samo da bi ona živjela. Esma joj je bila unuka od sina jedinca, koji je otišao sa ženom, da radi u neku tamo Njemčku, eto, da bi im bilo bolje. Šalju oni pare, ali nema ko da razveseli kuću smijehom, kuću koju je gradio njen dobri Husein, Huso rudar, koji je od mukotrpnog rada i bolesti rano umro i preselio na ahiret - onaj bolji svijet. Gleda on mene i snagu mi daje, da sama sve izdržim i ovo dijete na pravi put izvedem. Voljela bi ona, da ta škola traje vječno, da njena Esma nju nikad ne ostavi, da njoj nana isplete pletenicu svaki put kad u školu krene, da je isprati, a ona nju osmijehom dočeka kad dođe po nju. Od svih tih misli, Rasema bi se rasplakala, sin i snaha, tamo u tuđini, rijetko dolaze, Esma će otići kad poraste, nema njenog Huse, da kafu popije s njime izjutra, onu sa zehru mlijeka i kockom šećera. Sve joj se nakupilo. Ostaće sama, samo će je Šarov lavežom jutrom buditi i podsjećati da je živa.

Esma i Enisa su bile nerazdvojne, zajedno su odrastale, sve dječje radosti dijelile, krišku namazanu raspolove i podijele, pa drugu namažu pa podijele opet, eto tako su se voljele, kao da su sestre rođene. One su živjele kao da sve na svijetu imaju, a mnogo im je toga nedostajalo. Esmini roditelji su živjeli u Njemačkoj, tamo su radili, ali zašto nju nisu povelili, to joj niko nije mogao da objasni ili su možda krili od nje. Njen otac se zaposlio preko dobrog jarana i kuma, i posao nije bio loše plaćen, ali moralo se raditi u smjenama, a pored toga je radio dodatni posao, ne bi li što više zaradio. Nije on toliko želio novac, on je radio za svoju ženu, dobrodušnu, krhku Almu, koja je oboljela od leukemije, a za taj oblik bolesti bilo je lijeka, samo je trebalo mnogo novca. . .

E, to se krilo od Esme, pomalo i od Raseme. . . Malena Enisa imala je samo majku, majku koja je voljela nju više od same sebe. Prava istina je, da je Enisina majka, zapravo njena tetka, koja ju je kao bebu uzela sebi i othranila, jer su njeni roditelji poginuli u saobraćajnoj nesreći, vraćajući se kući sa posla. Zbog sve te tragedije koja je zadesila te poštene i dobre ljude, istina se morala kriti, zarad sretnog djetinjstva dviju malenih djevojčica. Rasema ih nije razdvajala, kao da su obje njene, a pošto su bile kuća do kuće, živjeli su kao jedna porodica.

Kad su se vraćale iz škole, po običaju nane Raseme ili Husinice, kako su je zvali od milja, dočekala bi svoje djevojčice i žurno ih prevela preko pruge i ceste. Danas je dobila najveću pohvalu, koja joj je dušu ispunila, osmijeh donijela, da su Esma i Enisa među najboljima u školi. Škola je bila pri kraju, a uskoro počinje Ramazan. Dok dlanom o dlan, eto i Bajrama, moram im nešto lijepo kupiti, da imaju od nane, kad su tako dobre i pametne – u sebi je mislila.

- Nanuška, što žuriš tako? - upita Esma.

- Sine dragi, (tako se djeci u Bosni tepa, nema veze kojeg su pola) moram kuću uljepšati, svašta kupiti, ima nana posla preko glave. . . Zna da će ubrzo i Bajram, nani vrijeme brzo proleti.

- Neće nano još, imamo vremena za sve, sve ću ti ja pomoći i Enisa će, je li tako. —uzbuđeno je govorila malena Esma.

- Je li Enisa, šta je za tebe Bajram? – upita Esma.

- Bajram, to ti je kad jedem najbolju baklavu na svijetu, a koju je napravila tvoja nana, koja je kao moja – reče Enisa.

- Tebi je to prvo palo na pamet, baklava? - Esma će.

- Pa dobro, a tebi? - zapita Enisa.

Zamisli se, malo razmisli: - Pa baklava, u pravu si! – odgovori Esma i obje se slatko nasmijaše.

- A imaš li ti nekih želja? – ponovo će Esma.

Enisa se rastuži i kao da joj se u kutu oka vidjela suzica.

- Ma nemam. . . i da imam neću ti reći sada - odgovori Enisa

- Ja imam, neću ni ja tebi reći, možda se ne ispuni, ako kažem. . . odgovorila je Esma. Obje su imale želje, ali ih prećutaše, potajno se nadajući, da će se ostvariti što prije.

- Nanuška, koje su tvoje želje, reci nam? - zapitkivala je Esma. . . Samo da ste mi vi djeco moja, i najbliži, zdravi, zdravlja nana želi, a sve drugo će nam dragi Allah već dati - uzdahnu i pomisli u sebi, da joj sin i snaha zakucaju na vrata, da ih vidi dok je živa, barem ovaj Bajram, da ih zagrlji, ništa joj milije ne bi bilo od toga.

Rasemi je vrijeme prolazilo u poštovanju Ramazana, u odgoju svoje unuke i njene prijateljice Enise, koju je gledala kao svoju, uređivanju kuće, druženju sa Belmom, mladom učiteljicom, Enisinom majkom. Belma je bila jedno blago i lijepo stvorenje, a jedina njena želja bila je, da što prije dobije posao i pomogne svojoj malenoj Enisi, da joj uljepša njeno djetinjstvo i da se nikad ne osjeti usamljenom. Njih dvije imale su samo jedna drugu, nikog drugog od bližih srodnika, do Raseme i Esme, oni su bili kao njena porodica.

Vrijeme je prošlo, kao dlanom od dlan! Škola se već odavno završila, malene djevojčice su provodile svoj raspust u igri, sa djecom iz susjedstva, maštarenju i sanjarenju, uveče gledajući u zvijezde i molitvom prizivale ostvarenje svojih želja.

Belma je svako veče poljupcem i najljepšim bajkama, uspavljivala svoju Enisu i ona je toliko željela ispunjenje svoje želje. Bila je veliki borac, prkosila surovom životu u svemu što je radila, trudila se ona svim snagama, ulagala sve napore, ali već je bila iscrpljena, samo vjera u bolje, davala joj je nadu. Znala je da mora istrajati, ako ne zbog sebe, onda zbog Enise.

Kod Raseme je kuća blistala, sve je mirisalo na svježinu, miris bilja, miris voća! Bajram je sutra, sve je ona ispoštovala prema običaju, ispostila, klanjala, sadaku udijelila. Sva bajramska jela su već bila pripremljena,

bajramluci za djecu spremljeni, pripremila je baklave k'o za 20 ljudi, doći će naroda, pojest će se. . . a u sebi je plakala. . . Hoće li vidjeti svoga sina?

Osvanulo je sunčano jutro, na nebu su oblaci oslikavali čas srca, čas ruke koje se drže zajedno.

Esmā se lijepo obukla i namirisala, nana joj sinoć isplela pletenicu, pa je u bijeloj haljini bila poput male vile, a i Enisa je bila kao mala pahulja, nježna, sva u bijelom – bile su poput meleka. Pohitale su čestitati Bajram svojoj nanuški, prve, sa poklonom, za koji su dugo štedjele. Najljepše cvijeće i najljepša marama koju su mogle pronaći, bila je njihov pokolon, najiskreniji onaj s ljubavlju, kako to samo djeca mogu i umiju.

- Bajram šerif mubarek olsun, nanuška naša! Rasema je briznula u plač od radosti, ali i od tuge, bilo je tuge u njenom srcu. . . sve se pomiješalo. Objе ih je zagrlila najjače što je mogla, usnu zagrizla da ne jaukne, stvori joj se grč u grlu, riječ ne izusti, a suze se slijevaše niz njeno pomalo izborano lice, starost je ostavila traga.

U taj tren u kuću utrča Belma, sva zadihana, jedva do riječi dođe: "Rasema, Rasema, muštuluk, muštuluk!"

- Šta bi, draga Belma? - jedva progovori Rasema.

- Pogledaj na vrata, pogledaj!

Esmā je od sreće podvrisnula, MAMA, TATA! Potrčala je kao da leti, briznula u plači skočila u naručje svojim roditeljima, koji od uzbuđenja nisu progovarali. Rasema se trgnula, kao da je bila u nekom snu, iz kog se probudila, ne vjerujući sopstvenim očima. Zarglila je sina i isprekidano govorila: "Sine moj, majci je najsretniji dan, kao kad sam te rodila!" On ju je zagrlio, i na uho tiho šapnuo: "Majko, više nikud ne idemo, Alma je ozdravila i ostajemo s vama, zauvijek!"

Izljubila je i svoju snahu Almu:

- Dijete, samo neka si mi zdrava! - rekla je Rasema.

- Belma, sine, neka i tebe dragi Allah nagradi za ovaj muštuluk!

Jeste već, draga moja, dobra Rasema. Imam i ja lijepe vijesti, u sandučiću je bila pošta koju danima nisam gledala, dobila sam posao, jedna učiteljica je otišla u penziju, a ja ću na njeno mjesto doći, od septembra mogu početi predavati. Kad ju je pošla zagrliti, Belma je rekla Rasemi, čekaj malo, obećaj, da me više nećeš zvati "Sine".

- Svi su prasnuli u smijeh!

Enisa je stavila glavu majci na grudi i rekla šapatom „To je bila moja želja, volim te majko!“

U njihovu kuću konačno je doputovala sreća i donijela kofere ispunjene neizmjernom radošću. Veselje se nastavilo do u noć! Odzvanjao je samo smijeh i sve je prštalo od nevidljive magije nekog blagostanja. Esma i Enisa, držeći se za ruke, izašle su vani i pogledale u zvijezdano nebo, one su vidjele da zvijezde pišu na nebu: SREĆA. . .

Esma je upitala Enisu:

- Da li sad znaš šta je Bajram?”

- Znam! Bajram je čudo!

Fuad Hrustić

Kod nene i djeda na Bajram

Ljeto je, sunce je odskočilo visoko i prži kao vrelo oganj. Ajdin i Enisa se bude okupani svjetlošću, kroz otvoren prozor dopire cvrkut ptica. Osluškuju: dživdžikaju vrapci, guguću golubovi, laju psi, kukuriču pijetlovi. Majčin glas ih prene, zove ih da ustanu, da porane na Bajram. Na jastucima blijede veseli snovi, pod jorganima je postalo toplo, Ajdin i Enisa se praćakaju na sećiji kao ribe u plitkoj vodi.

- Vrijeme je da ustanete - zove otac - i da se umijete.

Ajdin skače prvi i odbacuje jorgan. Enisa vrišti ako Ajdin prije nje stigne do avlijske česme pod razgranatu krošnju duda. Umivaju se hladnom vodom, prskaju po licu i rukama. Kući se vraćaju mokre kose, zajapureni i radosni.

Majka Emina ih čeka s čistim peškirom. Otac Adem je obukao svečanu odjeću. Ajdin i Enisa se prvo obrišu a onda majci i ocu čestitaju Bajram.

- Bajram mubarek olsun! - kaže Ajdin i ljubi majku i oca u obraze.

- Bajram mubarek olsun! - zacvrkuće Enisa i zagrli ih oboje.

- Baram mubarek olsun! - odgovaraju majka i otac i uzvrate im poljupce.

U sobi miriše vruća pogača. Na siniji sir, kajmak, kuhana jaja i crni pekmez od krušaka. Sve četvero sjednu za siniju i u slast objeduju. Otac i majka se neko vrijeme čudno pogledavaju a onda majka ustane i iz druge sobe donese kutiju zamotanu u sjajni papir.

- Kakva je to kutija? - pita Ajdin.

- Šta je to? - čudi se Enisa.

- Bajramaluk za vas dvoje - kaže majka i stavlja kutiju pred njih.

Ajdin razmota papir s kutije i podigne poklopac. Unutra su olovke, slikovnice, plastična lutka, mali dvogled. Enisa poskoči od radosti, lutka je lijepa, ima plave oči i crnu dugu kosu. Ajdin je ushićen, njemu se neobično sviđa dvogled. Oboje su sretni, ne prestaju da grle i ljube oca i majku.

Poslije doručka majka reda bajramsku odjeću po sećiji: za Ajdina duge hlače i bijelu košulju, crvenu haljinu za Enisu a za sebe svilenu bluzu, dugu suknju i šarenu maramu. Na marami cvjetni motivi: plavi jorgovani, žutocrvene ruže i listovi zrelog patlidžana. Ajdin i Enisa oblače novu odjeću, danas idu da čestitaju Bajram neni Izeti i djedu Mustafi koji žive u drugom selu. Otac je tužan, ne može s njima jer želi posjetiti bolesnog jarana koji već dugo ne ustaje iz postelje.

- Nema većeg sevapa od pomaganja starim i bolesnim - kaže im otac.

Ajdin i Enisa se sprema za čas i čekaju majku u avliji. Ona izlazi iz kuće sva ozarena, lijepa kao sunčano ljetno jutro. U tašni s dugim ručkama nosi bajramsku hediju za nenu i djeda: sok od borovnice, kutiju čajnog keksa, paklo cigara, pola kilograma kahve i pun fišek šećera u kocki. Kod nene i djeda na Bajram dođu i četiri tetke: Esma, Ema, Ajka, Ajša. Svaka od tetaka povede i svoju djecu, pa se u djedovoj kući okupi cijeli čopor unučadi. Njih troje krenu pješke i hodaju četiri kilometra, skoro cijeli sat. Komšinice izlaze na avlijske kapije da vide majčinu bajramsku odjeću. Majka zastaje i svakoj čestita Bajram. Komšinice stoje s punim rukama medenih gurabija i daruju ih Ajdinu i Enisi.

Cesta kojom pješače je strma i neravna, zadišu se do kraja sela. Sa obje strane ceste nadvila se živica, gusto spletena od bodljikavih ostruga, procvalog šipka, divljeg jorgovana, bijelog gloga, vitke ljeskovine. Ajdin i Enisa otkinu po jedan žilav ljeskov prut i jašu ga kao konja. U baricama koje su ostale poslije kiše gmižu žutocrni daždevnjaci, prijeteći i nijemi, ulijevaju strah u kosti. Obilaze ih u širokom luku, boje se njihovog zvižduka, od kojeg se može oglušiti. Sve njive pokraj ceste su prostrane i plodne, u njima se talasa zlatno klasje pšenice, kravlja djetelina i mladi kukuruz, a na stranama koje su okrenute jugu, plave se šljivici.

Nakon nekog vremena spuštaju se u drugu mahalalu, u Avdiće. Pored puta se nižu bijelo okrečene kućice kao gljive s crvenim klobucima. To su male prizemnice pokrivene sitnim biber-crijepom na kojem se nahvatala mahovina. Na svakom krovu, na podlozi od kravlje balege, rastu čuvarkuće, s kružno poredanim mesnatim listićima. U svakoj avliji zriju kruške, jabuke, šljive, kajsije, breskve, dunje, oskoruše, zerdelije; u svakoj je i sjenoviti hladnjak vinove loze. Trešnje su prerodile, na dugim peteljkaama vise crvene sočne kuglice. Kad puhne vjetar, otkrije ih skrivene u zelenom lišću. Djeca se igraju u cvijeću, kraj razbokorenih jasmína, modrih jorgovana, štitastih glavica zove. Plave ljubičice i bijeli ljiljani stidljivo vire iza crvenih karanfila i mirisavih božura. Uske staze kroz avlije popločane su tesanim kamenom, uz njih su posađene kadifice, hadžibezi, šeboji, katmeri i kalemliručje. Majka se neprestano divi cvjetovima živih boja i zastane kod svake domaćice da joj čestita Bajram i da je upita za kalem. Ajdin i Enisa tada preuzmu njenu tešku torbu i pogledavaju na djecu u avlijama punim cvijeća, zavide im na velikim gumenim loptama i drvenim konjićima.

Iz Avdića krenu prečicom. Skrenu sa kaldrme na nepokošene livade i njive pod kukuruzom i pšenicom. Ajdin i Enisa potrče prije majke na usku stazu koja vijuga kroz gustu travu, pored visokih i zaraslih živica. Lijevo od njih je brdo Zmajevac, a desno se nižu bogati voćnjaci. To je najljepši dio njihovog puta.

Uzbude se kada ugledaju gnijezdo sjenice u grmlju crnoga gloga, gole ptice koji zijevaju žutim kljunovima i lukavu lasicu koja se prikrada gnijezdu. Jastrebovi ševare i vrebaju plijen, njih opaze iznad vrhova visokih lipa i tamnih krošanja starih hrastova. Srce im side u pete kada iz trave skoči fazan, zaklepeće krilima i poleti u kukuružište. Fazan ima tamnocrveno perje koje se presijava na suncu, bijeli krug oko očiju i dug, otmjen rep. Ne odleti daleko, zastane usred kukuruza koji šušti na vjetru i čeka da djeca potrče za njim. Ajdin i Enisa naglo uspire, jer kroz šljivik, koji se nalazi s duge strane staze, protrči lisica. U ustima nosi plijen, kokoš ili pticu, ne može se razaznati. Zastanu u hladu hrasta, njegovo lišće na visokim granama šumi kao vodopad. Ajdin i Enisa pokušavaju obuhvatiti gorostasno stablo, rašire ruke i priljube se uz grubu, crnu koru; uzalud se naprežu, prstima se ne mogu dodirnuti. Dalje od hrasta, kao djevojke u bijelim haljinama, trepere vitke breze. Na njihovom ustreptalom lišću ljeskaju se sunčevi zraci, kao da razliven potok svjetlosti teče sredinom livade. Na grane breza slijeću slavuji, u kljunu nose suhe travke, grade gnijezda za svoje ptice. Staza kojom koračaju krivuda kroz livadsko cvijeće koja opojno miriše, prolaze kraj plavih buketa divljih zvončica, krupnih cvjetova kamilice i kao krv crvenih makova. Enisa trči kroz rosnu travu da ubere cvijeće za nenu Izetu, ispred nje leti jato preplašenih skakavaca i šarenih leptirova. Ajdin viče za njom, strah ga je da se sestra ne izgubi u gustoj travi. Kada se vrati, mokra kao pas, svjež buket stegne žilavom lozom crnoga bršljana i nosi ga ispred lica, kao baklju.

Iz tamnih dubina Zmajevca, u neprohodnoj grabovoj šumi, izvire bistar potok. Nije bogat vodom, to je crvuljak koji vijuga kroz šumu, njive i voćnjake. Njegovo duboko korito su usjekle bujice koje se javljaju samo na proljeće i u jesen. Teško ga je preći, treba se spustiti u provaliju koja nije za djecu. Njih troje se spuštaju do potoka, do drvenog mostića. To je stablo hrasta koje spaja dvije strme strane. Ispod njega, u toploj vodi, krekeću žabe krastače. Enisa ne smije preko klizavog stabla. I Ajdin se boji provalije. Majka pređe na drugu stranu pa im pruži dug štap. Žabe na trenutak umuknu. Djeci klecaju koljena dok stoje nad provalijom. Majka ih hrabri. Oni hodaju preko neotesanog stabla kao akrobate na tankom konopcu.

Dalje će uzbrdo. Širokom stazom koja izlazi na zemljani put. Kraj puta su voćnjaci trešanja, šljiva, jabuka. Pod jednom razgranatom trešnjom preživa krava, gleda ih krupnim crnim očima i nepovjerljivo odmahuje glavom. Na gubici joj sjede crne muhe a na trbuh slijeću zeleni obadi. Iza živice izroni nizak starac s naramkom mladog kukuruza.

- Bajram mubarek olsun - kažu djeca starcu.

- Bajram mubarek olsun -odgovara im on.

Lice mu je smežurano i opaljeno suncem, košulja na njemu mokra od znoja. Smije se krezubim ustima na kojima visi ovlažena cigareta. Baca naramak kukuruza pred kravu, uzima iz korpe pregršt trešanja i pruža ih djeci u otvorene šake. Oni slatke trešnje jedu s košticama a majka ih stalno požuruje. Ubrzaju korak stazom uz brežuljak, ispred njih se sada, kroz crne grane starih krušaka, nazire modro nebo i bijeli zid djedove kuće.

Djed Mustafa i nena Izeta nalikuju jedno na drugo kao da su brat i sestra. Oboje su niski, mršavi, imaju blijeda i smežurana lica. Nenini obrazi se rumene, nos joj prćast a oči okrugle i zelene. Obukla je blijedozelenu bluzu koja se kopča malim gajtanima i tamnocrvene dimije koje pridržava jednom rukom jer joj smetaju pri hodu. Djed ima šiljastu bradu i ozbiljan pogled ispod velikih sijedih obrva koje su sastavljene iznad nosa. On nosi crne hlače od krupnog somota i kao snijeg bijelu košulju. Oboje ih dočekaju u avliji, nena širi ruke i radosno viče:

- Ko to meni ide na Bajram? Ko to meni ide na Bajram?

- Bajram mubarek olsun - kažu Ajdin i Enisa i ljube je u obraze koji su svehli kao zimske jabuke i koji mirišu na sapun od ljubičica. Nena ne skida s glave šamiju s kericama ispod koje vire pramenovi sijede kose.

- Bajram mubarek olsun - čestitaju Bajram i djedu, poljube mu nadlanicu desne ruke a onda na nju spuste čelo. Takav je običaj.

- Bajram mubarek olsun! Mašala, što ste porasli! - čudi se djed i miluje ih po kosi. Poslije djeda i nene prilaze im tetke i brojni rođaci koji su stigli ranije i čestitaju Bajram. Grle se i ljube u obraze. Ajdinova majka je ushićena jer su tu i sve četiri njene sestre.

Djed Mustafa je opsjednut čistoćom i redom; u bijelo je okrečio i kuću, i pušnicu, i štalu, i kokošinjac, i poljski zahod iza kuće. U vrijeme ljeta preseli se iz kuće, koja je puna hlada i blagih mirisa nane i kamilice, u pušnicu, u kojoj se kuha i objeduje. Nena svu čeljad pozove u pušnicu i posadi uz okruglu siniju. U pušnici je toplo jer u peći gore suha bukova drva. Sulunari su obojeni tečnom bronzom, na bijelom duvaru koji se počeo pučiti - rajsne glama je pričvršćen bijeli čaršaf. Na čaršafu je crvenim koncem izvezena džamija s vitkom i lijepom munarom. Svi sjednu na mehka šiljteta i čekaju da se veliki ibrik skine s peći. Najstarija tetka sipa kahvu i mlijeko u fildžane i lomi pečeni šećer. Svi srču vrelu kahvu i slušaju djeda. On ih sve prvo ispita za zdravlje a onda dijeli savjete za rad u vrtu i voćnjaku. Djed je cijeli život proveo na zemlji, njegove misli su uvijek vezane za voće i povrće, za pšenicu, kukuruz, krompir, luk, paprike. Tišinu, koja zavlada poslije djedovog govora, najčešće prekine najmlađa tetka kakvom šalom. Ona je ljepotica, zove se Ajša, ima blijedo lice i zelene oči. Prvo joj u očima zasvijetli sjajna iskra a onda

narumenjene usne razvuče u širok osmijeh, vragolasto pogleda sve redom i počne pripovijedati. Poslije njene šale svi se smiju uglas. Djeca se valjaju po šiljtetima od radosti i postanu tako obijesna da ih moraju istjerati iz pušnice.

Poslije kahve, tetke se razlete da naprave ručak a djeca donose vodu s bunara. Tetka Esma, koja ima kovrdžavu i razbarušenu kosu, kao šumski razbojnik, uđe u kokošinjac da uhvati najdeblju kokoš. Kokoške mahnito udaraju krilima i kokodaču, perje leti u zrak ali tetka ne odustaje jer zna da svi vole slasno kokošje pečenje. Tetka Ema suče jufke u pušnici, razvija zeljanicu, masti tepsiju, razmazuje nadjev od zelja, mladog sira, jaja, kukuruznog brašna i kravljeg masla. Tetku Ajšu, zbog dugog jezika, pošalju u Brezik po suhovinu, jer se cijeli dan loži vatra, kuha i peče. Adi viri u pušnicu, vidi svoju zajapurenu majku kako s tetkom Ajkom miješa brašno, maslo i šećer i priprema djedovu najdražu poslasticu, slatku halvu. Nena ode u kuću, da uči i klanja, a djed u voćnjak, s korpom ispletenom od vrbovog pruća da nabere sočnih crvenih trešanja.

Ajdin i njegovi rođaci žure na bunar, da donesu svježe vode. Bunar je u sredini sela, na proširenju kraj prašnjavog puta. Tamo ih čekaju djeca iz komšiluka. Gledaju ih prijeteći, plaze jezike, puštaju svakojake krike, muču kao krave, mekeću kao koze i prave nepristojne grimase. Bacaju grudice zemlje u pune kofe, mute im čistu vodu. Mašu im pred nosom dugim štapovima od ljeskovine i izazivaju ih na megdan.

- Ako tražite tuču, sada ćete je dobiti kaže Selma, najstarija Ajdinova rodica, zasuče rukave, uzme blata iz bare da njime gađa nepristojnu djecu. Djeca iz komšiluka podignu štapove i krenu na nju.

- Stanite, zaustavite se!- poviče Ajdin i stane između zaraćenih strana - znate li šta je danas?

- Znamo pametnjakoviću - kaže najkrupniji dječak sa štapom - danas je Ramazanski bajram.

- Na Bajram se ne smijemo svađati i tući - kaže Ajdin.

Među djecom nastane tajac. Selma baci blato a dječaci spuste štapove. Tada na bunar stigne djed Mustafa s korpom punom trešanja. On je u bašči čuo dječju svađu pa je požurio da ih pomiri.

- Ako se pomirite i jedni drugima čestitate Bajram možete uzeti sve trešnje iz korpe - kaže djed.

Djeca ne oklijevaju ni jedan trenutak, krenu da se rukuju, ljube i jedni drugima čestitaju Bajram. Poslije zajedno navale na sočne djedove trešnje koje su slađe i od meda i od šećera.

Bajramski ručak je za djeda i nenu velika svečanost, zato majke prvo umiju djecu, začesljaju ih i dovedu u red pa tek onda posade za siniju. Jedna od

tetaka donese ibrik s vodom i leđen da operu ruke. Nena svakome naspe pun tanjir kokoške juhe. Niko ne uzima kašiku prije djeda, tako mu iskazuju poštovanje. Vruća pogača se izlomi na male komade, starijim tvrdi okrajci a djeci mehka sredina. Pogača se umače u sok u kojem se pekla kokoš, tetka Ema nožem isiječe mirisavo pečenje i dijeli svima. Adi i njegovi rođaci uživaju u hrani, oblizuju prste, ćapću i mljackaju, pod zubima krckaju mehke kosti. Kapa im masnoća s brade, gutaju slasne zalogaje, nutkaju se slatkim komadima mesa. Tetka Ajša donosi ostala jela. Pitu zeljanicu potrgaju rukama a slatku halvu progutaju u hipu. Niko se ne odmiče od sinije dok se ne donese hošaf od zerdelija. Posrću ga na brzinu i traže još. Djed radosno izvija duge obrve a nena se smije od dragosti, oboje uživaju kada u njihovoj kući objeduju kćerke i unučad.

Poslije ručka izvale se na šiljteta. Umire se kao sita štenad. To je vrijeme kada je djedova obitelj ponovo na okupu i kada se tetke podsjetu na djetinjstvo i mladost. Nena se raznježi i priča kako je radala svoje kćerke, lahko zaplače i bijelim rupcem briše suze. Djed puši hercegovački duhan i škilji kroz oblake plavičastog dima. On ne voli plačljivu neninu priču, mršti se i gundđa. Tetka Ema recituje poučne bajramske pjesme, ilahije i kaside, prepričava dogodovštine iz djevojačkih dana i uvijek ispriča kako se udala bez djedove dozvole. Tetka Ajša zbija šalu na svoj račun:

- Sjećate li se kako sam pala s trešnje na djedov čibuk u kojem se dimila cigara, pa mi se zapalile dimije a djedov čibuk slomio.

Poslije podneva, kada sunce zađe za jabuku šareniku i izduže se sjene trešanja i jabuka u dnu djedove bašče, vrijeme je da se krene kući. Opraštanje traje dugo, nena svakom unuku zamota po komad zeljanice i slatke halve. Stoji na kućnom pragu i plače. Djed se sa svima rukuje i u ruku tutne pokoju sitnu paru. Tetke rupcima brišu vrele suze, grle se kao da se godinama neće vidjeti. Svaka za ruke uzme svoju djecu, pa okrene niz cestu. Ajdin, Enisa i njihova majka krenu kući istom stazom od jutros, kroz djedov trešnjik pa na Zmajevac. I stalno se okreću u hodu i gledaju u bijele zidove djedove i nenine kuće. Tu im je ostalo pola srca.

Belma Ramić

Bajram kod djeda Bajre

Ovog zadnjeg ramazanskog predvečerja sokak živi u potpunom sjaju i raskoši a iz svačije kuće čuje se smijeh i osjeti predbajramska radost. Mirišu zadnje ramazanske lepinje, halva i svježa baklava. Nestrpljivo očekivan top sa Tabije ove večeri doći će brže jer svi žurno ukrašavaju prag u čast Bajramu.

Do zalaska sunca bilo je još podosta pa izađoh u avliju i polahko počeh udisati miris zadnjeg ramazanskog dana. Niko osim mene nije bio vani, svi su se brinuli za svoje kuće. Ulica je prazna i ne osjetim trepet u zraku što dolazi čim se Bajram približi. Na jednoj mi je pogled zalutao. U toj malehnoj kući na čošku ulice živio je djed Bajro. Žena mu je umrla prošle godine i sad živi sam. Nešto me vuklo u tom pravcu pa odlučih da ga posjetim.

Pokucala sam na stara ulazna vrata i ubrzo nakon toga čula sam škripanje poda pod pritiskom koraka. Vrata je otvorio ponizak djed sa crnom beretkom, prslukom, tespihom u ruci i umornim pogledom koji je odavao trag iznenađenosti. Na njegovom licu primijetili su se zubi vremena, a sijede su svjedočile izbljedjeloj stazi njegovog života.

"Akšam hajrulah, " rekoh uz blagi osmijeh, "navratila sam samo da vidim treba li Vam šta. "

Starac pokretom ruke pokaza da uđem. Kuća je mirisala na samoću i pepeo, istovremeno na toplinu doma i okus iščezle radosti. Na pendžerima su visile stare zavjese koje su izolirale čitavu prostoriju od sunčeve svjetlosti. Svakim korakom bi se podigao oblak prašine.

"Nekad je sve ovo bilo čisto, puno djece i bajramske čari u ovo vrijeme. " Obratio mi se prije nego što sam uspjela bilo šta pitati.

"Živio sam ovdje sa djecom i svojom hanumom. Djeca otputovaše u bijeli svijet, a hanuma je pronašla smiraj onog drugog. Od tad sam prepušten kandžama sudbine. "

Sjeli smo na krevet i djed mi je pričao događaje iz njegove mladosti dok je imao porodicu. Sjena prošlih dana i uspomena spustila se na njegovo lice. Dom pun sigurnosti i topline pretvorio se u prostoriju gdje je odbrojavao svoje zadnje dane. Svakom riječju oči bi ovlažile pa on izvuče platnenu maramicu, prislonivši je na kapke, uspio je zadržati suze. Pričao mi je kako se Ramazan provodio na sokacima, a sijela bi trajala do sehura. Nije bilo ove današnje bodljikave žice što je čuvala poznanike dalje od nas. U njegovim crnim očima vidjela sam slike prošlosti, proživjela svaki trenutak o kojem mi je zborio.

Osjetila sam zanos njegovog aška, ljepotu tadašnje odjeće, miris domaćih lepinja, žamor vrelih ulica.

"Ništa nije kao u stari vakat. Ne bajramuje se kao prije, čak se ni komšiluk ne obilazi. Otkad prođe četeresnica moje hanume, u moju kuću ne kroči ničija noga, osim tvoje. Niti ko ulazi, niti ko upita. Ne miriše više ni halva, ni pržena kahva. Prije bih se, nakon Bajram - namaza, vraćao kući sa sinom, a na pragu bi me čekale supruga i kćerka u novim dimijama i nanulama. " Nakon tih riječi uzdahnu, te nastade svečana tišina.

Promislila sam o svemu što mi je rekao pa skočih uz obećanje da ću se brzo vratiti. Uzela sam od majke nekih tečnosti za pranje, krpe i metlu. Kad sam se vratila svom novom prijatelju, počela sam otresati prašnjave deke i brisati ormare. Kroz sve to pratile bi me dalje priče iz mladosti djeda Bajre. U međuvremenu je pukao top sa Tabije, kandilji se upališe i mi zajedno iftarismo. Kuća je ponovo zamirisala halvom, agdom i prženom kahvom. Čak sam i ja popila jedan findžan iako mi to nije običaj.

Nakon iftara, djed je iz ogromnog sanduka, nalik na seharu u koju je strpao svoje uspomene, izvadio zlatnu narukvicu.

"Ovu narukvicu bi moja rahmetli supruga stavljala svakog Bajrama. Uzmi ovo kao hediju od mene. Hvala što si me obišla. "

Radost i sreća koju sam osjećala dok je sa djedova lica iščezavala čežnja a iz sobe samoća, bili su neopisivi. Tih nekoliko sati koje provedoh sa djedom Bajrom pokazali su mi koliko se obilježavanje Bajrama promijenilo od starog vremena. U njegovom skromno sređenom domu osjetila sam nešto što je Bajramu falilo. Toplinu, zadovoljstvo i žamor ostalih svečanih emocija. Vjera nam je dala taj praznik da pomognemo komšiji, udijelimo siromahu, posjetimo rodbinu i prijatelje, a ne da se takmičimo u ljepoti avlije i odjeće.

Djed Bajro je postao simbol mojih Bajrama i prva osoba kojoj bih otrčala i poljubila ruku čim bi sunce izašlo 1. Ševvala. Onda bismo zajedno jeli moju halvu, koja je svake godine bila sve bolja, i pili prženu kahvu, koju pijem samo sa njim. I dan-danas, kad imam svoju porodicu, pričam priče djeda Bajre. Opominjem ih da se ne bi izgubila istinska čar Bajrama i tako ispunila emanet koji mi je djed ostavio zadnje ramazanske večeri te godine. Pored zlatom okupanog nakita, moja najdraža hedija je vrijeme koje je provedeno sa djedom –nosim ga u duši, iako njega više nema.

Nejra Kadrić

Bajrami kod mog djeda

Popravljajući mahramu izašla sam iz kuće i pomela avliju. Moju narodnu nošnju milovali su zraci sunca. Bajram je! Još malo i svi će se okupiti. Naš vijenac porodične ljubavi izvest će ćilim veselja.

Zalijevala sam cvijeće i očekivala djeda. Prošao je sokakom sa fesom. Kad me vidje, blago se osmijehnu, a ja spustih glavu. Stara trešnja, bogato razgranata i sa visokom krošnjom bila nam je svima omiljeno mjesto dok smo odrastali. Na svezanoj ljulji smo odsanjali svoje prve snove i šaptali joj o prvoj ljubavi.

Eno, polahko djed i amidža dolaze s Bajram- namaza. Djedov hod me podsjeti na onaj dan kad je doveo dvoje malih bliznadi. U rukama su nosili slatkiše. On im je dao, znala sam. Nena ga s čuđenjem gledala. Reče mi da ih malo zabavim, a oni odoše u magazu. Prikučila sam se i naprezala da čujem razgovor.

"Koga si doveo? Čija su ovo djeca?"

"Nađoh ih pored ubijene matere. Sažalih se. Rahmetli Osmana žena. Znaš da se zadužila dosta. A, nikog nema. Zvao sam i medžlis. Ukopaće je. A četiri oka suzna ostadoše sama! Jetimi su, siročad. "

"Ali dvoje?!"

"Ako je jedno, nek je i dvoje. Onaj ko hrani nas, hraniti će i njih. " Od tada ga cijelo selo voli još više, mada su ga mnogi pamtili po vrećama brašna koje bi pozajmljivao, kada bi mu vraćali, odmahivao bi rukom, govoreći: "Neka, drugi put. "

Vremenom, zajedno sa njima, rasla je i moja zrelost. Sve sam shvatila. Iako već znam da nisam više mala, pritrčah im i poljubih ruke. Davnih Bajrama bih trčala djedu u zagrljaj i prevrtala po džepovima. Izvadio bi šećerlame. Slatkiša je imao uvijek u pruženim rukama. Svoj djeci bi putem davao milostinju. Pripomagala sam tetki, željela sam zaliti bajramsku kahvu. Nena je sjekla baklavu. Njena agda mi je natapala najdublje pore srca. Polahko su kapiji prilazili najsitniji koraci mog brata. Za njim su išli i roditelji. Vrata kapije su otvorena od zore pa sve do zadnjeg dana Bajrama. Ja sam došla dan prije da pomognem oko sofre i običaja.

Sjeli smo svi za sto ispod trešnje. Behar se zaplitaio u vlasi najmlađih. Stolu priđe i moja mala usvojena rodica. Tetka je gledala na nju kao na svoje dijete. Jedino je nju imala. Djed ju je uzeo u naručje i stavio u krilo. I ja sam se osjećala kao djevojčica sigurno u tom krilu. Volio je malu, čak mislim i više od

svoje unučadi. Kada sam donijela šerbe, počeo je kazivati o Bedru i mirisima Ramazana u svom djetinjstvu. Pričao je o ljubavi, o danima ašikovanja ispod pendžera. Neni se obrazi zarumeniše. Sjetna sjenka joj pređe preko očiju.

Svako dijete koje bi prošlo ulicom, selamio bi i darovao bajram-bankom. Meni najveće darivanje bio je istinski osmijeh. Uranjale su djedove riječi u svaku ćeliju moga tijela: "Usađujete ljubav jedni drugima. Samo tim činom gradit ćete stepenice prema Džennetu. "

Tada zapuha lagani lahor. . . Behar se zaplete u djedovu sijedu kosu. Iza naših leđa začu se njihanje ljulje pomiješano sa bojama sreće i smijeha.

Esma Bandić

Tespih Milosti

Gledam je kako teče, zelena. Hvala Bogu, udahnuh, teče, nije stala, podsjeća me na protok života. Odmaram se na obali ove duboke, plahe i zelene rijeke. Sišao sam na negdašnji mejdan i sjeo. Došao sam iz daleka, staroj majki na Bajram, sretan da mi upozna ženu i vidi svoje praunuče i . . . ne znam otkud, da li iz kapi ili iz valova izroni, ili sa mosta siđe, sjećanje na priču o jednom Bajramu, o maminoj boli i još većoj sreći. Uvijek je govorila kako su to bila njena prva spoznavanja o Božijoj Milosti koja je toliko blizu, samo u nju treba dovoljno jako vjerovati pa će ti se i najčudnije i najnemogućnije želje ostvariti.

Zapljuskuje me mamina priča i puštam da je potpuno doživim.

* * *

„Nemoj, molim te, ići, opasno je. . . putevi su nesigurni. . . svašta se priča. . .“
„Ma ne vjeruješ valjda tim vijestima, samo izmišljaju i prepadaju narod. Moram na ispit, ne brini se.“

Tako je Sead otišao. Ko bi i pomislio da je rat stvarnost? Četiri sata putovanja i razdaljina. . . Fahrudin je imao tada pet i po godina a Amra tri i po.

Cijelu noć strašne vijesti. Amra je imala temperaturu, stalno sam joj opipavala čelo. Odlučila sam da sve troje spavamo obučeni tako da možemo odmah izaći. Kuda, s kim, ništa nisam znala, ali me strah tjerao da na nešto budem kolikotoliko spremna, na nešto nepoznato i puno veće od naših dotadašnjih poimanja. Probdjevena noć, puna jeze. Tek kada se razdanilo, oborio me san.

Hladno, aprilsko rano jutro, neko kuca na kućna vrata. Bunovna, jedva sam ustala. Kroz staklo vidim dječaka.

„Adise, otkud ti?“ začudila sam se.

„Došao na Bajram“ nasmija se dječijim osmijehom koji ne poznaje opasnost.

„Ah, Adise, nisam svu noć spavala, dođi, molim te, kasnije. . .“

Vratila sam se u krevet, opipala Amrino čelo i htjela još malo odspavati. Eh, Adise, Adise, baš si poranio. . . Doći će on kasnije, imam tortu, počastit ću ga. Volim ja Adisa, tako je dobar. I utonuh, premorena, u san.

Kada bi nacrtao liniju našeg spašavanja i izbjeglištva, začudio bi se. Prvo mi je ličila na krug, a kasnije je dobijala konture srca. Da, zaista. Prelazili smo iz grada u grad, iz države u državu, od ljudi do ljudi, sklanjali se pod tuđim krovovima, spavali po nepoznatim kućama, barakama. Nismo imali nikakvu vezu sa Seadom, ništa o njemu nismo znali, niti on o nama. Grlila sam djecu i plakala, nepomirena s tim da neće više nikada vidjeti oca.

Izranjao mi je plavooki Adis, dječak nevinog osmijeha, koji obasjava bajramsko jutro. Sjećam se umora od neprospavane noći obojene novim, dotad nepoznatim strahom, ali. . . Da li zaista nisam mogla otvoriti vrata i počastiti Adisa za Bajram? Torta u frižideru, bombone na stolu. . . sve spremno. Kako sam mogla vratiti dijete, kako sam mu mogla reći da dođe kasnije?

Stiskala sam Fahrudina i Amru u zagrljaju i molila Boga. . . Da ispravim grešku? Da moja djeca ne izgube svog oca? Ne znam kakvu sam molitvu upućivala riječima, znam šta je srce molilo. Molilo je za milost.

E, Bože, Bože, šalješ mi u bajramsko jutro, u cik rata, na moja vrata, Alijinog sina Adisa. Uzdišem i gledam svoju djecu. Zašto tako teško doživljavam Adisove plave oči koje poslušno odlaze? Adis nije bilo ko, on je dijete našeg druga Alije, na čijoj dženazi sam toliko plakala da su se svi okretali da me vide. Bila sam trudna sa Fahrudinom i tada nisam znala da mi nije mjesto na dženazi. Išlo se, svi su išli. Alija je poginuo u saobraćajnoj nesreći. . . Za naš grad, za naš negdašnji gimnazijski razred to je bio šok.

Sada je rat, gine se kao da neko kosi po žitnici.

Vratila sam dijete bez oca u bajramsko jutro sa kućnih vrata. . . Nosim tešku misao da to nikako nisam smjela uraditi. . . Nije to sujevjerni strah, nego osjećaj da se nešto mora ispraviti, osjećaj nekog velikog dūga pred Bogom. Ali, tješim se da sigurno postoji milost, i da je milost nešto što nam daje šansu, što nam otvara vrata nade i svjetla, što nas grije. . . bit će još bajramskih jutara u kojima će neko pokucati a ja ću otvoriti. . . moja djeca će sresti svog oca. . . ja svoga muža. . .

Ratni mjeseci su prolazili kao zrnke koje pod prstom premetneš, najnevjerovatnijim načinima počeli smo saznavati jedni za druge, rasuti svuda

unakolo. Otvorile su se i telefonske linije. Vijesti o živima i mrtvima hodale su da nekoga usreće ili unesreće.

Mi smo bili sretni. Sead je živ, dvaput ranjen.

Počela sam kovati plan kojem su se svi suprotstavili. On ne može izaći iz opkoljenog Sarajeva, ali je otvoren put kojim bi se moglo ući.

Dok su drugi odlazili daleko u svijet, ja sam sanjala o tome da spojim porodicu.

Radila sam tada u Splitu, u školi za djecu izbjeglica. Treća ratna godina, ratni Bajram. Donosi se odluka da posjetimo Obonjan na kojem su smještene naše izbjeglice što čekaju azil za Zapad. Nikako mi se nije išlo, spremala sam se za put u ratnu domovinu, pomiješanog straha i nade u sreću.

Nagovarali su me u školi, nevoljko sam pristala, više zbog djece da ih povedem da, eto, vide otok, da se voze brodom, da ponesu i takav lijep doživljaj u domovinu.

Plavi delfin nas je nekoliko puta pozdravio, pa mi je već tada bilo drago što sam krenula na kratko morsko putovanje. Kako li će izgledati Plavi put za Sarajevo preko planina? Kada čovjek srcem donese odluku, više nije u dilemi, tek, desi se da strepi da ga šta ne omete. A moja strepnja bila je moj dŭg. No, kolika je bila strepnja, tolika je bila nada. Da me neko pitao čemu se nadam, rekla bih: Božjoj milosti. Ali, niko me nije pitao, ljudi su bili preplašeni i šutljivi, dok je nada u meni rasla poput zalivane stabljike koja nekuda hrli.

Na Obonjanu su nas primila tužna i ispijena lica, na kojima se vidjela briga i nesigurnost od onoga kuda idu. Počastili su nas humanitarnim ručkom i povelu u obilazak kampa.

Sjeli smo pored mora, na kamenjar. Pričalo se o njihovim planovima sklanjanja u neizvjesnu daljinu. Bilo mi je žao, puno, teško. Svijet jeste veliki, širok, prostran, ali za mene je svijet tamo gdje je onaj koga voliš, za mene je svijet porodica u zagrljaju. Za šta se uostalom borimo ako ne za ljubav?

Podigoh zamišljeni pogled sa kamenjara. More se negdje tamo dodiruje sa nebom, dvije nepregledne plaveti, ispred kojih stadoše Adisove plave oči.

„Adise!“ zadrhtah cijelim tijelom. „Adise. . . otkud ti?“

Da li je to u san ušlo zvorničko bajramsko jutro, u neki san uvezivanja rasutih zrnki u veliki tespih milosti, pa mi se Adisov lik pričinjava ovoga Bajrama na Obonjanu? Idi, Adise, šta ćeš tu, što me pratiš kao dŭg neispunjene sreće moga zavičaja i moje domovine u kojoj su Bajrami mirisni kao dječja koža i beskrajni kućni mir. . .

„Adise!“ tresem se od plača i prilazim dječaku koji me nijemo gleda. „Sjećaš li me se? Znaš li ko sam?“

Svi gledaju u nas.

„Ja sam Fahrina mama. . . Seadova Vesna. . . Poznaš li me?“

Držim u stisku Adisa, u jecaju i strašnom napadu plača. Ne dam da ode ispred mojih vrata, otključavam ih i uvodim Alijinog sina kao prvog, počasnog gosta za Bajram. Iz frižidera ću izvaditi tortu, kolače, sokove, dat ću mu bombone. . . Ali. . . toga nema, nema. . . ne znam ima li i kuće. Neka. . . umjesto svega toga ima zagrljaj, ima topli stisak, ima sreća što vidim živo dijete. . . njegove zbunjene plave oči koje se krenule u daleku Ameriku.

* * *

Tako, mama je pričala kako je to njeno prvo osvjedočenje da se čuda dešavaju i da postoji milost. Treba samo jako vjerovati, grijati vjeru u srcu ljubavlju prema životu i nadom da je život ipak pobjednik.

Nekoliko dana nakon toga Amra i ja smo ponovno vidjeli svog oca. Sljedeće godine u ratnom Sarajevu mama nam je rodila Eminu.

Čudna je ova Drina, ko god dođe, kaže majka, spusti se na nasip i gleda u njenu dubinu. Otišao sam odavde prije dvadeset i više godina. Majka se vratila, živi u oronuloj kući, a mi smo rasuti kao zrnevlje po cijeloj planeti, ali. . . odgojen sam sa vjerom da smo svi uvezani u veliki tespih milosti.

Tako se osjećam ovoga Bajrama.

¹ Plavi put je naziv za povremeno otvarani put kojim je funkcionirala humanitarna pomoć ili prevoz putnika a bio je pod nadzorom UNPROFOR-a, tzv. Plavih šljemova.

Nenad Ostojić

O putniče, ne skreći sa puta

„Insan snuje a Bog odlučuje“.

Roditeljskim snivanjem a božanskim odlučivanjem bi od ruke i volje Stvoritelja satkan jedan od Bogu izabраниh, odabranik - Mustafa. Bio je baš toliko mali dječak da nije sve mogao valjano da razumije, a toliko veliki da je umio tražiti objašnjenje na mnoga pitanja. Njegova smeđa, nemirna kosa naslijedena po boji na djeda a oštrinom od nane, često je ocrtavala njegov buntovni duh u saznavanju svijeta oko sebe. Oči boje prorokovog turbana, tena boje slonovače, pjega poput mrvica gurabija i lica dostojnog svake djevojačke ljubomore davale su mu Bogom danu posebnost koja ga je izdvajala od mase vršnjaka koje su majke nazor, onako sanjive, svako jutro umivale mirišljavim sapunima. Onako koščat i slabo obučen često bi pred sumrak lutao u samoći sokacima nabrekli od mirisa ramazanskih lepinja, dopuštajući kamenčićima da mu gladi stare cipele a u onoj lijepoj, glatkoj poput dinje glavici valjale su se ideje i pitanja na koja ni škola nije mogla dati odgovor a ni vršnjaci koji nisu mogli znati. Otac suviše zauzet pripremanjem kurbana, sa čijih je usana čak i laik mogao razaznati prvoobjelodanjenu El-Fatihu. Majka zatrpana suknima, koncima i iglama šije nova odijela iz kojih se nehotimice kotrljaju jabuke i dunje majčinskom željom ugurane u rukave kako bi svima odijela sutradan bila najmirisnija i koje će sutra, porodica svečano obući za Bajram-namaz, pa i školski drugovi koji su previše bili zauzeti igricama i ostalim novotarijama koje jeftino oduzimaju naše Bogom dano, cijenjeno vreme, nisu mogli da mu pruže odgovore na sva pitanja koja su Mustafu, kao malog dječaka iz predgrađa interesovala.

„Misli su poput puta, oni koji o istom misle, na istoj se putanji nađu“ tvrdio je Mustafa. Iz samo Bogu poznatog razloga, kada pride staroj, začađenoj, vašarskoj pekari u kojoj je stalno kupovao mekane, poput majčinskih obraza, ramazanske lepinje, ne nađe starca koji bi često, na ćošku, svojim naboranim rukama molio za parče hljeba. Stari kažu da je taj starina kao mlad išao u Istanbul i da je izučio mnoge škole, da je čak dva puta išao na hadž, ali da je ono po čemu ga Allah poput biljega na desnoj sljepočnici istinski nagradio bio

je dar za kaligrafiju. Kažu da je od prorokovog imena umio napraviti bulku dostojnu Dženneta a hadise pisao na takav način da bi sultanski pisar od srama napustio profesiju i postao konjušar. Stari vele i da ga nikad nisu ni vidjeli da za vrijeme svetog mjeseca prosi, već da u svojoj skromnosti i pokornosti svoje vrijeme provodi u čitanju Kur'ana i molitvi te su se čudili šta starca održava u životu.

„Ramazan je mjesec oprosta i pomoći, vrijeme bogom dano za bogougodna djela i požrtvovanje“ pomisli Mustafa. Naći starinu i pomoći u svetom mjesecu ne treba da bude samo sveta, Bogom zapovijedena obaveza već čovječansko postupanje koje ne očekuje za uzvrat ama baš ništa. “

Znao je Mustafa da starina živi na samom kraju grada, u trošnoj kolibi a kada htjenje zahtjeva, snaga ne posustaje, te tako, onim živahnim, dječjim nogama, nije trebalo mnogo da se nađe ispred starčevih vrata punih ruku u papir uvijenim lepinjama. Nije ni kucao iz razloga što nije ni mogao što zbog prenatrpenih ruku ili zbog toga što to nije video za svrsishodno jer su već vrata bila dijelom odškrinuta kako zbog nemogućnosti da se zatvore ili zbog promaje koja je u starčevoj kolibi bila poput stalnog gosta.

Dječak zateče starca kako sjedi prekrštenih nogu i uči iz jedne ishabane knjige na osmanskome, dobro požutelih stranica. Krajičkom oka i uz škripu starih vrata, starina primeti dječakov hod. Ne skrećući pogled s knjige, starina poče: „Znaš li šta je svrha našeg svetog Ramazana? Ramazanska cjelishodnost, osnov i hedef? Uzvišeni Allah nije dao Ramazan zarad patnje i mučenja već zarad sudjelovanja i razumijevanja. Da sudjelujemo sa svim gladnim insanima ovog dunjaluka i da ih razumijemo i znamo u njihovoj patnji i boli. Vidi ti tu milost Božiju kroz samoosećaj i poštovanje. Kroz post Svevišnji nas kroz pokornost mjeri i odmjeruje, utvrđuje naše granice i snagu. Gladni i žedni su nam i uzor i ukor. Uzor u samoopstanku i samoobivstvovanju nasuprot zakonima prirode a ukor za nebrigu i lijenost nasuprot Božjoj riječi. “

Mustafa nije skidao pogled sa starčevih drhatvih ruku i nije bio siguran da li mu drhte od gladi ili starosti, misleći o starčevim riječima, zamišljenog pogleda reče: „Ponekad, iskreno se zapitam: da li Bog postoji. Ako postoji Svevišnji koji je Milostiv, zašto je dozvolio onda da postoji toliko gladnih?

Ako Bog postoji, onda je on sigurno dobar, ali ako je dobar zašto je dopustio tolike bolesti, ratove i gladi? Zar nisu sve nevolje i nedaće ovog dunjaluka odraz nepostojanja Milostivog?

Starac sklopi knjigu i spusti je pored nogu, malo sklopi oči kao da ga prenese san i provuče drhtave prste kroz dugu, sijedu bradu i reče: „Ako vidiš ljude sa neuglednim bradama i dugim, prljavim i masnim kosama, da li to znači da ne postoji ni jedan berberin na ovom dunjaluku“?

„Naravno da ne“ smušeno odgovori Mustafa.

„Upravo je u tome stvar moje dijete. Prava i iskonska, ljudska želja je traženje Allaha isto kao što zapašćenik traži sebi berberina. Allah nas čeka, a na nama je da li ćemo ga tražiti, naći i - gde? U krajnjem slučaju, da li ga trebamo? Naći ga sigurno možemo kroz stubove Islama - naše je hoćemo li se ili nećemo uputiti na taj put traženja, a kraj puta pravog muslimana je sigurno izvjestan, i još sigurnije, darovit.“

„To znači da duhovno zapašćen treba Boga, isto kao što tjelesno zapašćen - treba berberina“? Starac ništa ne odgovori već ponovo uze knjigu na osmanskome i nastavi da uči baš na onome mjestu gde je i prestao. Sumrak je nagovještavao dolazak blagdana. Odnekud su počeli da se čuju bubnjevi u koje su udarali kršni junaci rumenih obraza nagovještavajući slavlje kao i svake godine.

Mustafa shvati da je vrijeme da krene. Kradom, bez škriputanja, htjede da ode, ne ometajući starinu. Taman da zatvori vrata, ču reći starine: „Napravi zeleni brajak i pronesi ga gradom. To je od vajakada tradicija naših djedova. Neka ga svi vide i daruju.“

Mustafa se slatko nasmješi čime stvori uvalice na obrazima dokazujući osjećaj sreće zbog pronađenih odgovora na mnoga pitanja, i otrča kući, srećan spoznajom puta, kako onog do kuće tako i onog u prvoobjavljenoj suri i - trećeg dana vrati se sa bogatim poklonom za siromašnog starca.

Dan se nečujno spremao na počinak, ustupajući mjesto sumraku koji se već šunja po okolnim brdima, njivama i šumarcima. Skupa sa sestrom, vraćajući se s pašnjaka uskim i strmim makadamom, bio je prisiljen gutati oblake prašine koju je podizalo kretanje goveda, tih vrelih avgustovskih dana. Do ušiju mu je dopirala zvonjava zvona obješenog oko vrata ovna na čelu krda. Od milja ga je zvao Garo. Osim velikih i snažnih rogova, krasilo ga je kao noć crno runo. Eh, koliko ga je samo volio i bio ponosan na njega. A kako da ne bude, kad nije bilo ovna u mahali kojeg Garo nije pobijedio. Znao je da mu na tome zavide svi njegovi vršnjaci, baš kao što je i on potajno zavidio Omeru koji je imao najboljeg i najjačeg horoza u selu. Dok se u mislima radovao Kurban bajramu koji već kuca na vrata, začu glas sestre Emine.

- Brato, sačekajder malo. Imam ti nešto kazat.

Zastade. I ne obazirući se, začu njene ubrzane korake, praćene kloparanjem opanaka koji su bili za dva broja veći. Babo im je uvijek kupovao za dva broja veće opanke, ili čizme, pravdajući to činjenicom da djeca brzo rastu, pa im se obuća otme. Razmišljao je kako da kaže babi da njegove čizme već puštaju vodu i da su mu tijesne, a opanci, već dotrajali, ostali bez kaiševa. Reći će on majci da, onako, izokola zamoli babu da mu kupi druge veće čizme i nove opanke. Okrenu se. Sestra, koja je bila dvije godine mlađa od njega, u šarenim dimijama, bluzi, sa mahramom na glavi i prutom u ruci, dotrča. Pogleda ga krupnim, kao maline crnim očima, pa obori pogled u svoje opanke. Začuden njenom šutnjom, pomalo već ljutit, upita:

- Šta je sad? Rekla si da mi moraš nešto kazat, a sad šutiš. Govori, bona. Stajala je i šutjela. Šarajući prutom neke krugove po prašnjavom putu, zurila je u vrhove svojih opanaka. Enes se okrenu i nastavi za govedima. Nije odmakao ni par koraka, kada osjeti kako ga njena ručica vuče za rukav njegove stare parhetne košulje, čija se prirodna boja više nije mogla odrediti od duge upotrebe i pranja.

- Ma, žao mi Gare - procvrkuta Emina i okrenu glavu na drugu stranu.

- Što, seko? Što ti ga je žao, bona? Ne kviri. Još uvijek je najjači u mahali. Vidjela si kako je pobijedio Husinog. . .

- Ma, nije to, brato. On...Garo će za Kurban bajram...

- De, ne budali. Ne bi to babo. . . Voli ga ko i ja. Ne brini ništa. Znam da bi radije ostao bez kurbana, nego da...ja mislim da si ti to izmislila, ludice mala. Samo da mene zafrkavaš. Hajd sad pohiti. Eno, uči akšam.
- Nisam izmislila Boga mi. Čula sam sinoć kad je lafio s majkom.

Šutke je nastavio za govedima, hineći da joj još uvijek ne vjeruje. Ipak, znao je da govori istinu, u suprotnom, ne bi se zaklela Bogom. Smrče se pri samoj pomisli da ostane bez ovna kog je toliko volio. Dok su večerali, kao i uvijek opkolivši drvenu siniju, iznenadiše ga očeve riječi:

- Šta li će bit', pa mi Enes slabo jede? Da nije, belćim u pitanju, kakav curetak, momčino? Ha ha ha.

Lice mu obli rumenilo. Odmahnu glavom u znak nijekanja i ustade iza sinije. Dok je sjedio na šiltetu oborene glave, gotovo fizički je osjećao njihove poglede na sebi i čuo njihovo prigušeno smijuljenje.

- Ostavi dijete na miru. Eto, i jemek mu prisjede. Doduše, ako bude babinim stopama, ne bi me čudilo – smijući se, grdila je majka oca, koji se još uvijek bezglasno smijao.
- Ah, moje Mejro. Ne smijem se ni našalit' sa sinom – reče starac i nastavi kusati zahladu.
- Ja znam šta mu je. Žao mu Gare, eto šta je – neodlučno će Emina.
- Ih, žao mu. Nabavit će njemu babo drugog, još i većeg, ako Bog da – reče starac, još uvijek uživajuću u hladnom kiselom mlijeku.
- Neću drugog! – povika Enes i ušuti, shvativši da se zaletio.

Nakon što se večera završila, sinija sklonila i pomele mrve, Aiša unese leđen i bardak da izaperu usta i operu ruke. Naglas proučivši Fatihu, starac prigolijeni na šilte. Iz džepa karirane košulje izvadi kesu sa duhanom, čibuk i upaljač zvani „Austrijanac“, i očito uživajući, poče zamotavati cigaru.

- Nemoj puno ćevaniti. Mog'o bi izvaktit, Mustafa – dobaci mu Mejra. Zatim uze skemliju i ode do hamama koji se nalazio odmah iza furune, kako bi se abdestila i klanjala akšam.
- Samo ti klanjaj hanuma. Ne boj se. Sad ću ja – reče otac, s užitkom ispraćajući dimove koji su hrlili visoko, sve do drvenog šišeta.

Bližila se i ponoća njemu nikako san da dođe na oči. Vrpoljio se na dušek u napunjenim kao dukat žutom slamom, koji je dijelio skupa sa bratom Mehom. U glavi su mu se smjenjivali različiti osjećaji. Pomisao da će samo još sutra biti sa svojim ovnom, potiskivala je radost koju je osjećao zbog Kurban bajrama, čiji se miris, činilo mu se, već širio po kućama, avlijama i mahalama.

- De, smiri se već jedom. Šta ti je? Spavaj bolan. Valja uranit – pomalo ljutito dobaci mu brat. Enes podiže glavu i baci pogled ka odškrnutim vratima druge sobe, gdje su spavale sestre, Emina i Aiša. Koliko je mogao razabrati, i one su nešto tiho šaputale, hineći da spavaju.
- Ma, vruće, brate. Ne mogu spavat od vrućine – reče Enes i okrenu se na drugu stranu dušeka.
- Jedva čekam Bajram. Šta mislite, kad će se daidža vratit sa Ćabe? - upita Aiša.
- Ja mislim kroz heftu iza Bajrama – začu se šapatom Meho.
- Pa, kako? Kako će onda zaklat kurban? – upita Emina.
- Seko, hadžije kolju kurban tamo na Ćabi. Zar nisi znala? - upita Meho.
- Znam ja što si ti toliko poželila daidžu. Sigurno ti je obeć'o donijet' neku hediju – dobaci joj Enes.
- E, da znaš da jest. I to nove svilene dimije. Ja sam daidžu Sulju uvijek voljela i volim –odgovori Aiša.
- I meni je obećo donijet' kapu, istu onakvu k'o kod Asima hadžinog – pohvali se Enes.
- Ja ću, ako Bog da dobit' dimije i pozlaćenu mahramu sa Ćabe – ne izdrža Emina.
- A meni će daidža donijeti kapu i Kur'an, što sam najbolji u mektebu – dobaci Meho.
- Deder, udunte već jednom i spavajte – začuše pomalo ljutit babin glas.

Prije nego su se oglasili prvi horozovi, tiho, da ne probudi ostale ukućane, Enes na prstima dođe do drvenih vrata. Proučivši Bismillu, polagahno, da ne bi zaškripala, otvori ih i izađe iz kuće. Zapahnu ga svježina jutra pomiješana sa opojnim mirisom cvijeća iz obližnjeg šumarka. Priđe bunaru, te iz starog zemljanog bardaka polijevajući sam sebi, uze abdest. Namjeravao je klanjati rani sabah, odmah nakon što zaviri u štalu i uvjeri se je li sa stokom sve u redu. Razgleda po još uvijek usnulom selu. Tek poneki pendžer na kućama, svijetlio je blijedom žućkastom svijetlošću koju je davala lampa petrolejka. Priđe štali napravljenoj od balvana i debelih drvenih dasaka. Za vrijeme velikih hladnoća, redovno su je oblagali snopovima klaševine da bi hajvanima bilo toplije. Kroz nemale šipilje između nagrubo tesanih dasaka, već se uvlačila svjetlost, znak rađanja novog dana. Osim Šaronje koji je glasno kidao i žvakao preostalo lišće klaševine, ostala goveda su ležala, ne mareći na iznenadnu svijetlost koja se uvukla prilikom otvaranja starih drvenih vrata.

- Poranio, moj Šaronja. Gladan si, haman. Ustaj Peronja. Šta čekaš, Šarulja? Ih moje Perave. Nisi se naspavala, haman – tepao je, ulazeći u

toplu štalu. Dok se polahko provlačio kako bi stigao do drugog kraja štale u kom se, daskama odvojen od krupne stoke, nalazio ovan, svakog bi hajvana nježno pomilovao po vratu ili leđima. Stigavši do odjeljka za ovna, ugleda ga kako leži i, činilo mu se, tužno gleda u njega. Enes priđe sa namjerom da ga još jedanput zagrli. Ukoči se. Desni rog ovna, bio je krvav i bukvalno je visio. U prvi tren nije mogao vjerovati svojim očima. Gotovo zaplaka i priđe ovnu. Nježno ga je milovao po vratu i leđima, pitajući se, šta mu se moglo dogoditi.

Istrča iz štale, žureći da tužnu vijest podijeli sa ostalim ukućanima. Dok je prilazio kući, po osvijetljenom prozoru primjeti da su ukućani već ustali.

- Babooo, babooo! Naš ovan. . . eno, slomio je rog – povika plačnim glasom ulazeći u kuću. Okupiše se svi osim babe, koji je sjedio na kožici i upravo završavao klanjanje sabah namaza. Ne pitajući ništa, Meho i Emina izjuriše iz kuće, hitajući prema štali. Enes se ljutio i čudio očevoj smirenosti. Ničim nije dao do znanja da ga je uopće čuo. Još uvijek je smireno poput kipa sjedio na kožici okrenut Kibli. Enes je bio siguran da ni iznenadni udar groma u avliji, ne bi prekinuo njegovu komunikaciju sa Gospodarom. Nakon što preda selam na desnu, pa zatim na lijevu stranu, starac diže ruke, prouči Fatihu, polahko podiže kožicu i objesi je o klin koji je virio iz duvara i bio namjenjen upravo za to.
- Šta je, momčino? Što se toliko dereš? Nije kijamet – potpuno smirenim glasom obrati mu se otac, milujući ga po glavi.
- Ali, babo. Garo je slomio rog. Eno, samo visi – reče Enes i zaplaka.
- Pa, šta onda? Bože moj, taka mu sudbina. Sva šteta u tom bila.
- Ma, žao mi ga, babo. Boli ga a sutra mora. . . - prošaputa Enes i ušuti.
- Jok, sine. Neću ga zaklat'. Kurban ne smije imat mahanu, sine. Hajde ti klanjaj, a ja odoh sa majkom da ga previjemo – završi Mustafa i krenu prema vratima.
- Pa, onda. . . nećemo imat kurbana, babo?
- Hoćemo, imat ćemo sine. Haberit ću amidži da ostavi kurbana i nama. Znaš da mu je ost'o jedan neprodan. Hajde sad, idi klanjaj – reče babo i izađe.

Dok je ležao pod krošnjom velike stare trešnje koja se nalazila uvrh njive zvane Krčevina, odakle je mogao držati na oku stoku dok pase, pokušavao je ubiti vrijeme čitajući roman „Orlovi rano lete“ Branka Ćopića, koji će mu u šestom razredu biti obavezna lektira, u

glavi je osjećao pravi košmar. Shvativši da mu pročitano ne dopire u glavu, odloži knjigu. U mislima su se naizmjenično sudarali i tuga i radost. Tugu zbog slomljenog Garinog roga, nakratko bi zatomio osjećaj sreće zbog toga što će, makar i bez jednog roga, još dugo, dugo biti skupa s njim. Ako je babo rekao da kurban ne smije imati nikakvu mahanu, tako mora biti. Uostalom, babo je već haberio amidži i poslao mu pare za kurban. Silno se radovao Kurban bajramu koji će sutra stići, ako Bog da. Sutra će on obučen u izhodnje odijelo, skupa sa babom i bratom ići u džamiju i klanjati svoj prvi Bajram-namaz. Bezbeli, bit će sigurno i slatkih šećerlama po izlasku iz džamije. Babo mu je obećao da će on i Meho pomagati prilikom klanja kurbana. Bit će to prvi puta da prisutvuje klanju kurbana, kada je u pitanju veliko goveće. Bezbeli, do sada je već nekoliko puta prisustvovao klanju kurbana u ovnu ili ovcu. Tako je naučio da se glava kurbana obavezno okrene u pravcu Kible. Prije nego se kurban zakolje, prouči se Bismilla i izgovori tekbir, Allahu ekber. Njegove uskomešane misli i osjećaje, iznenada prekidoše povici male Emine.

- Brato, ode Šarulja u zijan! Ode u amidžinu čajru! – vikala je, trčeći za kravom. Enes skoči, dugim hitrim koracima dotrča i poput jelena preskoči, ne baš nisku, živicu. Udarajući je prutom, prisili kravu, koja se, trpeći i udarce pruta, dugo opirala da izađe iz visoke sočne trave. Sav zadihan, vrati se i opet opruži u hladu stare trešnje, dok je Emina nastavila brati jagode. Kada je nebo na zapadu počelo poprimati purpurnu boju, tjerajući goveda ispred sebe, krenuše kući. Idući za njima, tek sada shvati koliko mu nedostaje zvonjava zvana oko Garinog vrata.

Nakon večere, slijedilo je ubičajeno dizanje sinije, pranje usta, ruku i klanjanja akšam namaza. Dok je babo bio u potrazi za egetom kako bi naoštrio noževe za klanje kurbana, majka im reče da ne idu nikuda, jer je tako babo naredio. Znali su da će kasnije uslijediti kupanje, češljanje i pletenje pletenica ženskinju, te dogovor oko sutrašnjih bajramskih obaveza. Uh, kako su se silno radovali ovakvim razgovorima uoči svakog Kurban bajrama.

- Bezbeli, kad babo završi sa vama, svi ćemo izaći na verandu dok se Aiša i Emina okupaju - reče im majka.
- Što moraju uvijek one prve, majko?- smrknuto upita Meho.
- Zato što će te vi spavati dok mi one budu pomagale oko baklave, gurabija i ostalog jemeka za Bajram - odgovori mu Mejra i nastavi:

- Cure, sabah zorom, još prije horozova, valja vam ustati, klanjati sabah, oprati ploče pred vratima, nužnik i pomesti cijelu avliju.
- Hoćemo, majko. Znaš da se silno radujemo Bajramu - povikaše uglas.
- Majko, možemo li drugog dana Bajrama, otići malo na bajramovanje? Znaš, dogovorile smo se sa drugaricama, pa, eto. . . - reče Aiša.
- Što se mene tiče, može, ali, znate da je babina zadnja. Ako vas on pusti.
- A je l' nam strina sašila one nove bajramske bluze? - pitala je Emina.
- Jest, Boga mi. Od sebe vam je sašila i nove dimije. Kaže da ste joj pomagale kupit sijeno, krečit' i čistit' kuću, pa vam se tako zahvaljuje - smijući se i milujući ih po kosi, odgovori majka.
- Hvala, Bogu. Kad ih možemo probati, majko?
- Odmah noćas kad se okupate i kad poradimo – reče Mejra.
- Da vam nije rano za kićenje, cure? Bezbeli, ići ćete na bajramovanje. Zaslužile ste – začu se glas Mustafe, koji je sa egetom i dva noža u rukama, upravo ulazio u sobu. Emina i Aiša, poput visibaba, porumenivši od stida, samo oboriše glavu. Nakon što su čule da će ići na bajramovanje, velika radost malkice zatomi stid koji im je natjerao rumenilo u lice.
- Opet ti, Mustafa. Mani se bolan. Vidiš da su skoro zaplakale od stida – grdila ga je Mejra.
- Helem, nejse. Deder, Ako Bog da, sutra sabahile da se ustane. Dok ja i moja Mejra otkahvenišemo, Enes i Meho će prvo namiriti i istimariti goveda. Zatim oblačenje, abdest i pravac džamija. Učili ste u mektebu kako se zanjati i klanja Bajram-namaz. Nijet za bajramski namaz naglas izgovara mujezin a vi za njim. Recite mi, momci, znate li, zašto mi muslimani koljemo kurban?
- Zato što je to Allah naredio – reče Meho.
- Jakako, ali, kada i zašto nam je naredio, haaa?
- Kada je Božji Poslanik htio zaklati sina, a Bog mu se smilovao i poslao mu da zakolje ovna umjesto sina. Osim toga, kurban je znak pokornosti Allahu – ushićen svojim znanjem, odgovori Enes.
- Aferim, sine. Vi cure znate da vam je sutra dijeliti kurbane, ako Bog da?
- Znamo i radujemo se, babo – odgovoriše uglas.
- Biva, krenut ćete po redu. Od komšiluka pa sve do Brđanca. Mislim da će bit dovoljno - reče Mustafa.
- A, hoćemo li dati kurban i babi Stani? Znaš, sama je i siromašna, pa, rekoh. . .

- Jokako zlato. Bezbeli, i babi Stani. Kurban se dijeli komšijama, siromašnim i porodici. Ne pita se za vjeru, zlato – odgovori Mustafa.

Duga, topla, avgustovska noć uoči Kurban bajrama, bila je sva u iščekivanju. Ponoć je već odavno prošla. Kroz širom otvorene prozore Mustafine kuće dopirala je pjesma cvrčaka, ptica, miris baklava, gurabija, sevdidžana i safuna. Miris Bajrama širio se cijelom mahalom. U mnogim kućama uoči Bajrama, još uvijek su gorjele petrolejke, što je govorilo da je svo selo u znaku priprema za Kurban bajram. Kupanje, priprema slatkih jela, češljanje, klanjanje noćnih namaza i zikr. Još uvijek je kroz upola postakljena vrata dopiralo svijetlo lampe, što je govorilo da sestre i majka još uvijek nisu završile sa spremanjem hrane. Čulo se i pucketanje hrastovih cepalja u zemljenoj furuni, kao znak da se već peče hrana namijenjena za dane Bajrama. Ili mu se samo činilo, ili mu, zaista, nosnice zagolica miris slatkih pekmeznih gurabija, Enes upita:

- Meho, mirišul' tebi gurabije?
- Boga mi, mirišu. Haman su taze pečene – odgovori mu brat.
- Hajd' sad da spavamo. Valja nam uranit' – prošaputa Enes.
- Tako je. Neće gurabije pobjeć' –odgovori Meho, okrećući mu leđa.

Vraćajući se sa svog prvog Bajram namaza, u ruci je čvrsto stezao metalne dinare kojim su ga po izlasku iz džamije darivali amidža i daidža Husein. Jedan džep hlača bio je dopola pun slatkim bombonama, koje će podijeliti majci i sestrama. Po prvi put se, upravo jutros, osjećao odraslim i važnim. Iako po visini i nije bogzna zaostajao za babom i bratom, trudio se da ih nadvisi obojicu, koračajući između njih. Ugledavši pred kućnim vratima, obučene u nove haljine, nasmijane sestre i majku, Enes požuri. Zbuniše ga suze radosnice u očima majke, dok ga je gledala toplim majčinskim pogledom. Čestitajući mu Bajram, raširenih ruku privi ga u zagrljaj, nježno mu spuštajući poljubac na blistavo čelo. Dok je sva radosna majka ljubila ruku ocu i Mehi, čestitajući im Bajram, u zagrljaj mu pritrčашe nasmijane sestre. Nakon što ga sestrički nježno zagrljашe, prvo Emina a zatim i Aiša, poljubivši mu nadlanicu, rekoše uglas:

- Bajram mubarek olsun, brato.
- Allah razi olsun. Evo, brato vam prvi donio bajramaluka. Bezbeli, ostavite i majci koju – sa ponosom je govorio, tutkajući im slatke bonbone. Nakon međusobnog čestitanja i razmjene bajramskih želja, Mustafa reče:

- Haj‘mo sad u kuću. Hoću da sa svojom Mejrom popijem pravu bajramsku. Bezbeli, ako nam Aiša ispeče. A onda nam valja pohititi do amidže da što prije završimo sa kurbanom.
- Hoću babo, Boga mi. Samo vi prigolijente –ponosno odgovori Aiša.
- Sačekajder. Mora babo malo bajramluka dat’ – reče otac, spuštajući u ruku po dva dinara, Mehi, Aiši i Emini. Dok im je udjeljivao bajramluka, ispod oka je pogledavao pomalo zbunjenog Enesa. Mustafa izađe u drugu sobu i vrati se noseći u jednoj ruci nove opanke, a u drugoj čizme. Enes razrogači oči. Zaplaka od dragosti i objesi se babi oko vrata. Oči ukućana orosiše suze radosnice.

Amela Isanović

Ko dijeli, imat će

„Djede, kako to da su tvoje ruke tako izborane, a tako mehke?“ upita unuk. Dječiji glas njegovim očima dade živost. Prije nego što je čuo glas dječaka, Mehmedu se činilo da je slika pred njegovim očima suviše idilična, suviše poznata da bi mogla biti stvarna, ovodunjalučka. Pitao se da li je tu sliku pred sobom sam prizvao nostalgijom koja mu je titrala u trbuhu, počivala na srcu.

Tuge nije bilo. Samo nostalgija. Nije smjelo biti, obećao je djedu. Obećao mu je onoga dana kada mu je djed, sluteći da mu se bliži kraj, pričao o životu i preseljenju. Zvao ga je sebi i toplim pogledom, otpuhujući tugu s dječaćkog lica, ujednačenim ritmom milovao po kuštravoj kosi.

Sa smiješkom se sjeti koliko je puta djed strpljivo ispravljao nanu, komšije, ukućane kada bi došli s haberom da je neko umro.

„Preselio“ mirno, ali odlučno i s notom prijekora bi ih ispravljao djed, a onda, stavljajući jednim pokretom svoga unuka Mehmeda u krilo, nastavljao: „Ovaj dunjaluk, moj junače, samo je prolazna stanica. Tu smo danas-sutra, samo dotle dok nas dragi Allah ne pozove sebi. Nekoga prije, a nekog poslije. I da znaš, kada djed jednom ode, nije umro, samo je preselio na onaj svijet, na ahiret i tamo čeka da mu dragi Allah, inšallah, oprost i otvori džhenetska vrata. Čeka tebe.“

„Ja ću djede odmah s tobom, k'o u džamiju i na teraviju!“ rekao bi mu naivno unuk stežući djedov vrat kao da ga želi zauvijek zadržati.

„U džamiju i na teraviju ćemo mi vazda zajedno, bez tebe bi mi bilo krnjavo, ali na taj put svako mora sam, onako kako Allah zapovijeda.“

I zaista, na taj put je djed slijedećeg ljeta otišao sam.

Imao je Mehmed tada samo osam godina, a sada evo, na izmaku četvrte decenije života, mehkoću djedove ruke još osjeća kao da je djed živ. Još su tako žive slike njihovih zajedničkih odlazaka u džamiju, na teraviju ili na

Bajram-namaz, na džumu. Sjećao se mehkog, ali odlučnog stiska dedine ruke koju bi kao dječak lovio kad god bi se našao u djedovoj blizini. Bila je to ruka izbrazdana borama, ruka koja je svašta izdeverala, ali ostala mehka k'o duša.

„Ko bi rekao da ispružena ruka može biti tako rječit poziv, izražajni od bilo koje izgovorene rečenice, od bilo kojeg uzvika?“ pitao se Mehmed svaki put kad bi slike djetinjstva oživjele.

Evo, kao da sad gleda djeda u dovratku. Nana mu drhtavim rukama dodaje sako i beretku, a sjajne uglancane cipele, namirisane i namazane „Ilir“ kremom, odavno su pred vratima. Djed obrijan, u bijeloj košulji i pletenom poluveru, obuva cipele a usne mu se jedva primijetno pomijeraju. Znao je to djedo ponavlja Bismilu.

Mnogo toga je naučio od djeda: Prvo, da nikada ništa ne započinje, da ništa ne čini bez Bismille. Obuvanje, izlazak iz kuće, ulazak u džamiju, počinak, svaki posao, svaki objed. . . sve je započinjalo Bismillom. Čak i njihove igre, priče iz djedovog djetinjstva i života, priče o ašikovanjima, sve.

„U ime Boga, Sveopćeg, Dobročinitelja Milostivog“ naučio je Mehmed davno jer Bismilla bijaše skoro jedino što je djed znao prevesti s arapskog. Iako je mnoge sure i ajete znao napamet, iako je bivao dugo zatvoren u sobi učeći iz Kur'ana, arapski i značenje svih sura nije znao. Evo, Mehmed već četrdeset godina u raznim prigodama sluša učače Kur'ana časnog. Nikada nijedan Bajram-namaz nije propustio ma gdje se nalazio i nikada mu Jasin nije zvučao onako milozvučno kao kad bi ga djed učio. Često je pokušavao oponašati njegov glas, pogotova sada kada i sam ima sina, i kada zna da on negdje iza zidova pažljivo osluškuje i upija, kao on nekad. Ipak, svaki njegov pokušaj mu se činio nedovoljno lijepim u poređenju s djedovim učenjem, djedovim glasom koji čuje cijeli život.

Sjeća se posljednjeg zajedničkog Bajram-namaza, s nostalgijom, ne s tugom.

Vjeruje, i od Boga stalno moli Džennet za djeda. Vjeruje da je djed učinio mnogo dobrih djela i da će ih Bog ukabuliti, jer On je milostiv i prašta. Zato nije tužan, jer je djed „samo preselio“ odjekivale su u duši djedove riječi svaki put kada bi osjetio da mu nedostaje taj dobri starac.

„Djede, kako to da su tvoje ruke tako izborane, a tako mehke?“ pitao je djeda tog Bajrama držeći ga za ruku, bojeći se da je ne ispusti. Stezao je ruku ljubomorno čuvajući tako, i ruku, i djedovu pažnju, strahujući da se djed, poput drugih, ne zapriča s komšijama u toj živoj i veseloj rijeci ljudi koja je na ranom sabahu tekla ka džamiji. Danas, kada bolje razmisli, taj strah je bio bezrazložan. Za djeda Mehmeda odlazak s unukom Mehmedom na Bajram-namaz je bio od najveće važnosti. On je tih ranih jutarnjih sati pripadao samo Bogu i njemu, unuku. Put do džamije je uvijek bio ispunjen pričom, a priča je bila dio rituala, adeta. Djed je pričao puno, ali uvijek njemu, svome unuku. Savjetovao ga, upućivao, učio kako da se raduje Bajramu.

„Vidiš, 'vako ćeš i ti jednog dana, prvo sa sinom, a onda i s unukom u džamiju. 'Vako k'o moj djed rahmetli, 'vako k'o sad ti i ja. Samo vas dvojica“-započinjao bi djed „ Prvo u džamiju obaviti molitvu a onda se lijepo, kako to priliči muslimanu, s radošću i s osmijehom, bajramovati sa svima. Nema nikakve veze jesi li se prije Bajrama ili kadgod preporiječio s komšijom oko govečeta, međe, kak'og poganog jezika, na Bajram ti prvi pruži ruku, neka Allah tebi sevape upiše. Nemoj zaboraviti, u džep uvijek koji dinar sitniša metni, šaka bombona i sitniš pa kad se pred džamijom djeca zalete da ti ljube ruku, ti da ih nagradiš bajram-bankom i bombonom, sevap je. Moj dedo mi je prič'o da nema većeg sevapa neg' maksuma obradovati. Poslije toga ćeš kući s osmijehom i rahat-lokumom, kak'om miloštom za svoju hanumu i djecu. Kada te dočekaju na pragu, lijepo ih izljubiš i sve daruješ, a onda kreneš i obideš starije. Djeda i nanu, pa babu i majku ako ih Allah poživi. Komšijama, i ako si dan prije bio, u ta tri dana Bajrama, ima da odeš. Rodbini, i svojoj i ženinoj, mahsuz. Nemoj da ona uzdahne ili ne daj Bože njena mati. O svemu moraš da vodiš računa. Svemu“ zašutio bi djed pa ubrzo nastavljao bojeći se da šta ne smetne: „Rekoh li ti da na Bajram najljepše ruho oblačiš, najbogatiju trpezu spremaš, ruku najviše širiš, da dijeliš imetak i sreću. Ne zaboravi, samo ako budeš dijelio, imat ćeš!“

Posljednje riječi bi djed izgovarao sa takvom odlučnošću da je unuk znao da je to jako važno, iako mu je to bilo tako nelogično.

„Čuj, ako budem davao, imat ću! Kako to djede?“ usudio se mali Mehmed da prekine djeda.

„Ko daje taj i ima“ osmjehnu se dedo „A kako? Evo vidiš kako, ja sam dijelio, a imam najveće blago, imam tebe!“ osmjehivao se stežući ponosno unukovu ruku. „Radost Bajrama je u davanju darova, osmijeha, u davanju sebe!“ završio je djed pred samim džamijskim vratima, prije nego što bi utihnuo i s Bismillom otvorio džamijska vrata.

Glas jeste utihnuo u uhu, ali nikad i u Mehmedovom srcu. Zanavijek ostade jeka djedove

„Ako budeš davao, imat ćeš.“

Emina Delilović

Hamzina ljubav

Prošlo je već dosta vremena kako Hamza sjedi naslonjen na prozorsko okno. Kroz zavjesu je kradomice virio u svijet. Ruka je već duboko uronila u more i počeo je hvatati svoje želje, sasvim nekontrolisano. Bijele želje, čiste i nemirne kao prvi plač djeteta. Ponovo je maštao kako otvara usta i izlazi iz utrobe kita. More je mirno, a vrijeme u stanju bez početka i kraja. Kazaljke su stale i došlo je vrijeme lebdenja. Nasmijao bi se rukama koje bi prolazile zrakom u nadi da dopru do njega. Pamtio bi sva lica, ona kojih je željan vidjeti, ali i ona koja se mogu samo čuti. Ali je znao Hamza da za tuđe ruke ne postoji. Za tuđe glasove i tuđe misli. Hamza je samo životario. I to u tijelu koje mu nije donosilo sreću. Zatvoren između četiri zida imao je suviše vremena da bi mislio o sebi. Zatvoren u tijelo, gušio se. Ali je bilo nekakvog dostojanstva u toj, sada već pitomoj hladnoći. Ostali su uvijek negdje žurili, ženili se, udavali, gradili kuće, imali djecu. Znao je da nemaju vremena da zastanu nad svojim životima. Hamza je zastajao nad svakim svojim korakom.

Tamo u daljini, vidjeli su se nanizani tragovi svjetlosti, bačeni u prividno nestajanje. Hamzino lice prekrivao je blagi suton. I ne bi mu se činilo ništa neobičnim da u tom sutonu nije vidio i čuo sasvim čudne zvukove i korake, nalik na sirene što opijaju i zavode. I ti zvukovi prekinuli su njegovu maštu. Na tren mu se učinio svijet nepredvidljivo lijep. Boje su se miješale. Nebo je bilo sasvim blisko, nježno i mekano. Šumilo je sa svih strana, ali je bilo majčinski. Osjetio je kako ga gore Neko gleda i kako mu njegovo lice ne smeta. Silna navala ljubavi, ali ljubavi koja ne guši. Sav užas koji je izvirao iz nesraslih i na silu postojećih ožiljaka na njegovom licu, Neko je s ljubavlju gledao. I sve te lavine u kojima je gorio postale su izvori sreće. I baš gore, tako daleko od njegove obične smrtnosti, vidio je smisao. Kao da mu se cijeli kosmos nasmiješio. Kao da je to u tom trenu bilo sve za njega. Sva ta čuda koja niko ne primjećuje.

A žurili su i brujili sa svih strana. Stari obućar Sulejman nosio je pune kese hrane kući. Samo je blago pogledao u prozor sa kojeg se Hamza trkom sklonio.

Sulejman je kradom vidio Hamzu. I ovaj je njega. Teško je bilo reći ko je osjetio veću žal, Hamza ili Sulejman. Hamza, da se Sulejman ne prepadne njegovog izobličienog lica, ili Sulejman koji je na silu morao da Hamzu pozdravi, znajući da ovaj osjeća stid. Hamza se povukao u ćošak sobe i zaplakao. Zaplakao bi svaki put kad mu se ovako nešto desi. Stid ga izjedao, gore nego rane po tijelu.

Sutra je Kurban-bajram. Hamza je svake godine bio u kući za Kurban-bajram. On je svaki dan u kući. Već 20 godina, poslije jedne užasne nesreće. Hamzu su, dok se pijan vraćao kući, posuli benzinom i zapalili. Narod je govorio da je to zaslužio. Samo zbog toga što je bio pijan, nisu osjećali sažaljenje. Krivce nisu pronašli, a sam je bio osuđen. Poštar mu donese invalidninu, a udata sestra ode po lijekove i namirnice. Vidi je jednom mjesečno i to je sve. Za Bajram ne dolazi jer ne želi da ga djeca vide. Nikada ih nije vidio, samo je nekada potajno, skriven od samog sebe gledao fotografije. Njen odnos prema Hamzi postao je rutina.

Oni koji nisu zaboravili da postoji donosili su mu kurbane. Djeca to nisu željela, jer tamo živi neko strašilo koje noću luta selom. Tako su im roditelji pričali kad bi bili neposlušni. I ostali su nerado kucali. Neki su samo ostavljali kurbansko meso ispred vrata. On bi to noću pokupio jer ga je bilo Boga strah da ne uzme. Osjećao se kao pas kojem daju meso, dok on viri iz svoje kućice. A taj isti pas bio je željan ljudske riječi. Tako su s vremenom sve riječi i pogledi bježali od njega.

Radost zbog Bajrama, Sulejmanu je naglo prestala. Ušao je u kuću, zavijen u šetnju. Kćerke su pravile kolače. Čuo se život: zveket tanjira, čistoća, miris hrane. . . Sulejman je izašao na balkon i zurio u Hamzinu kuću. Svjetla su bila ugašena. Turobna tišina i prozori kroz koje se ništa nije moglo nagovijestiti. Sulejmana je nešto grizlo iznutra. Hamzu nije vidio godinama. Njegovo lice uvećavalo se pred njim. Sjetio se kako je kao momak bio lijep, veseo, razigran, kako je trčao sokakom i osmjehivao se svima. Kako je u mladosti kucao svaki Kurban-bajram na vrata, čestitao, popio sok i pojeo kolač.

Sada je Sulejman htio da mu zalupa na vrata i pozove u šetnju, na svježi zrak. Htio je da mu kaže da nije kraj svijeta. Ali nije mogao da to učini. Nešto ga sprečavalo. Nešto teško kao stijena. A šta bi to promijenilo? Da je odmah pokucao, da se pobrinuo za tog roba, sve bi bilo drugačije. Ovako je možda kasno, ovako je teže. Biti čovjek.

Radost dječaka iz Sulejmanovih sjećanja izjedala je dušu. Gledao je u svoga sina i sve mu se činilo da vidi Hamzu. Njegov sin bio je lijep, počešljan, obučen u najljepše bajramsko odijelo, a dolje u susjednoj kući živio je Hamza, čovjek, nakaza, još živ ili već mrtav, sam samcat.

- Babo, je li mi ovako lijepo? - upita ga sin

Sulejman je samo klimnuo glavom i otišao na spavanje. Sutra se ustaje rano. Sutra će Sulejman sa sinom i komšijama otići u džamiju i klanjati Bajram namaz. Ali, nije mogao prestati da misli na Hamzu. Hodao je gore-dolje po sobi, silazio niz stepenice i htio da ode do njega.

Ali, suviše je kasno, Hamza sigurno spava. Šta li radi? Šta li radi svaki dan u kući? – sve mu se to motalo po glavi.

Hamza je ležao na krevetu, pokriven dekom. Imao je osjećaj da je nad njim teška cementa ploča. Još mu se želudac prevrtao pri pomisli da ga je Sulejman vidio. Bilo je neobično hladno i u trku su se niz uvale od ožiljaka slijevale ledene kapljice. Dozivao je Gospodara, i osjećao bliskost. Hamzi je, ipak, bilo drago što je sutra Bajram, iako neće otići ni u džamiju, iako mu niko neće čestitati, iako će to biti dan kao i svaki drugi. Ona ljubav koju je osjetio stajavši naslonjen na okno, ponovo se vratila. Bio je svjestan, uvjeren da nije sam. I da će jednom doći dan kada će se sresti sa svojim Gospodarom. U početku je osjećao bijes prema Bogu, zašto baš on, zašto baš ovako. . . poslije je bilo lakše, kroz bol i samoću zavolio je i sebe i Boga. Poslije se naviknuo na Njegovo prisustvo. Ustao je i svojim odrvenjenim rukama uzeo abdest i dodirnuo Kur'an. Zatim je počeo učiti.

Sulejman je izašao iz kuće i došao pred Hamzina vrata. Bilo je već gluho doba noći. Sjeo je kraj vrata i čekao, a da nije znao ni šta čeka. Možda jutro, možda snagu da pokuca i da se suoči s njim. Nešto ga mučilo i nije mogao da se izbori s tim. Onda je začuo glas koji je učio Kur'an. Mislio je da mu se priviđa. Ali nije, bio je to lijepi glas, bilo je to paranje tišine milozvučjem. Sulejman se naslonio na vrata i počeo plakati. Bio je postidjen, i tako mali u odnosu na taj glas koji je kolao njegovom krvlju. Plakao je kao nikada u životu. Stiskao je rukama oči, ali suze su sustizale jedna drugu. Hamza je učio, povremeno zastavši. Sulejman je zurio u puni Mjesec, a kroz grlo se jedva moglo čuti: Allahu. . Allahu. . .

Sunce se počelo buditi prebrzo, kao Sulejmanova strepnja od novog dana. Osvajalo je brda, doline i nebo. Hamza je zaspao nad Kur'anom. Još uvijek je soba bila tamna i nije se budio. Ali Sulejman jeste. On nije ni trenu zaspao. Trebalo je krenuti u džamiju. Vidio je ženu kako ga uznemireno zove i traži.

Ustao je i pokucao na vrata. Jednom, dvaput, triput. Hamza se još uvijek nije budio. Opet je udarao i udarao. Dozivao ga, ali se ništa nije čulo. Sulejman je pomislio da Hamza ne želi otvoriti vrata. Potom je rekao: Hamza, otvori vrata, ja sam Sulejman, molim te otvori vrata. . Poslije tih riječi, Sulejman je osjetio kako ga bol u prsima popušta.

Začuli su se koraci. Teški i odmjereni. Hamza je otključao i otvorio vrata. Sulejman je vidio visokog čovjeka, umotanog u bijeli čaršaf. Rukom je držao jedan dio, kao preklop. Vidio mu je i oči. Čeznutljive zelene oči.

- Hamzaaaa - nekako je izgovorio Sulejman.

Hamza je samo šutio i u nevjerici gledao Sulejmana.

- Hajde sa mnom u džamiju na Bajram? - reče mu Sulejman, umornih i uplakanih očiju.

Hamza je bio zatečen. Poslije toliko godina zove ga neko i to na Bajram u džamiju. Hamza je vidio niskog već ostarjelog Sulejmana ispred sebe. Vidio je čovjeka nakon toliko vremena. Vidio je nekoga ko ga odvodi u novi život.

- Ali. . . kako ću. . ? - izusti Hamza

- Ne boj se, ja sam s tobom – odgovori mu Sulejman i uze ga za ruku.

Hamza je napravio prvi korak ispred kuće. Primijetio je da mu je avlija zarasla. Osjetio je rosu preko ogrtača i svježi vazduh u nozdrvama. Sulejman ga vodio za ruku kao svoje dijete. Žena i sin su ga gledali u nevjerici. Hamza je šutnjom prodirao kroz zemlju. Učinila mu se sasvim bliska i mekana više i od ruke Sulejmana. Pošli su sokakom do džamije: Sulejman, njegov sin i Hamza. Ostali su u čudu gledali. Ništa se na njemu nije vidjelo osim očiju i ožiljaka na rukama. Koračao je teško, kao da se uči hodati. Ljudi su se sašaptavali i u čudu gledali. Prilazili su Sulejmanu, a Hamzi iz straha nisu ništa govorili. Uzeli su abdest i stali jedan kraj dugoga, Hamza i Sulejman. Sulejman nije mogao

suzdržati suze. A nije mogao ni vidjeti Hamzine. Ili se nije usuđivao okrenuti glavu prema njemu. Čuo je samo njegovo disanje.

Počeli su klanjati, prateći jedan drugoga. Na posljednjem rekatu Sulejman je ustao. Hamza je ostao na sedždi. Predavši selam, okrenuo se i vidio da je Hamza još uvijek na istom mjestu. Svi su vidjeli. Potom ga Sulejman dotaknuo. Ali nije bilo više života u njemu. To namučeno tijelo se nije micalo. Dozivali su ga, ali je bilo kasno. Hamza im ništa nije mogao reći, ali ga ni oni nisu mogli čuti.

Ali su mogli da ga vide. I živi i mrtvi. Vidjeli su tijelo od kojeg su bježali i dušu koju nisu poznavali.

Dženazu su obavili prvog dana Bajrama. Poslije su govorili kako je baš tu u toj kući živio jedan dobar Božiji rob koji je preselio prvog dana Kurban-bajrama na sedždi. Iz kuće je dopirala samo njihova buduća tišina.

Ilija Fonlamov Francisković

Krčag

Kraj 18. stoljeća, negdje u Bosni. . .

Veliko plavo. Neobično i ponosno plavo. Carstvo nad nama, carstvo što gordo promatra dolje, dolje pod sobom. Gordo i sebično. Samo i jedino vječito plavo. Dugo. Dugo je trajalo. Neobično i toliko dugo da je postajalo bijelo. Od svjetla što ne prestaje. Što ne jenjava. Što jedva dočeka zoru da se vaznese i pokori ono malo prohladnog zraka, ono malo. . . odveć previše malo. Zraka i sutona, skromne tmine što dođe i ode kao otjerana sa horizonta, ovog valovitog i suhog. Što ode, svakog jutra iznova da bi vrelina zagospodarila, vrelina kakve nije bilo skoro. Bar ne koliko pamte oči, koliko čuje uho, koliko progovora slovo s papira. A, tek što usahnuše ratovi. Tek što stadoše rijeke krvi što tekoše s gora bosanskih, a eto stadoše i ove što napajaju polja i voćnjake, šume i žito, vrtove i stoku. . . što napajaju čovjeka. A, s njima kao da stade i čovjek. Kao da u njemu ne teče krv Božja. I evo, kao da pada, kao da dotiče tlo, prašnjavo i užareno, hoteći da postane zvijer.

Gora je zbilja gorjela. Gora i sva krošnja u njoj. Tlo je bilo pod brazdama kao polje prije no prigrabi sjeme što pada na zemljicu. Te iste brazde se sada još više pokondiriše i gutaju žito, kao što nekoć prigriše sjeme, i tek po koje stabalce viri, samo i suho, suho. . . Stabla su vrela i izvori. Bare ustuknule pred žarom. Za njima i jezera. I kao da im to nije dovoljno, te se otvorila ka nebesima. Kao da govore, kao da vape, kao da mole. Ali, utihnula šute, nema odgovora. I sama su umorna. Žedan zrak, žedan vjetar koji se otrgne iz žege katkad, žedan svaki grumen prašine u njemu, korita i bunari. Žedno grlo i oči, obrazi i dlanovi, žedno srce pod njezinim grudima. Ja to osjećam. Šutala je svakog. Šutala tiho, bez misli, pritajenog disanja. Da me ne uznemiri i ne probudi. Navlačila je krutu zavjesu preko prozorskog okna, da me ne probudi uranjeno sunce. Iako smo se već navikli na isto, vazda sam se budio kad i ona. Ali, pravio sam se da spavam. Ostajao pritajen. Promatrao sam njeno slabašno tijelo, izmučene ruke, smežureno, umorno lice dok plašljivo i mučno očima korača van. Nesigurno i preplašeno, hodajući u mislima ko zna kuda i tko zna gdje. A, kada bi se otrgla, isto onako smireno, ali beznadno i poslala mi

pogled, sklopio bih oči. No, vidio sam je i tada. Bila je to mati srca zaodjenutog u strah i nespokoj sa samo jednom mišlju - hoćemo li, hoće li moj dječčić preživjeti!? Često su mi govorili da sam mali, odviše niži od ostalih, kost što podupire kožu, da nikada neću narasti i da je svaki novi dan tek jedan više za oprost od mene. Ipak, dok su se opraštali od tog malog, smežurenog tijelašca, on je nosio po kantu vode za nešto malo kruha, tek za dan. Ali, njoj je bilo dovoljno da me gleda, jer to je bilo sve što je imala, s ono malo kruha, soli i krčaga vode na trpezi. I tako je bilo svakoga dana. Ustajao sam iz krute postelje, ljubio joj ruku i odlazio na bunar. Bilo je tu mnogo ljudi, svatko sa svojim nestrpljenjem. Bilo je to vrelo povika i huljenja jednih na druge. Nezagodnih i nezadovoljnih ljudi, punih netrpeljivosti i nepoštovanja. Ali, bilo je i onih drugih. Dobrih i uglađenih. Onih iz kojih dopire mir i strpljenje. Onih koji viknu „Hej, omaleni, hodi, evo vode.“ Ali, kao da je s vodom iščezavalo i to malo takvih. Sada ih više nije bilo. . . Sada se i ubija, za kap, za blato, jer vrednijeg ni nema. A, ramazan, čak ni unatoč njemu. . . Vode nije bilo za sve. Žedna usta su vapila za kap, za dvije. Samo da osjete usne, da se otkine i padne niz grlo. Vapila za sumrakom što će im dozvoliti da ovlaže usne. Ali, tijela su postila kao i mrtva zemlja. I danju i nakon se spusti smiraj. Bunar je bio sve suvlji, da bi tridesetog dana Ramazana i presušio. Na dnu je bilo tek komad blata koje je svjetlucalo naviše ka nama. Ipak ljudi nisu prestajali dolaziti, nadajući se da će zateći vodu, da će uspjeti prikupiti bar malo za tren kada zađe sunce i kada se post prekine. Da će biti za djecu i stare. Već je bio sumrak kada sam se vratio kući. Mati je sjedila pred kućom na klupi skovanoj tek za predah. Držala je suhe i ispucale ruke preko koljena. Pogled je zurio ka prašini u koju se spuštala njezina haljina. Čuvši da dolazim, pogledala me je. Osjećao sam tu sjetu u očima, tu bespomoćnost i osudu. Znam da joj je mislima odzvanjao onaj odvratni glas - kakva sam ja mati, nemam ti dati ni kruha, ni vode. . . ni kruha, ni vode. . . Nosio sam krčag sa sobom. Onaj sa stola. Vode za punu kantu nije bilo, ali još je tinjala nada da će biti koliko za dno krčaga - za nju. Sakrio sam ga iza sebe. Nisam želio da ga gleda. Utrčao sam u kuću i spustio ga pored postelje. Pokušat ću kada padne mrak, mislio sam. Pokušat ću. Tako je i bilo. Ona je već odavno bila u krevetu. Zgrabio sam krčag i molio noge da krenu, da zakorače. Pred bunarom nije bilo nikog. Osvrnuo sam se lijevo i desno, pa dockan i za sebe. Bio sam sam. Bilo je toliko vruće da sam se

znojio bez prestanka. Htio sam se osloniti i pogledati u dno. Popeo sam se i oslonio o suhi kamen. Sijalo je. Dno je sijalo. Sada od mjesečine. Ali, vode nije bilo. Grubi kamen mi je grebao već suhe dlanove, a dockan me je presjekla jaka bol odniže leđa. Odgurnuo sam se i vratio u prašinu pored bunara. Progutao sam. Usne su mi pucale. Slomljen od bola sjeo sam i oslonio na još uvijek topao kamen. Bio je to kraj. Mislio sam da ću otići ocu i Allahu. Ali, mati . . . nisam je htio ostaviti samu. Kakav sam to sin? Bol je odzvanjala svakim dijelom tijela. Više je nisam mogao podnijeti. Umirao sam. Znao sam to.

Mati, mati! Krčag . . . Iako skrhkan, pohitao sam joj. Disao sam jako i duboko. Disao sam užurbano. Zažmurio sam i molio sam da me ne izdaju koljena. Sjedila je na istom mjestu kao i svake zore. Isto onako skrhkano, istoga pogleda, isto sklopljenih ruku i gledala. Ali, mene nije bilo u postelji. -Mati, voda, mati voda! Progutala je i okrenula se. Ta čudna odmjerjenost nije napuštala to iznureno lice i još iznurenije pogled koji je hitao u daljinu.

- Pij, mili!

- Ne, majko, najprije ti.

- Ne, mili, ne . . . Nagnuo sam krčag, prinoseći ga ustima. U tom trenu se začu glas, jak i prodoran. Ona ista bol me je presjekla. Odskočila je i izletjela van.

- Umirem. . . vode. . vode. . . bio je to isti onaj glas, sada s mnogo manje života. Glas polumrtvog tijela srušenog u onu prašinu kojom smo gazili. Bijela košulja bila je gotovo žuta. Zaprljana i poderana. Udahnuo sam. Zgrabila mi je krčag iz ruku i nagnula ga ka umirućim ustima. Progutao sam pljuvačku, koja se slomila niz žedno i grubo grlo poput bunarskog kamena, kao i stotinu puta do tada. Bio je to naš posljednji krčag. Okrenula ga je i haljinom obrisala mu prašnjavo lice. Disao je jače. Kao da se život vraćao u njega.

- Grijeh. . . Mati, načinili smo grijeh. . . Mati. . .

Prigrllila me je i položila glavu na grudi, padajući uz zid na ono prašnjavo i suho tlo.

- Bajram, mili. . . Bajram šerif mubarek
olsun. . .

- Allah razi
olsun, mati. . . poljubih je u desnu ruku. Prigrllila me je jače, poljubivši u čelo.

I kao da pade, kao da dotaknu tlo, prašnjavo i užareno, ali ne postade
zvijer.

Često dozovem uspomene na dan koji je ostavio dubok trag u meni. Slike ožive i svjedoče o događaju koji se teško zaboravlja.

Budim se u svojoj sobi djetinjstva opijena toplinom porodičnog okruženja, čujem pjevanje horozova, gledam onaj divni vidik od svijetle borove šume koja se gubi pod dubokim i čistim nebom bez ikakve izmaglice. Kroz otškrinuti prozor ulaze sve bjelji valovi jutarnjeg vazduha, a s njima i dozivanje moje majke:

“Hajde, ustani, sad će babo iz džamije. Danas ćeš sama dijeliti kurbane“, mati nije mogla ništa dalje reći, bol je prigušila njen glas i samo je zajecala. Neizvjesnost zbog sestrine bolesti je cijelu porodicu držala u grču. Doktori nisu polagali nadu u njeno skoro ozdravljenje.

Ustadoh. Sve u šta pogledah bijaše okupano i mirisaše na Bajram. Sve živo bi veselo i razdragano. Okružena dragim ljudima ne primjetih da je već došlo vrijeme da krenem dijeliti kurbane. Babo ih poredao u tepsiju.

“Stavio sam i jedan više, da ti ne zafali. Znaš kome treba odnijeti“- reče otac.

Prolazim kaldrmisanim putem travom obraslim, ograđenim živom ogradom razmišljajući o ovnu koji se do jutros častio ovim zelenilom. Ugašena je svjetlost u njegovim očima, a njegovo tijelo pretvoreno u obroke i zalogaje. Bilo mi ga je žao. A onda se sjetih Ibrahima a. s. koji je sina htio žrtvovati radi Allaha. Sjetih se bolesne sestre, majčinih suza. Počeh koriti sebe zbog tuge za ovnom. Šta je vrijednije od ljudskog života i voljenije od djeteta?

„Vrijednije je Allahovo zadovoljstvo“, sama odgovorih. Ono i jeste svrha klanja kurbana.

Srce mi zahlupa. Oči zasuziše kad pomislih na Allahovu milost koju je darovao Ibrahimu zbog poslušnosti prema Njemu. Jesam li ja poslušna? Šta sam ja žrtvovala da bi Allah bio zadovoljan mnome? Čime mogu obradovati nekoga da mi se upiše nagrada? Pogledah u tepsiju. Ostao je još jedan kurban. Odlučih, neću ga vratiti kući.

Ni sama ne znajući kako, brzo se našoh pred vratima komšije kojem nikad nismo nosili kurban, jer smo bili s njim u lošim odnosima. Pokucah! Ubrzo se preda mnom pojavi komšija, iznenađen. Dugo ga nisam vidjela izbliza. Na pomalo izbrazdanom licu pojavi se osmijeh zadovoljstva.

„Bajram baračola, komšija Hamza. Evo babo poslao kurban“ izgovorih u jednom dahu.

„Allah raziola, mašallah jesi porasla“.

„Eh, govorite k'o da me dugo niste vidjeli, a ja vas vidam svaki dan i uvijek ste mi isti“ progovorih naivno.

„Vidam, vidim i ja tebe svaki dan, samo si danas nešto drugačija, nekako posebna. Nego sačekaj da te počastim“ mudro, ali nekako nesigurno pravdao se komšija.

Nisam dugo čekala. Komšija je ponovo bio preda mnom. Dobila sam „veliku“ bajram-banku.

„Živa ti i zdrava bila, poselami babu i reci mu da ću poslije podne sa hanumom doći na kahvu i baklavu.“

Te riječi me udariše kao hladan bič. Osjetih da mi krv navire u obraze, obavi me strepnja. Nemadoh riječi za izgovor da ne dolaze. Vratih se kući. Babo ne upita za kurban koji je bio višak.

„Šta uradih? Šta će reći babo i mama kad saznaju? Kako ću pred Bogom odgovarati, kako ću opravdati ovaj čin??? Ali, imala sam dobre namjere“ pravdala sam se sebi.

Vrijeme je brzo prolazilo. Molila sam Boga da Hamza ne dođe, ali moja molitva ne bi primljena. Zvono na vratima me podsjeti na moje djelo. U kuću uđe Hamza i njegova žena.

Babo i mama ne mogadoše sakriti iznenađenje.

„Bajram barećola, ima li bujruma“? čuh Hamzin glas.

„A, vi ste. . . , ovaj vi ste“. . . mucala je mama.

„Ja, mi smo komšije. Pa zar nas ne možete prepoznati“ našali se Hamza.

„A, ahaa, ma. . . Bujrum, bujrum, uđite. . . sjedite. Alah raziola. Vela havle, čovjek se od umora nekako zanese, pa ne zna šta da kaže“ izusti majka zbunjeno.

„Pa šta ima kod vas, kako vi provedošte današnji dan“? progovori babo .

„Nema ništa valahi, čovjek se Bajramu obraduje, a Boga mi i umori, pa zar od umora neke stvari ne vjeruje ni vlastitim očima“ opet će Hamza u svom duhu.

Tako se poče nizati priča. Prostorija se ispuni novim raspoloženjem koje je najavljivalo buđenje iz sna koji je trajao ko zna koliko godina.

Sjedila sam nepomično čekajući kada će komšije pomenuti kurban koji sam im odnijela. Krenuše kući ne pomenuvši ni mene ni kurban. .

„Ko njima pokaza put?“ razgovor poče babo.

„Ko je da je, blago njemu“ reče mama.

Njene riječi me ohrabriše pa umalo ne otkrih razlog njihovog dolaska. I dalje sam ćutala. U meni se počеше smjenjivati pitanja, je li grijeh ili sevap djelo koje sam uradila, jesam li i ja bila na kušnji ili je moj hir bio razlog te odluke?

„Sevap je, jer sam imala dobre namjere“ tješila sam samu sebe.

„Grieh je, pogazila sam ponos svojih roditelja“ govorio je jedan dio mene.

„Je li bilo iskušenje?“ samo Allah zna!

Možda bi se u meni još dugo sukobljavala pitanja i odgovori da već sutradan nisu došli uredni sestrići nalazi. Više nisam osuđivala sebe. Sestrin povratak u život i vraćeni osmijeh na uvehlom majčinom licu za mene su ovozemaljska nagrada. Taj komad halal mesa ponovo je spojio ljude koji treba da budu jedni uz druge, i kad im cvjeta cvijeće, i kad ih bude trnje.

Nikad nisam otkrila ovu tajnu. Moji i Hamzini se redovno posjećuju. Svakog Bajrama nosim kurban Hamzinoj porodici. Majka i babo još uvijek misle da je komšija prvi popustio. A ja još uvijek šutim.

Adnan Veljan

Šarene dimije moje majke

Glava je već dugo zaokupljena raznim sjećanjima koja se slažu po sličnostima i suprotnostima. Prošlost iz njih izbija i remeti ustaljeni mir oko mene. Godinama sam ustrajno i neumorno čuvao tišinu u sebi i sada neodoljiva magija pretvara tu sablasnost u bure pozitivnih emocija. Još uvijek stojim kao zarobljenik tog vremena, dok tamo na suprotnoj obali duše naviru sjećanja... sjećanja na Bajrame u svojem djetinjstvu, mirisne baklave i šarene dimije moje majke. Sjećanje me ponese na svojim krilima, kao uzburkano more na svojim nemirnim talasima.

Bila je tiha ljetna noć. Kroz tišinu se čuo otkucaj sata. Vrijeme kao da je stalo. Činilo se da je noć postala duža. Kroz otvorene prozore dolazili su cvrkuti ptica, koji kao da su najavljivali predstojeće bajramske dane. Dane pune sreće i veselja.

Sjećam se da je otac sedmicama prije Bajrama dolazio s kesama koje je majka skrivajući od naših radoznalih dječijih očiju ostavljala u staroj sehari, naravno pod ključem, jer je tako čini mi se, htjela da probudi radost u iščekivanju tog dana. Avlija i kuća bili su temeljito očišćeni. Sve je odisalo nekim posebnim sjajem. U sitnim satima čuo se hod po kući. Otac se pripremao za odlazak u džamiju. I sad, kao kroz maglu, vidim staru majku pored mog kreveta kako se smješka i kako me blagim glasom zove:

“Ustaj sine, Bajram je. Babo te čeka da idete na bajram-namaz.”

Znao sam, svanulo je prvo bajramsko jutro. Pošto smo svaki Bajram dobijali novu odjeću i slatkiše iz stare sehare jedva sam čekao da se okitim bajramskim odijelom. A ona, lica bijela, i bosonoga, stajala je ispred mene u zakrpljenim dimijama. Zastao sam na trenutak. Oči su mi zasuzile. Osjetio sam grižnju savjesti, jer je ona odvajala od svoje neimaštine za naša nova ruha, a pritom je sebe zapostavila. Kada je vidjela moje uplakano lice tiho je prošaputala:

“Čemu suze, sine?”

Onako izhiterno, odgovorio sam:

“Ništa majko, to su suze radosnice.”

Doručak, ukusan, bio je stari recept moje majke. Na njenom licu nije bilo niti jedne suvišne tačkice koja bi narušila ovu bajramsku harmoniju. Uputili smo se prema džamiji. Nakon namaza uhvatio sam oca za ruku, poljubio je, čestitao mu Bajram i užurbanim koracima krenuli smo kući. Sestrice su nas nestrpljivo čekale, poskakujući na drvenim basamacima, žurno su ljubile očeve izgrebane

ruke i čestitale mu Bajram. Majka, ta mila žena gordog stasa, nježno nas je milovala i darivala. Dočekivala je goste i častila ih poslasticama koje je počela pripremati i nekoliko dana uoči Bajrama. Na toj se hrani, bogami, nije štedilo. Trošilo bi se puno više oraha, pekmeza, slatke varenike i kravljeg masla.

Zadovoljno je govorila:

“Nije Bajram svaki dan.”

Otišli smo kod djeda i nane da im Bajram čestitamo. Častili su nas toplim zagrljajima, lijepim dovama, a tu je bilo i starih hiljadarki, šarenih bombona i mirisne halve.

Kada sam dobio djedov bajramski dar sjetio sam se zakrpljenih dimija moje majke. Ustao sam iz djedovog krila, i sav sretan otrčao niz sokak da majci kupim nove dimije.

Noseći šarene dimije i bijeli jašmak vezenih rubova sjeo sam u majčino krilo.

Nikada neću zaboraviti vrele suze koje su potekle niz njeno lice, čvrsti zagrljaj i sreću koju sam osjetio u njenom glasu. I ona je imala novo bajramsko ruho.

Te dječije radosti, majčinih šarenih dimija, djedove tihe eglene, s nostalgijom se sjećam i danas.

Čini mi se da je ta radost bila veća zato što smo je imali s kim podijeliti. Bili smo velika, i sad znam, sretna porodica! Smisao Bajrama je da se radujemo i veselimo svjesni Allahove milosti i ljubavi prema nama, jer je baš nas izabrao da budemo Njemu pokorni, a roditeljima da dobročinstvo činimo, i da Mu na sedždu padamo sve dok naš život sedžda ne postane.

Ramzija Kanurić-Orašćanin

Valja sutra ranom zorom ustati i lijepi Bajram dočekati!

Kiša je padala cijelo jutro. Spustila se magla na ulicu kojom su prolaznici ispod kišobrana nekuda žurili. Ukrasno drveće s jedne i druge strane ulice, povinulo je svoje grane skoro do zemlje a listovi okupani kapima odisali su nježnom zelenom bojom koja je odmarala oči i dušu. Tapkanje kišnih kapi po pendžerima odzvanjalo je po mojoj sobi. Osjetila sam neki blagi umor, a san se prikrađao i zatvarao kapke na očima. Uzela sam šarenu dečicu i spustila se lagahno na sećiju.

Odjednom sam se našla u svojoj maloj varoši koja je bila obasjana sunčevom toplinom i čuo se umilni glas efendije s obližnje munare, koji je najavljuvao vrijeme za podne namaz. Znali smo, i osjećali, šta nam je činiti. Zadnji dan je mjeseca ramazana, treba namaz na vakat obaviti, kuću lijepo pospremiti, avliju pomesti, baklavu, hurmašice, tufahije, hošaf i bureke pripremiti. Odjednom sam čula babine korake uz basamke, uzima abdest, prostire pustekiju i već u tišini čujem njegove riječi: „Allahu Ekber!“

Ove uzvišene riječi prođoše mojim venama, srce zaigra i odmah posegnuh za namazom. Koja je to milina odagnati ovozemaljski svijet i biti u okrilju Svevišnjeg! Biti u Njegovoj blizini, Njemu se klanjati, od Njega oprost moliti i od Njega pomoć tražiti! Ničeg ljepšeg od te spoznaje nema!

Prije nekoliko dana pospremili smo ormare, oprali ćilime, očistili svaki budžak i svakim danom u džamiji išli. U tom blistavom sjaju, majka je na sedždi bila, dovom ukrašavala namaz, mirna i spokojna, rukama je obgrlila lice i pogledom prelazila po nama.

Iz njene duše iskradale su se blage naredbe: „Djeco moja draga, hajde da nam kuća zamiriše jelima, da nam duša odiše sjajem i ljepotom, da nam se srca ispune dobrotom!“

Upitali smo je: „Šta je to duša, draga majko?“ i stisnuli smo se uz nju i iščekivali odgovor.

„Eh, djeco moja lijepa, duša je u nama, ne vidite je, a snagu nam daje! Prva ulazi kada se rodimo i zadnja izlazi kada umiremo! Stalno trebate hraniti svoju dušu, dobrim djelima, osmijehom, svojom vjerom i potrebom da postanete pravi insani! Nemojte me više zagovarati, nego se posla prifatite!“ smjehala se majka i počela baklavu pripremati.

Kuća je počela mirisati raznim jelima. Koji su to fini osjećaji u duši spokojnoj? A kako i ne bi bili? Ispostili smo ramazan, odužili se Allahu dž. š. , ispunili dušu merhametom, saburom i lagahni kao pero, iščekujemo sutrašnji dan. U tom ozračju nismo ni primjetili da je skoro iftar na pomolu. Stavljamo sofru, na kojoj su se našle sve blagodati kojima nas je Svevišnji počastio. Soba je odisala ukusnim jelima i pićima. Počev od kahve, limunade, supa se puši, burek iz rerne miriše, jahnija se krčka na šporetu, hošaf se hladi, somun se tišti, a mi svako malo izvirujemo s pendžera kada će se kandilji na džamiji upaliti. Gledam, osluškujem. . . tišina. . . a neka blažena svjetlost obasjava svaku kuću, svaku stazu, svaku dušu.

Odjednom čujem mlađeg brata: „Upalilo se, Boga mi! Osvijetljena je munara! Možete se iftariti !“

Sjeli smo za sofru, babo u pročelju pored majke Bismilom smo se počeli iftariti. Večeras treba malo brže jesti, akšam klanjati, sudove oprati i za džamiju se spremati. Zadnja je noć ramazana, nema teravije već samo jacija namaz. Treba se i lijepo obući, da bude čisto tijelo, odijelo i mjesto gdje će se Bogu moliti. Otac je iz novčanika vadio priznanice za vitre koje je platio za sve nas i pružio ih majci da ih u ladicu pospremi. Ne daj Bože da Bajram osvane, a da se vitre ne uplate, onda kažu da su svi džaba postili!

Tražio je otac od majke sitne novčanice, da bi i na sergiju bacio, koja je obično bila za Islamsku zajednicu, za efendiju koji je danonoćno bdio nad džematom, učio mukabelu, organizirao vazove, pripremao program za uzvišenu noć Lejletul-kadra, koja je vrijednija od hiljadu mjeseci ako se provede u ibadetu, posjećivao iftare, dovio za umrle i bio duhovni posrednik između insana i Svevišnjeg Allaha dž. š. Pa kako ga onda ne bismo i nagradili? Nije to moranje, već zahvalnost prema njegovoj pravednosti, odanosti, istrajnosti i iskrenenom nijetu ovozemaljskom.

Ovu noć nismo dugo ostali ispred džamije kao prethodnih noći. Valja sutra prije zore ustati i lijepi Bajram dočekati. Otišli smo i ranije na spavanje. Noć je prošla kao jedan tren i u svitanje majka je tapkala od jednog do drugog i tihim glasom iz sna nas budila:

„Ustajte, djeco moja draga! Sabah samo što nije! Trebate oca na Bajram ispratiti!“

Dok smo čuli umilni majčin glas, već smo bili na nogama! Donijela sam ocu odijelo i plavu košulju, spustila ih pokraj njega dok je uzimao abdest, a cipele su već jučer bile uglancane i spremno čekale na polazak. Obukao se babo, lijep k'o slika, blaženi osmijeh se iskradio sa njegovih usana i zajedno sa bratom, izlazi iz kuće. A brat je, dotjeran, podšišan, namirisan, blistao.

Tišinom jutra prolamali su se salavati koji su najavlјivali da je Bajram na pomolu, a milina i neka ogromna nevidljiva ustreptalost, grijala su naša srca i duše. Dok smo uljepšavali kuću, stavljali ispeglane vezene salvete na kredenac, pristavili vodu za kahvu, redali slatkiše, sokove na sofru koja je bila ukrašena vezenim bijelim stolnjakom, začuli smo gromki odijek pucnjave koji je dolazilo od naše džamije. U glas smo uzviknuli: „Bajram je! Stigao je naš dragi Bajram!“

Obukli smo najljepšu odjeću, dotjerivali kosu, pogledom lutali od glave do pete i ozarenih lica, trčali smo pravo majci, koja je na sebi imala nepar dimije i bluzu, mahrama je uokvirila njeno blaženo lice, osmijeh je krasio njenu dušu. . . čvrsto smo je stisnuli u zagrljaj i povikali:

„Bajram Šerif Mubarek Olsun, majko naša. Da nam budeš još dugo živa, zdrava, vesela i kroz život nas vodila!“

Od ogromne radosti jedna golema suza spusti se niz lice njeno, prigrli nas još jače uz sebe i uzvрати nam toplim riječima: „Allah Razi Olsun, djeco moja najmilija!“ presahnule su joj riječi od sreće i želje da smo uvijek uz nju sa dobrotom, zdravlјem i dušom ispunjenom. Počeli smo je golicati po trbuhu, da joj suze sa lica otjeramo, iako su radosnice, a ona se riječima opirala:

„Prestanite djeco moja, hoćete da mi duša izađe od sreće!“ a rukama pokazivala da je ostavimo na miru.

Udaljili smo se od majke i gledali u pravcu džamije, ne bi li uočili oca i brata uskom stazom koja se nazirala ovog prekrasnog jutra, okupana sunčevim zrakama. Posmatrali smo i dalje sa pendžera, a u daljini se naziralo mezarje i ljudi koji su obilazili svoje umrle, Fatihu im pred dušu uče. Neki su ostajali duže kraj kabura svojih najmilijih u ovom bajramskom ozračju, želeći da učenjem Kur'ana časnog, hediju im za Bajram pošalju, da osjete da nisu zaboravljeni iako su već odavno sa ovog dunjaluk preselili. Odjednom našu uznemirenost, znatiželju, prekinu pogled u kojem su se nazirale siluete oca i brata kako hitaju k' nama. Kao i oni da žure da nam radost ovog mubarek dana uljepšaju svojim dolaskom.

Skoro su pred ulaznim vratima! Trčimo niz basamake, sve po dvije preskačemo, samo da bismo se što prije našli u babinom zagrljaju. Uh, koji je to lijepi osjećaj potrebe za babinim njedrima i čvrstim stiskom njegovim! Kao da se cijeli dunjaluk radosti smjestio u babin zagrljaj, osmijeh i njegovo vedro lice. Poslije bajramskih čestitki, pratimo ga u stopu, trčimo za njim a sve ga posmatramo od glave do pete i u dušu mu zavirujemo.

Majka i babo su se bajramovali, osjećala se ona fina nježnost njihovog postojanja, njihovog vjerovanja, njihove potrebe za nama i nas za njima. Kahva se već pušila i mirisala na sve strane. Majka je otvorila zeleni kredenac i vadila hedije, a mi smo izrogačenih očiju već u zraku razmatovali fino upakovane milošte. Čekala sam na svoj red, a dušom je titrala neka milina i srce je jače kucalo kao da je cijelom sobom odzvanjao njegov zvuk. Babo se nasmiješio, pogledao me i ispružio svoju težačku ruku sa hedijom i dodao: „Ovo je za tebe kćeri moja lijepa, nadam se da će ti se dopasti“ i još nešto sitnog novca stisnuo u moju šaku.

Nisam dočekala da lijepo odmotam šareni papir, već se razletio na sve strane od moje silne želje da saznam šta je unutra. Provirila je šarena haljinica sa nijansiranim cvjetićima i nekoliko bombona koje su se razletjele po sobi. Otrčala sam u drugu sobu i brzo je obukla, ogledale se od glave do pete, a smijeh se prolamao u svaki ćošak. Onako sretna, ispunjena, vratila sam se u kuhinju u kojoj je titralo veselje razdraganih lica sa ispunjenim bajramskim željama naših roditelja.

Otac se malo nakašljao a to je bio znak da utihnemo. Merhametli je govorio: „Eto draga moja djeco, ispostismo i ovaj lipi ramazan! Neka nas Allah dž. š. nagradi i u kabul upiše. Da mi budete zdravi i uvijek ispunjeni svojom vjerom! Zaslužili ste da vam poklonim cijeli dunjaluk, ali sam vam poklonio svoje srce, svoju dušu, poklonio sebe! Budite uvijek takvi, sa čvrstom vjerom u Allaha dž. š. koračajte ponosno ovim dunjalukom i vjerom u sebe i druge oko sebe! Neka vam sitnice život znače, jer ko ne zna na orahu, ne zna ni na tovaru! Sve je prolazno i jednog dana neće biti ni babe ni majke vaše. Zato, neka vam ove riječi budu putokaz za sva vremena!“

Od radosti, sreće i zahvalnosti, ozarenih lica, prilazili smo ponovo ocu i majci i ljubili ih u obraze. Nastavili smo sa čašćenjem, malo se razmazali kolačima oko usana, a slast baklave se zadržavala u ustima.

Iz daljine su dopirali gromki glasovi rođaka, komšija koji su se približavali našoj avliji. Bajramovalo se, častilo se, smijalo se iz dna duše od jutra do večeri. Veselju i sreći nigdje kraja!

Gromki smijeh se prolamao mojom sobom, koji otvori moje snene kapke i vrati me u stvarnost koja je bila tiša od tišine. U daljini je još odzvanjao smijeh sa blaženih lica, a siluete mojih najdražih koji više nisu sa nama titrale su svuda po sobi. Sjeta i nemir obuzeli su moju dušu koju je grijalo blaženo sunce poslije kiše, a zrake sunčeve topline su se probijale kroz zavjese koje su se pomjerale od moje silne želje za pogledom ka nebu, za pogledom ka njima. . . koji su postojali i koji će uvijek biti u mojoj blizini, na putu koji su oni ucrtali, usadili u moje postojanje.

Kada god naiđu dani bajramskog ozračja, osjetim tugu za njima, osjetim tugu za svojom majkom, za svojim babom, za svojim amidžom i svojim komšijama. Svim tim dragim insanima poručujem u tišini svojoj da ih nisam zaboravila. Osjećam ih i gušim se s povicima u sebi: „Halali mi majko, što ti pogled sa pendžera ostade prazan dok si me iščekivala, i dok si baklavu, spremala, hurmašice, sutliju, đuzlemu, kuruzu, burek, pogaču, hošaf, gurabije, i jahniju. Halali mi majko, zbog poneke suze koja se niz tvoje izborano lice kotrljala, dok si čednom dušom za mnom uzdisala... Halali mi!

I tako prolaze Bajrami, prolazimo i mi, ali misli naše su tamo negdje daleko, iza brda, iza gora u jutarnjoj sjeni. Osluškujem i dan- danas i salavate i ezane i majčin korak i toplinu babo tvoju, koja grije puteljke naše, avliju našu i dušu moju.

U nadi da ćemo i dalje ostati ono što jesmo, a udaljiti nas od onoga što što nismo, nemamo se čega bojati, a ni stidjeti. I dok mi živimo, živjet će naše majke, naše babe, naše nene, živjet će naše avlije, naši adeti, naša vjera u Allaha dž. š. Živjet će naša jedina domovina Bosna i Hercegovina!

Bajram Šerif Mubarek Olsun!

Jasna Rizvi-Alimanović

Moja Ajkuna

Kiša. . .

Kroz veliki prozor mog stana, sa šesnaestog sprata ove ogromne zgrade, vidim sve sivilo ove hladne, tuđe zemlje. Kapi kiše slivahu se niz vakumirano staklo, slivahu se i niz moje obraze. Meni je ovdje hladno pa i kad sunce grije.

Nostalgija za rodnim krajem vrati me dolje, dolje gdje i kad su snjegovi i oštri mraz, možeš čovjeku vidjeti osmijeh na licu. Vrati me, Boga mi, baš daleko, čak do moje Ajkune. . .

Nena iz svoje sehare prebra kat i nježno ga izvuče kako se ne bi razložio.

- Jesi li mi se sredila, srećo nenina, de da vidi nena? Uuu, moje cure, vidi mašallah što je lijepo i šamiju stavila! Blago neni za te!

Uredile se nas dvije, pa niz mahalalu, dolje do džamije. Boga mi, dosta svijeta. Tako je u nas tokom ramazana. A večeras, uoči 27. Noći sredilo se sve, i staro i mlado. Ljepota! Ja se uhvatila za skute neninih dimija, ne da mi se odmaknuti. Sve mi se čini kad bi me ko odmak'o od nje u safu, ja ne bih umjela ma ni zanijetiti, a kamoli cijeli teravijah-namaz otklanjati.

Moja Ajkuna. . . niska, krhka, hitra starica. Ma, čini mi se, kad ona krene kud, morala bih potrčati, ne bih li je stigla! Boga mi, vrijedna u svemu. Začas stara vatru izjutra podloži, hljeb ili pogaču umijesi i dok kahvu i čaj s kakvom konom popije, hljeb pečen. Miris domaćeg hljeba širio bi se cijelom kućom. I kod nas na spratu, mogao se osjetiti. Tako me je nena svako jutro mamila da čim prije sletim niz stepenice i po mirisu otkrijem čime će me to ovog jutra obradovati. Bogme i sad, tokom ramazana nije preskakala da meni pripremi doručak. Bi mi žao da nena ne jede i da je doručak samo meni spremljen.

- A što, neno, ne uzmeš, pa bar jedan zalogaj, niko neće vidjeti? naivno i bezazleno, dječije, pitala bih.

- Vidi Onaj ko nam je i propisao post, sinko. On vidi sve, a nenu je strah Njegove srdžbe. Ti si dijete i tebi je oprosteno što ne postiš, pa de, uzmi kako bi mi što prije narasla, pa da nena dočeka da osjetiš miris ramazana i ljepotu kad postač Bajram dočeka.

- I ja se radujem Bajramu, neno!

- Zna nena, sinko. Naumila nena lijepo da te dariva.

Taj Bajram obukla sam novu haljinicu što su mi bajramluka dali babo i moja mati. Htjela sam se prvo neni pohvaliti. Znam da smo tog jutra ustali jako

rano pa nisam bila sigurna da li je i nena ustala. Polahko sam otvorila nenina vrata, kako je ne bih probudila. Nije bilo svrhe da sam tiha, kad sam ušla, kod nene je bilo kao da je već vrijeme ručka.

- Ko je to meni poranio? Ko će neni prvi Bajram čestitati? raširenih ruku i širokog osmjeha čekala je moja Ajkuna da joj se bacim u zagrljaj.

- Neno, tako si mi lijepa, ma bajramski si mi topla i lijepa! Ljubila sam mehku neninu ruku dugo, usput upijajući taj jedinstven miris njene baršunaste tople kože.

Miris tuđine vrati me u sivilo kišnog dana ove hladne, tuđe zemlje. U ormaru ovog stana kojeg, eto, zovem svojim, čuvam bajramluk što mi ga je moja nena za života darovala. Najljepši kat što je imala krhka, niska, hitra starica, za moj hajr i moje dobro, sa halalom mi ga je darovala. Često stavim lice na tu, meni najdražu hediju i napojim se mirisom zavičaja i bezbrižnih dana ljepote odrastanja. To mi daje snagu potrebnu za nove životne izazove koji me ovdje muče i sapinju.

Jednog dana, kad moja mala Ajkuna još malo naraste, neću brinuti što ću joj pokloniti za bajramluk.

Dženan Mašetić

Miris Bajrama i komšiluk

Najla je svaku noć, prije spavanja, uživala slušajući priče koje joj je babo Arslan pričao. Jedne jesenje večeri, čiji miris se mogao osjetiti u krošnjama stabala, koja mijenjaju boju, Najla je zamolila babu da se igraju pitalica.

- Babo, mogu li ja tebi postavljati pitanja a da mi ti daješ brze odgovore? - upitala je Najla.
- Zavisi, koja pitanja i zašto želiš to da radimo? – uzvratio je drugim pitanjem Najlin babo.
- Meni je sedam godina, a ti mi već dvije godine pričaš priče prije spavanja, ponekad i mama kada se ti kasno vratiš kući s posla, želim vidjeti da li sam nešto naučila.
- Ako je tako, onda pristajem na tu igru. Hoćemo li je zvati igra znanja?
- Može, baš mi se sviđa.
- Onda, počnimo s pitanjima, tačnije, ti meni govori riječi koje su najčešće spominjane u pričama koje sam ti pričao, a ja ću ti na osnovu toga davati odgovore. Neka svaka riječ koju kažeš jedno znači i pitanje.
- Uredu, evo prva riječ je: SNAGA.
- Tražio sam snagu i Bog mi je dao poteškoće koje su me osnažile.
- Druga riječ je: MUDROST.
- Želio sam mudrost i Bog mi je dao probleme koje je trebalo riješiti.
- Slijedeća riječ je: BOGATSTVO.

- Sanjao sam o bogatstvu i Bog mi je dao pamet i zdravo tijelo da mogu raditi.
- Sad je, mislim da je četvrta riječ, jeste: HRABROST.
- Htio sam biti hrabar i Bog mi je dao prepreke koje je trebalo savladati.
- Super, evo još jedna riječ, a to je LJUBAV.
- Tražio sam ljubav, Bog mi je dao porodicu i ljude kojima je trebalo pomoći.
- Babo, ovo je najbolje do sada što sam naučila.
- Draga Najla, hajde sada na spavanje, tvoj mali brat Eman je već davno zaspao, sutra moraš rano ustati da pomogneš mami praviti bajramsku baklavu. Vidjet ćeš da sve ovo o čemu smo pričali je moguće primijeniti u jednom danu našeg života.

Babo je zatim poljubio Najlu, ušuškao je u krevetu. Mrak je već odavno prekrpio horizont, a Najla i njen brat Eman su bili u dubokom snu.

Lijepo jesenje jutro i cvrkut još ponekih ptica koje nisu oputovale na jug, daju posebne čari maloj varoši u srednjoj Bosni. Najla je rano ustala, umila se i oprala zubiće. Pošto je danas zadnji dan ramazana, i Najla je odlučila postiti, tačnije sa ovim danom joj je dvadeset dana koliko je postila tokom ovog ramazana. S nestrpljenjem je čekala da počne s majkom praviti bajramsku baklavu.

- Draga moja Najla, dodaj mami te orahe - rekla je Najlina mama ulazeći u kuću.
- Mama, upita Najla, je li uvijek običaj da se baklava pravi za Bajram?
- Jeste dušo - reče mama Amina.
- Meni je uvijek ljepša bajramska baklava nego kada napraviš neki drugi dan – reče Najla.

Dan je odmicao, mama Amina je raspoređivala namirnice koje je kupila za pripremu povodom nadolazećeg Bajrama.

Najla je bila prvi razred osnovne škole, a drugu godinu uspješno pohađala mektepsku nastavu. Najlin mlađi brat Eman ima tek osam mjeseci. Najla mnogo voli svog brata i uvijek koristi priliku da se igra s njim.

Ramazan je završio i nastupio je Bajram, jedan od najvećih i najomiljenijih muslimanskih blagdana. Veoma topao dan, sa blagim povjetarcem, najavljiavao je bajramsku radost. Najla je sa nestrpljenjem čekala da joj se babo vrati iz džamije, s bajram-namaza. Majka joj je obukla svečanu haljinu, crvene boje. Kada je babo Arslan došao iz džamije, Najla mu je prišla i poljubila u ruku izgovorivši „Bajram mubarek olsun!“ (mama Amina je naučila da je to takav običaj), a zatim je brata Emanu i mamu Aminu poljubila u obraz čestitajući i njima Bajram.

U Najlinoj porodici je običaj da se, nakon klanjanja bajram-namaza, porodica okupi kod Najlinog djeda Mehmeda, koji živi u istoj varoši, kako bi poklonili hatma dovu za duše umrlih koju svaki ramazan djed prouči. Taj običaj djed Mehmed praktikuje već duže od dvadeset godina. Pored Najline porodice, kod djeda dođu i njen amidža, amidžinica i njihovo dvoje djece, Najlina tetka i naravno tu uvijek bude i nana, koja živi zajedno sa djedom.

Nakon što se preda hatma dova, svi zajedno doručkuju a zatim se najmlađima podjeli bajram-banka.

- A, djede, zašto se daje bajram-banka? - upitala je Najla.
- Pa da bi djeca slušala i da bi osjetila radost Bajrama, odgovorio je djed.
- Djede, zašto se ljudi ne vesele uvijek, zašto ne budu uvijek radosni kao što su za Bajram?

Najlin djed je bio veoma mudar čovjek i nije želio da unuci priča o problemima koje ljudi imaju, nego je odlučio da joj kroz jednu kratku priču odgovori na pitanje, ali ujedno da i stariji uzmu pouku iz toga:

- U ljudima se odvija neprekidna bitka. Tu se stalno bore dva vuka. Jedan je zlo. To je gnjev, zavist, žalost, pohlepa, ogorčenje, laž. Drugi vuk je dobro. To je radost, mir, ljubav, nada, vedrina, dobrotu, samilost, istina, vjera.
- I koji vuk je bolji, koji pobjeđuje? - upita Najla, sa očima koje su sijale od radoznalosti.
- Onaj koga hraniš – odgovorio je djed.
- Ja ću hraniti dobrog vuka - odgovorila je Najla, a prisutni su se veoma slatko nasmijali.

Nakon što su završili sa doručkom kod djeda, babo Arslan je pozvao Najlu kod sebe i pitao je da li želi da joj pokaže kako je moguće steći sve one osobine o kojima su pričali nekoliko noći prije Bajrama.

- Da, da, baš bih to voljela vidjeti - usplahireno je odgovorila Najla
- Dobro- reče babo- to ćemo sve uraditi kroz jedan bajramski običaj.
- Može, to mi se sviđa.

Nakon toga, Najla i njen babo su izašli iz djedove kuće i krenuli da obiđu komšije i da im čestitaju Bajram, što je običaj tokom ovog blagdana. Nakon što su završili sa obilaskom komšiluka, babo i Najla su se vratili kući gdje je babo želio objasniti svojoj kćerki kako su uspjeli, obilaskom komšija, primjeniti značenja riječi o kojima su ranije pričali. Prije nego što su počeli sa razgovorom, mama Amina ih je poslužila bajramskom baklavom, koja je ovaj put mirisala posebno.

- Dakle, riječi su bile SNAGA, MUDROST, BOGATSTVO, HRABROST i LJUBAV, reče babo Arslan. Dakle, Bog nam je dao sve ove vrijednosti koje smo samo trebali potražiti.
- Ali kako smo to uradili? - upita Najla.
- Kada sam bio mlađi, uvijek mi se činilo teškim kada sam sa svojim ocem, a tvojim djedom Mehmedom, obilazio komšiluk tokom bajramskih

blagdana. Želio sam odmah da, nakon Bajram-namaza, idem da se igram sa drugom djecom. Međutim, tvoj djed je uvijek govorio da vrijeme neće nigdje pobjeći i da je komšiluk veoma bitan. Vremenom sam, ono što mi se činilo teškim, savladao još kao dijete, i mnogo sam zavolio svoj komšiluk i komšije, tako da mi to daje snagu da mogu savladavati i druge životne prepreke.

- Pa i meni je pomalo dosadno obilaziti komšiluk, čak mi je i teško, ali ako ću od toga biti snažna, onda ću se strpiti – dodala je Najla.
- Dok sam studirao, nastavio je babo Arslan, imao sam problem oko sticanja navike konstantnog učenja. Nakon što sam uspio savladati te prepreke, završio sam fakultet, stekao znanje, a vremenom i mudrost, i sada ja poučavam druge na fakultetu, kojeg pohađaju i pojedini studenti iz komšiluka. Nemam više straha da se suočim sa svakim problemom jer se ne bojim savladavati prepreke, pa čak rješavati i neke porodične probleme u samom komšiluku. Bog mi je dao pamet, zdravo tijelo, zbog toga mogu raditi i podijeliti bajram-banku djeci iz komšiluka, objasnio je babo Arslan.
- Da li se svi ljudi moraju suočiti sa preprekama u životu kako bi ih savladali? – upitala je Najla.
- Da, to je najkraći put do rješenja, odgovorio je Najlin babo. Kada sam završio fakultet, zaposlio se, nedostajala mi je samo jedna stvar, a to je vlastita porodica. Kada sam spoznao da je ljubav ta koja će mi upotpuniti život, stekao sam i porodicu. Zahvljajući dragom Bogu, koji mi je propisao i dao nafaku ja sam u stanju da pomažem drugim ljudima. Jutros, prije Bajram- namaza komšiji Hamidu, koji ima 3 djece, odnio sadakatul-fitr.
- Mi smo to učili u mektebu, da se sadakatul-fitr daje pred Bajram ili prije klanjanja bajram- namaza. Babo, baš mi je drago da si Hamidu dao sadakatul-fitr - dodala je Najla ushićeno - Sada sam vdijela, da se sve u životu može postići trudom i radom.

- Da, odgovorio je babo Arslan, ali svemu postignutom u životu ljubav je ta koja daje smisao.
- Babo, ovo mi je do sada najljepši Bajram, jer sam naučila da sve priče, koje mi ti i mama pričate prije spavanja, su stvarne i moguće su da se dese i primjene u životu.

Babo Arslan i mama Amina, koja je u međuvremenu uspavala Emanu, su se nasmijali, zadovoljni što je Najla osjetila bajramsku radost.

Tako je mala Najla doživjela dvije radosti za Bajram. Dobila je bajram-banku, i to je radost koju doživi svakog Bajrama, a drugu radost joj je upriličio babo Arslan i to putem jednog bajramskog običaja, a to je obilazak komšiluka.

Najla je shvatila da je komšijski odnos veoma bitan i da i ona želi, kao što to radi njena porodica, uvijek biti u dobrim odnosima sa svojim komšijama, pomagati onima kojima je pomoć potrebna i dočekivati i radovati se narednim bajramima zajedno sa svojim komšijama.

Sabahudin Alimanović

Probudi se, Ibrahime, sanjaš!

Poraz koji doživimo nastojimo ublažiti i umanjiti.

Cijelu godinu je radio, štedio da se upiše vanredno na fakultet. Razvila se bespoštedna borba. Svaki ispit je mjerio brojem džakova cementa koje je prebacio preko svojih leđa. Ponekad je nalazio i lakše poslove, pa čak i one kad bi krijući uspijevao da pročita nešto iz knjige koju je čuvao ispod jakne. A onda je upoznao jednog čudnog mladića svojih godina, nekako neobavezno, dok su sjedili jedan naspram drugog u vagonu broda nakon pretovarenih vreća žita. Povučen, miran, staložen i nekako uvijek iz prikrajka nasmijan, reče onako u nehaju, da se zove Nenad, Požarevcin. Ovaj mirni, neugledni mladić kao da malo živnu kad mu reče ime i da je iz Sandžaka. Kao da je htio još nešto reći, ali mu samo predloži da zajedno nakon radnog vremena odu do džamije koja se nalazila u blizini.

Znao je da postoji džamija u Beogradu, ponesen životnom borbom nije imao vremena ni da dođe do nje. Davno su zaboravljeni dani provedeni u Ibrahim-pašinoj džamiji kad je sa djecom iz mahale učio ono osnovno iz islama. To je bilo njegovo, urezano u srcu, ali zaboravljeno. Stigli su u dvorište džamije, a onda se Nenad izvini rekavši da će doći, samo da klanja. Gledao ga je dok je na česmi uzimao abdest hladnom vodom, a onda se nešto u njemu prelomi. Sramota je da on poštuje islam više od jednog muslimana Sandžaklije!

Klanjali su svak na svojoj strani, udaljeni jedan od drugog, činilo mu se vijekovima. Tolike džamije u Beogradu nekad, a sad, ova jedna jedina i u njoj

ovaj čovjek, kao da je samo za njega i preostala, kao da je izdanak nečeg neobičnog od istog korijena, behara prelijepog proljeća koje samo u bogomoljama procvjetava. Osjećao se ipak nadmoćnijim pred ovim Nenadom, zbog njegovog pomalo grubog izgleda, nemarnog oblačenja, grubih seljačkih ruku, a naročito što je on uspio položiti sve ispite u prvoj i drugoj godini. Nekako ga je sažaljevajući savjetovao da se negdje upiše, da džabe ne rintači. Ali Nenadu je bilo dovoljno da čita islamske knjige i uči od jednog Arapina harfove.

Rastali su se nakon namaza, svak na svoju stranu. U svoju jazbinu. Nije vjerovao ovom mladiću, nestalo je prvog oduševljenja, pojavio se oprez ili nešto još teže, što nije sebi htio da prizna i zato se sutradan držao podalje od njega. Ni on se nije približavao. Radili su svaki svoj posao u istom vagonu i svaki je šutio neku svoju istinu. Kao da ih je nešto zauvijek udaljilo. Ubrzo je našao jedan drugi posao preko studentske zadruga i tako se udaljio od Nenada.

Probudio se i vidio da je već bilo kasno za posao koji je našao u "Minelu." Ako ga istjeraju, pronaći će novi. Riješi da ode do džamije. U džamijskom dvorištu uze abdest i ubrzo kraj mihraba pronađe Kur'an. Držao ga je u rukama, čitao prijevod, bio sretan. Ljubomora, sumnja, prkos i povrijeđeni ponos pokrenuli su cijelo njegovo biće. Propušta li nešto što je najvažnije, pitao se, odrekao se djetinjstva, svojih najmilijih, da ga se stide, odrekao se najvažnijeg učenja i okrenuo se dunjaluku. Vjera mu je tek onako uzgred, kad se mogne, a ne mora. Osjećao je veliku krivicu. Bog ga preko onog dojučerašnjeg hrišćanina opominje, podsjeća koliko je zalutao, izgubio se!

Bio je to samo trenutak, jedna mala mogućnost i dalje je bio onaj stari. Ubrzo se vrati gitari i svom društvu u studentskom domu na Novom Beogradu. Imao je društvo, a ipak sam.

Premoren od mnogih veselih noći, teškog rada preko studentske zadruge, učenja, Ibro se okrenu sportu, igri koju je najviše volio još od onih polimskih dana kada je trenirao na stadionu kraj Lima, odmah blizu hotela Mileševo. Uspinjući se od terena do terena Bežanijske kose, zaustavi se kod igrališta za mali fudbal da posmatra igru Arapa koji su se odnekud tu skupili. Čudna je to igra bila, samo bi se odjednom svi igrači sjatili oko lopte, svaki bi da je šutne; u općem guranju ona im se izmigolji, pa bježi na drugu stranu. Za tren je samo bila slobodna, na otvorenom, kao da ih mami, likuje, a oni u djeliću vremena, kad je opaze, jurnu da je se dokopaju uz poklike iz svih grla, sa svih strana.

Smijao se tiho, bijaše mu žao što ga se ne sjete, ne pozovu da učestvuje u tom bezbrižnom veselju u lijepom proljetnom danu.

Kraj igrališta nedaleko od Ibre sjedio je na drvenoj klupi još jedan Arapin i čitao.

- Mora da sprema ispit - pomisli prilazeći oprezno do njega. On je i dalje čitao svoju knjigu tihim glasom. Onda polahko podiže pogled, spusti pažljivo knjigu u torbu na klupi, prethodno je pažljivo umotavši u peškir, ustade odlučno, nasmija se i pruži ruku. Tako je upoznao novog druga, on mu na rastanku reče broj svoje sobe u Studenjaku.

Prestade da uči, kao da je došlo do prezasićenja, ali ne i da obilazi studentske sobe i zabavlja ljude oko sebe. Pjevao je pjesme, od igranke do igranke, od drage do drage, od druga do druga; pjevao za pare sa jednim Makedoncem po

ulicama Beograda, samo više ne onako poletno, sa puno oduševljenja i žara. Upoznao je Aziza i sad se sve stalo ljuljati: kome pripada? Osjeti samoću među nehajnom omladinom koja toliko drži do opijanja, osjeti samoću na ulicama Beograda, bio je isti kao jadno Ciganče koje stoji sa druge strane ulice i prosi svirajući na bijednoj, maloj harmonici. Bacit će gitaru, rasrdi se na samog sebe. Dosta mu je bila ulaznica za svako društvo, svako mjesto.

Prebroja sav bjedni honorar toga dana, pola dade Erolu, a svoj dio zajedno sa gitarom pokloni sviraču preko puta. Želio je da vidi Aziza. Nađe ga je u njegovoj sobi, bio je sam i učio iz Kur'ana svoju tihu arapsku pjesmu. Stajao je nepomično ne mrdajući nijednim dijelom tijela i slušao očaran Azizov milozvučni glas začinjen brojnim arapskim riječima.

"Kome je posvećeno ovo milozvučno pjevanje?" upita.

"Kur'an se uči Allahu, ovo je insanova molitva Njemu, Uzvišenom, zahvalnost Stvoritelju. A kome se posvećene tvoje pjesme?"

"Više nikome, nekad: zaljubljenima, djevojkama i mladićima, dosta je bilo moje pjesme!"

"I brda su rasla, Ibrahim", reče Aziz, "islam je brdo koje stalno raste, ti musliman koji se uspinje, samo, ostani na na tom putu i nećeš osjećati ni umor ni tegobu od napora uspinjanja, nego radost iz svakog novog koraka ka vrhu te umiva, radost pobjede nad samim sobom. Hajmo, Ibrahim, na druženje sa ljudima koji vole da čiste svoja srca, braća će tamo biti. Malo se mislio, toliko toga se lomilo toga dana, ali . . . pa on je Ibrahim, ili samo nosi njegovo ime?! Ibrahim je bio iskreni Allahov rob, jedan od poslušnih, a ko je ovaj ovdje Ibro? Ibrahimova sjena, ništa!!! Ibrahimova spremnost za

žrtvovanje je bila velika kao najveća planina, snažna kao najjače more, najjači vjetar, a on, jadni Ibro, šta je on to veliko spreman da žrtvuje, čega da se konačno odrekne i ne vraća se đavoljim stopama?

Pratio ga je šutke. Znao je da idu u džamiju, prepoznaje sve ulice: Studentski trg, Filološki fakultet, park niz koji se silazi, a ipak je bio uzbuđen kao nikad do tada. Imao je iskrenog vođu, vjerovao mu srcem. Ovaj skromni Arapin pokrenuo je u njemu uspavanu ljubav, osjećaj da imaš pored sebe prijatelja. Ubrzo stigoše i on vidje bijelo minare i sjeti se: minare je bio taj put uzdizanja. Njegov vrh - tačka duboke tišine u slobodnom prostoru. Pogled ka vrhu ga povede ka nebeskoj tišini i duša mu postade na trenutak smirena pred otkrićem bitnosti svake stvari i sebe same.

Nije ušao za Azizom u džamiju. Možda drugom prilikom. Previše je prljav da stane pred Stvoritelja, premalo zna dobroga, Došao je pred najčistiji izvor u ovom gradu i ostaće žedan i željan njegove čiste vode. Možda drugi put. Aziz se nije trudio da ga nagovori. Reče da bude tu i da će poslije namaza ići.

Nakon nekog vremena iz džamije izađe sa još dva prijatelja. Najmlađi je bio porijeklom Goranac koji je rođen u Beogradu. Dok su se uspinjali prema Studentskom trgu, on se samo bezazleno smijao. Kao da je beskrajno sretan i začuđen što je u svom društvu, nekakav sjaj je stalno milovao iz njegovih očiju. Pristao je da obiđu neke muslimane u Borči, da budu zajedno. Jedan od njih ih zove na ručak, tu će i klanjati. U kući, koja je bila jednog od muslimana, bio je i Nenad. Poslije toliko vremena opet ga je vidio. Od njega se nije moglo pobjeći! Poselamio se s njim pruživši mu ruku. Vidio je i prepoznao onaj tihi, stidljivi osmijeh. Gledao ga je nepovjerljivo, kao da se pitao otkud on ovdje.

Ubrzo vidje o čemu se radi. On biješe smetnuo sa uma da će uskoro Bajram. Da je u Sandžaku, to se ne bi desilo. Oni nisu, pazili su na vrijeme, pripremali se za doček Bajrama. Kao da su željeli da ožive islamski život i prije i poslije velikih muslimanskih blagdana. Pogledujući na svakog ponaosob vidje da su skoro svi različitih nacija, ali sve ih je vezao islam u jedno: da se mole Jednom Jedinom Bogu!

Toliko ljudi, iz tako različitih mjesta, u Borči! Pomisli da svako ima svoj Kurban -bajram, bar jednom u životu, onda kad se žrtvuje, vraćajući se svom Gospodaru, Gospodaru vidljivog i nevidljivog svijeta; a na dan Kurban bajrama skupe se svi pojedinačni bajrami, postajemo jedno, sjedinjeni sa braćom u blizini, rodbinom u daljini, sjedinjeni mislima sa braćom cijelog svijeta, svi okupljeni oko Kjabe; srca se raduju Bogu čineći zikr u tavafu izgovarajući Njegovo ime Lebbejke Allahumme lebbejk!

Iz srca izbjeglice

U starom bijelom stojadinu truckala se jedna porodica slomljenog srca. Jedna djevojčica je ležala na sestriinom krilu, naslonjena na jarkocrveni jastuk, na zadnjem sjedištu, a auto se dimilo od očevih i majčinih cigareta, koje su jednu za drugom nizali. Mučnina, mučnina i mučnina. Djevojčica ne zna šta je svijet, ali njena sestra zna malo bolje. Njena sestra zna malo bolje, da su granate padale, a stakla padala po njoj. I ostala je tu, bez prolivene kapi crvene krvi, sa crvenim jastukom na krilu, da štiti svoju manju sestru.

I došla je porodica slomljenog srca u Jedan Grad, zjenicu te slomljene države, oblika slomljenog srca, rasparčanu na više dijelova. Jedan dio je bio njihov daleki dom, za koji će se djevojčica uvijek pitati kako izgleda. Kad je malo odrasla, rekli su joj, da su oni „izbjeglice“. Nije tačno znala šta to znači, razmišljala je samo, da „izbjeglice“ u sebi ima riječ „bijeg“. Kad je još malo odrasla, rekli su joj, da su njeni djed i majka, i ostali, i svi ostali, daleko, ali da dolaze uskoro, i da će ih vidjeti prvi put. Bila je uzbuđena.

Imala je šest godina kad je djed došao, sam, prvi put iz daleke skandinavske zemlje. Plave oči, srebnasta kosa i zaobljeni stomak. Držao je ruke na leđima kad bi hodao. Te bijele, mehke ručice, protkane staračkim pjegama. Pitala ga je:

- A kako izgleda naša kuća?
- Ima drvene prozore i drvena vrata.
- Jesu li smeđe boje?
- Jesu.
- A hoće li sutra biti Sudnji dan, meni su rekli da će biti sutra? - prestravljena je pitala djevojčica.
- Neće sutra biti Sudnji dan. Sutra je Bajram. Samo Bog zna kad je Sudnji dan, Njemu je jedan dan kao hiljadu naših godina.

- Onda je Bog veoma moćan, čudila se djevojčica.

Ipak, tu noć nije mogla zaspati. Dočekala je da nebo pređe iz crne u sivkasto-plavkastu pa u bijelu boju. Ništa se nije desilo. Dan je i dalje postojao, ona je i dalje bila tu, nije se Zemlja protresla. Otrčala je u sobu, mama je ležala, prišla je krevetu i provjerila da li i dalje diše. Diše i beba koju nosi. Majci je stomak veliki. Postratno je vrijeme, jedva se išta imalo, majka joj je poslije pričala. Ipak, djevojčica je maštala, da će dobiti još jednu manju sestru, koju će ona paziti, kao što je nju pazila njena sestra.

Rodio se brat, ali ona je ipak bila najsretnija djevojčica na svijetu.

I u svemu tome, iznosila se baklava, kafa se kuhala i pušio se njen miris kroz kuću, sipao se sok. Komšije su tutnjale kroz kuću, kroz kuću tih izbjeglica, malo su im ublažavali bol, jer nisu bili sami – bilo ih je tu još. Razumjeli su se. Mualima i hodža su živjeli kratko u toj zgradi, dok se nisu vratili svom dalekom domu. I djevojčica se uvijek čudila svojoj mahrami na mualiminoj glavi, silno se divila njenoj blagosti. Vidjela je jednom njenu kosu, zlatnu kosu boje žita, koju joj je njena majka češljala u kući, kad su tu bile samo žene. Nikad je poslije toga nije više vidjela, ali joj se zauvijek urezala slika njene skrivene i potajne ljepote, koja je odisala ljubavlju prema Onom Moćnom, Bogu, koji je sveobuhvatan, obuhvata vrijeme i prostor i sve iznad, i više od toga.

I došlo je vrijeme da djed dođe sa majkom iz skandinavske zemlje. Prošao je ramazan. Bilo je ljeto. Djevojčica je čekala željno da se pojave. Igrala se lutkama sa drugaricama, u ulazu jedne stare, još uvijek mecima ranjene i trošne zgrade. Pogledala je kroz šareno staklo obojeno cvijećem i kroz sunčeve zrake ugledala majku i djeda sa velikim torbama, kako sjede na klupi u parku. Vidjela je: majka ima zelene oči. Sunce se bljeskalo u plavim i zelenim očima, prelijevalo se u srebrnastim i kestenjastim kosama, kroz krošnje zelenog drveća, a djevojčica je gledala zadivljeno rekavši sebi: „Ovu sliku ću zauvijek sačuvati, ma šta, i ma kad da se desi.“

I zaista je ostala ta slika. I petnaest godina poslije. I poslije njihovog odlaska na Put, u Kabur, na Ahiret. Suze na jacijskom namazu predosjetile su odlazak.

Pred Bogom srce je klonulo: „Ti si Veliki. Tvoji smo, i Tebi se vraćamo. Smrt je Vjenčanje s Tobom, ponovni susret s Ljepotom iz koje smo potekli.“

Slika je, zaista ostala zauvijek. Nikada neće biti izbrisana. Nikad neće nestati iz srca izbjeglice. Mnogi Bajrami su bili usamljeni, tugom obojeni. Najviše zbog majčinih suza, njene želje da je sve kao nekada, nekada davno, kad je živjela u onom dalekom dijelu rasparčane zemlje oblika slomljenog srca. Ali nije. Ostali su sami. ramazani nikad nisu izostali, ni mirisni iftari. Tope, bamije, tople lepinje i čorbe. Radovanja zbog Ljepote Ljubavi kad zauči ezan a srce zaplače: „Moj Bože, Gospodaru ovog savršenog poziva i nastupajućeg namaza, dozvoli Poslaniku posredovanja za nas kod Tebe, podijeli dostojanstvo i visoku čast i nakon proživljenja postavi ga na časni položaj, koji Si mu obećao. Ti zaista nećeš Svoje obećanje izostaviti.“

Nisu izostali Bajrami. Ni Kurban. Ni žrtvovanja srca Jedinome.

Nije važna samoća. Ni tuga. Ni prošlost. Važna su sjećanja. Da znamo za onaj tamo dom. Da posjetimo onu tamo jednom srušenu džamiju i poljubimo tlo čelom i zahvalimo Uzvišenom što je ponovo tu. Nije važno izbjeglištvo. Važno je znati da su svi jednom bili tu. Zajedno. I da je iz zajedništva poteklo cijelo saznanje jedne djevojčice, koje se prenosi iz srca njenih predaka, rasutih po svijetu, zbog jednog rata mržnje, besmislenog (kao da ijedan rat ima smisla?).

Važno je voljeti... U ime ljubavi oprostiti, ne zaboraviti nego živjeti. Voljeti život. Voljeti Jednoga iz kojeg Ljubav sva izvire. Voljeti mjesec u kojem nam je došla Objava i Milost. Slaviti tu Milost, iznova, i iznova, kroz Bajrame, dobrotu, radost. Ne možemo vratiti vrijeme, niti kroz crvotočinu vremena opet sjesti u stari bijeli stojadin i vratiti se u hralje smrti. Izabrali smo život. Sadašnjost. Ljubav. Crvenu ljubav mehkote jastuka na kojem bezbrižno leži jedna trogodišnjakinja, još uvijek ne sluteći šta je život.

Suzana Đikić

Hamid

Svaki Bajram je poseban i svaki sa sobom nosi ljubav, radost i sreću. Ipak, pamtit ću jedan Bajram više, jer je za mene bio važniji od svih drugih. Sve je bilo kao i obično, rano ustajanje, oblačenje nove odjeće, pravljenje frizure i odlazak u džamiju na sabah. Otac i ja smo voljeli klanjati bajramski namaz u velikoj gradskoj džamiji. Tako smo činili svakog Bajrama. Dolazili bismo ranije i zauzimali uvijek isto mjesto. U istoj džamiji klanjali su i očev brat sa svoja dva sina. Volim svoja dva rođaka, zanimljivi su i uvijek su spremi slatko se našaliti. Džamija se punila ljudima, svečano obučenim i dotjeranim. U vazduhu se osjetio miris losiona i parfema. Džamija je izgledala nekako drugačije, bila je svijetlija i posebno lijepa. Bajram iz nekog razloga daje ljudima i stvarima neki novi sjaj i čistoću.

Bajram-namaz je protekao svečano i mirno. Džamijom su se razlijevali zvuci bajramske hutbe, tekbira i ilahija. Na kraju, ljudi su ustali i čestitali jedni drugima ovaj veliki praznik. I ja sam se osjećao velikim jer su mi odrasli muškarci pružali ruke i čestitali mi, a nisu me više samo gladili po glavi. Ovaj Bajram je za mene ionako bio pomalo poseban, punio sam uskoro trinaest godina i shvatio sam da odrastam. Još je dugo trebalo rasti, ali primijetio sam da drugačije posmatram svijet oko sebe. Znao sam da ću uskoro morati reći zbogom nestašlucima.

A kad se samo sjetim svih svojih nestašluka, pomalo me je i stid. Bašova džamija pamti moje silne nestašluke na časovima vjeronauka. Ali jedan, koji se nije desio za vrijeme vjeronauka, neću nikada zaboraviti. Moja dva druga i ja smo se dogovorili da za vrijeme džume, kada imam bude držao hutbu, odemo u posljednji saf i ljude iz safe ispred golicamo po tabanima. Kako smo naumili, tako smo i uradili. Ljudi su nas opominjali, a mi smo se veselo kikotaali. Nekima je to bilo prilično zabavno, ali su nam ipak govorili da prestanemo. Poslije je ta priča došla do moga oca i ja sam taj svoj nestašluk dobro zapamtio.

Kao i uvijek nakon bajram- namaza iz džamije smo trebali krenuti kod nane i djeda. To je običaj koji je postao tradicija u našoj porodici, a i u ostalim

porodicama. Svi smo znali da je nana pripremila obilan doručak i mirisnu, sočnu baklavu. Nanina baklava je najbolja baklava na svijetu, a mi djeca, njeni unuci, baš njenu baklavu najviše volimo. Kod nane bismo ostajali skoro cijelo jutro, a potom bismo obilazili rodbinu. Jako volim porodične skupove, uvijek se dobro izigram i nasmijem, ali ne volim da prepričavaju moje zgrade i nezgode. Pa, ko to još voli? Uvijek je bolje kad se prepričavaju tuđi nestašluci.

Prije nego što izađemo iz harema džamije, moj otac je imao običaj da ode do šadrvana i napije se hladne vode. Činio je to i nakon redovnih namaza, ali nakon bajram- namaza to je za njega bilo posebno bitno. I ja sam to jednom učinio i nakon toga dobio upalu grla, a mama je naružila oca i rekla da drugi put bolje pazi na dijete. Njemu se to nije baš posebno svidjelo, budući da je znao da je moja majka u pravu, nije rekao ništa drugo, tek pomalo stidljivo klimnuo glavom u znak prihvatanja krivice.

I ovoga puta otac se napio vode sa šadrvana. Mogli smo sada krenuti.

Izašli smo iz harema džamije, gužva je bila velika. Ispred nas je išao jedan stari pogrbljeni čovjek. Imao je štap u lijevoj ruci, a crni ceker u desnoj. Išao je polahko i nesigurno. Posmatrao sam tog starog čovjeka, hodajući iza njega. Kako je starost surova i gruba, a čovjek nemoćan i krhak. I baš u trenutku kad sam posmatrao stare, iznošene crne cipele starca, on se srušio na zemlju. Bio sam iznenađen i uplašen. Otac mu je žurno prišao i pokušao ga podići. Sa svih strana su se sjatili ljudi da pomognu. Niko nije okrenuo glavu. Starca su brzo prenijeli u jedan automobil i odvezli u bolnicu. Kažu da se onesvijestio, da li od starosti, bolesti ili gladi, to niko nije znao reći. Samo sam čuo oca koji mi je rekao da sa amidžom krenem kod nane i djeda, a da će on brzo doći za nama. Poslušao sam ga i pogledom potražio amidžu i rođake. Bili su nedaleko od mene. Otac se izgubio u gomili, otišao je.

Na licima ljudi vidjela se zabrinutost i tuga zbog nemilog događaja. Svi su pričali o starcu i žalili ga. Neki su rekli da je ostao sam i da nema nikoga ko vodi računa o njemu. Bio je veliki vjernik, mnogi su ga znali kao dobrog i časnog čovjeka.

Amidža i nas trojica smo sjeli u auto i krenuli kod nane i djeda. Mi smo starca brzo smetnuli s uma, valjda je za djecu tako nešto normalno. Otac se javio amidži telefonskom porukom u kojoj je pisalo da je otišao u bolnicu da bude uz starca Hamida, tako mu je bilo ime. U početku nisam shvatao zašto je baš morao otići u bolnicu, ali mi je kasnije postalo jasno. Moj otac je osjetio potrebu da učini dobro djelo i pomogne onome kome je pomoć bila potrebna. Poznavali su se i on je znao da je vrijeme da za ovog starca učini nešto. A pomoć je starcu Hamidu, zaista, bila potrebna. Otac je dugo bio u bolnici, ali je nakon nekog vremena ipak došao kod nane i djeda.

Do tada smo, mi djeca, već više puta prebrojali svoje bajramluke i probali naninu baklavu. Kada je došao, otac je pojeo dva ukusna kusa baklave, a nani je rekao da spremi nekoliko baklava i za Hamida. Od tada sam često čuo to „i za Hamida“. S vremenom, starac Hamid se izvukao, nije bio puno bolestan, samo iscrpljen i neuhranjen. Otac je redovno išao kod njega i odnosio mu hranu i odjeću, a Hamid mu je pričao o vjeri i svom teškom životu. Kada bi se vraćao kući, uvijek je imao neku novu poučnu priču za nas. Činilo se da je on Hamidu nosio hranu, a od Hamida je donosio mudrost. Otac i Hamid su s vremenom izgradili poseban odnos, postali su pravi prijatelji. Sjećam se da sam pomislio kako bih i ja volio imati jednog tako mudrog i vrijednog prijatelja kakvog je stekao moj otac. A želio sam i još nešto, želio sam biti kao otac.

Nakon nekoliko godina stari Hamid je preselio na ahiret. Otac je teško žalio zbog rastanka, ali je govorio kako je to rastanak na kratko jer će se sa Hamidom ponovo sresti.

Iako toga nisam odmah bio svjestan, taj je Bajram za mene bio vrlo važan. Tada sam saznao kakav želim da budem. Spoznao sam da čovjek može biti istinski sretan samo ako dio svoje sreće podijeli sa drugima. Tog Bajrama desilo se nešto zaista lijepo i vrijedno za pamćenje. Znam da sam toga dana postao bogatiji za jedno veliko životno iskustvo i znanje o ljudskosti i humanosti.

Zbog toga danas volim Bajram i sve ono što nosi sa sobom. Bajramluke sam već odavno prestao dobijati, a najvrjedniji bajramluk koji sam dobio toga dana nije bio u novcu već u iskustvu. Za čovječnost nije bitno koji je dan ili sat, čovjek se može biti uvijek, a oni koji su naučili davati i pomagati uvijek imaju

priliku da pokažu svoju dobrotu. Biti čovjek, iako ovih dana to izgleda drugačije, velika je vrlina a ne, kako bi neki htjeli da to prikažu, mahana.

Lejla Novkinić

Kad se otme srcu blisko

Sa merakom je sjeo na ohabanu sećiju, škripavu pri sjedu, ofucanim platnom obloženu. Spužve otanjale od vremena i dasaka od hrastovog sjemena. . . Sjeo pa zapalio jednu cigaretu „Drine,,. Potom su došle Ajša i nana. Eto tako, nedugo poslije toga svi su zajedno sehurili i zapostili.

Budio se dan omamljen maglom, već u fazi rastanka od krovova kuća, ostavljajući lijeno bjeljužavi trag. . . Živa bjelina se udaljavala i nestajala tamo negdje daleko iza brda. Tihim korakom Ajša je prošla pored spužve na kojoj je bila sklupčana u skušljanom jorganu mala Sara. Smaknuvši hitro paravan, otvorila je prozor ne bi li što više ušlo svježeg jutarnjeg zraka pa se vratila do Sare i tiho prozborila: „Hajde, Saro, moraš u školu.“ Nana nam se molila, na prvom namazu, dok je otac u međuvremenu otišao raditi. Očešljane kose, s pokojom „leptir“ šnalom na glavi, i Sara se zaputila u školu. Snaha, Ajša, se uhvatila posla u kući.

Sirotinja k'o sirotinja, i Bogu je teška. Otac se vidjet nije dao po cijeli dan. Odi ovom, odi onom. Uhvati nešto para, ali i to što zaradi kaže sitno nešto. Nekad se vrati potpuno prazan. Nana stara mnogo, napunila haman osamdeset ljeta, dobra žena baš kako u mladost tako u starost. Od sve unučadi Sara joj se krunom krunila. Ne može insan ništa ni reći kad su drugi posjećivali nanu jednom godišnje, a Sara joj na očima svaki dan. Ajša, ko svaka snaha, sluša, poštuje. Jadnica ostala mlada bez matere, pa se udala rano. De šta ćeš, tako je to bilo prije. Znam samo da iz nje vrije dobrota, a savila se od rada, ruke ko u kakvog čoj`ka. Žao mi je pravo. I eto, ramazan otanjio. Sjedi nana jedan dan na sećiji, sve pogleda vani, po navici, kroz otvorena vanjska vrata. Čuje neko pucketanje kamenčića, kad ono trči Sara preko dvorišta, sva rumena, pa ne zna ni ona sama što je toliko pohitila kući, biće da je od dragosti i veli nani:

„Nano, evo ti ove pare, dala Hajrija. Kaže neke vitre.“

Kad će ti nana na to:

„Živa i zdrava bila, otklanjat će nana, pa će joj Bog dobro dati. Fala joj.“

Potom sjede Sara kod nane i tako poče, po običaju, ispitivati nanu sve što joj je nepoznato i nejasno. A kako su obje bile vesele, imale su razlog da podijele zajedno trenutke sreće, kako bi nana često znala reći: „Hajde da koju proeglendišemo.“ Takva je nana bila, imala strpljenja za sve. Sve su je žene voljele, obilazile, pomagale.

Prođe, bome, ramazan, pa i Bajram, sve se fino završilo, ispostilo, proveselilo. Kad nastupi u kući neka tuga. Nana se razboljela. Kažu starost. Ma kako god bilo, žao ti nekako. Sam ne vjeruješ. Sve sebi govoriš izvući će se, ali ni nade da se nadaš, samo se tješiš. Takav je čovjek. Najveća se tuga osjetila na Sari, sve plače a miluje joj ruke, svjesno dijete svega. Na to sve, kad nešto hoće po sirotinji. Sikirali su se otac i Ajša kako će sve obaviti ako se desi ono najgore. Svaki dan eto naroda, puna kuća. Kad Bog daje smrt ne gleda je li to siromah ili bogataš, tako je nana govorila. Vala baš tako i bude. Ode nana, sa svojih osamdeset godina. Ostadoše sami otac, Ajša i Sara. Otac i Ajša trgli rješavati obaveze, sami nisu znali kako će. Kako moraju, govorio je otac. Našlo se nešto i pomoći od rodbine. Prođe i to, ali ne osta nana živa. Ne dođe nana kući, ne stade opet na postekiju. Kući došla žalost. . . I opet čovjek ne vjeruje, a kad stvarno shvati, uvuče mu se neka tuga i sjeta u srce. Uhvati te neki jad i čemer, pa ni plakati ne možeš. Samo grčaša unutra duša plače. Potom se onda sjetiš svih dogodovština pa te još više uhvati tuga. Jako velika. Sve bude i prođe, ali kad se otme srcu blisko, kad se ukrade od života, bude teško. Eh. . . onda se kaješ što je nisi još koji put poljubio, što se nisi više s njom pričao, što nisi od nje šta naučio. Ali, nažalost neće nadoknaditi sadašnjost tu prošlost. Pa, stiže opet ramazan, a u kući ništa isto nije, Boga mi sve neka praznina u koji god čošak pogledaš, sve podsjeća na nju. A tebi dođe da plačeš, pa se oči zarose i tako gledaš dok ne shvatiš da stvarno plačeš. Ti plačeš. . .

Godine prolazile, nane nije bilo. Sve što je ostalo od stvari naninih, bilo je u jednom budžaku, lijepo složeno. Uspomena na našu dobru nanu bila je u čošku kojeg su svake godine na Bajram ili ramazan posjećivali članovi porodice. Ali veća uspomena ostala je u srcima. Tako se Sara, nakon tri godine, približi budžaku.

„Nano, ti si me ostavila taman kad su prošli ramazan i Bajram. Da znaš samo kako je pusto mjesto tvoje. Tako su prazni i nepotpuni svaki od iftara i sehura koji dočekam. A Bajram, nano. . . “ – zajeca Sara.

„Bajram više nije kao što je bio. “

Sara je milovala nanine dimije i bluže. Topila ih je suzama. A kroz plač se riječi „Da ti dragi Allah Džennet da. . . “ promaljale u sobu.

Merim Halilović

Bajram

Ramazan. Sveti muslimanski mjesec. Mjesec u kome se otvaraju džennetske kapije, zatvore se džehennemska vrata i šejtani bivaju okovani. To je mjesec Allahove milosti. Muslimani taj mjesec poste nadajući se Allahovoj milosti i oprost. Mnogi će se složiti sa mnom da je mjesec ramazan čaroban i da prođe za tili čas. Vraćajući se sa namaza širom čaršije osjetim miris vrelih ramazanskih lepinja. Pred iftar usne poplave, ruke zadrhte učeći dovu Uzvišenome, u periodu kada se dova ne odbija. Nakon iftara nema veće radosti od Allahovog zadovoljstva. Teravijah namaz, predavanja, sehur, rani sabah, kandilji. . . su trenuci u koji ostanu duboko urezani u čovjekovom srcu. Bliži se Bajram. Najveća radost muslimana. Muslimanski praznik koji nagovještava prekid posta, odnosno kraj mjeseca ramazana. U mom kraju adet je da dan prije Bajrama muslimani obilaze mezarja moleći za duše najmilijih. Posjetim svoje djedove, bez kojih evo prolazi dvanaesti Bajram. Cijela avlija zamiriše halvom i baklavom. Zajedno sa svojim ocem očistim avliju. Također, jako sam sretan što ću nakon dužeg vremena biti na okupu sa svojom nenom, četvericom amidža i njihovim porodicama. Nena koja ima 80 godina još uvijek spremno dočeka sa ručkom dvadeset pet gladnih duša. Nakon jacije namaza odlazim u krevet nestrpljivo očekujući sutrašnji dan. U cik zore čujem majčin brižni glas koji nježno budi mene i mog starijeg brata na sabah. Uzimam abdest, oblačim svoje najljepše odijelo, mirišem se i zajedno sa svojim ocem i bratom odlazim na sabah namaz. Moja majka ostaje kod kuće spremajući kuću za goste koje očekuje. Učestvujem u učenju Kur'ana. Seoska džamija je već puna. Nakon sabah namaza slušam predavanja svog imama nestrpljivo gledajući izlazak sunca. Srce mi zaigra kada vidim punu džamiju, igla nema više gdje da padne. Naslonjen na zid, iznenada sam se trgnuo kada sam čuo duboki glas mujezina Ahmeta kako uči ezan. Poslije bajram-namaza ljubio sam čvrstu ruku svog oca i svog brata. Stojim u redu da kupim ciglice i halvice, te ostavim koju marku u bajramsku sergiju. Svježe jutro, crkut ptica putem do moje kuće obasuta Allahova milost. Stižem kući. Na kućnom pragu me dočekala majka. Ljubim je u njenu mehku, nježnu ruku. Nakon što smo popili kahvu, odlazim do svoje nene. Ljubim njenu staru, drhtavu ruku i gledam njen blistavi osmijeh. Nakon

što sam obišao ostalu rodbinu, nestrpljivo čekam odlazak neni. Konačno, tetak i tetka dolaze. Čestitao sam im Bajram, a potom je stigla i ostala rodbina. Pošto je topla ljetna večer, prostrli smo veliki ćilim na travu i svi sjeli u krug. Najstariji su vodili riječ, dok mi djeca i žene pažljivo slušamo i krišom se zasmijemo. Padne tu i poneka šala na račun drugih, pa se međusobno nasmijemo i potapšamo po ramenu. Tetak negoduje na sve to. On bi ipak volio prozboriti koju o islamu. Večera je stigla. Nenin grah, sarma, raznovrsne pite, meso, ružica i baklava su nestajali iz tepsija. Nakon večere, priča se nastavila do kasno u noć kada se sijelo počelo rasipati. Bajram je muslimanski praznik i adet koji se ne smije zaboraviti. Mi Bošnjaci se trebamo boriti za svoja prava i čuvati naše običaje. Čuvajmo mir, gradimo mostove međusobno i poštujujmo se. Svaki Bajram je za mene specifičan. Godine prolaze, ljudi stare. Sigurno je da Bajram neće biti isti nakon smrti moje nene. Da joj Allah dragi podari dug život i zdravlje. Da zajedno dočekamo još puno Bajrama u sreći, veselju i zdravlju.

Bajram serif mubarek olsun !

Sadija Selenić

Bajram koji se pamti

Pamtim tu godinu kao jednu od najtežih godina u mojem životu, upamćena je u narodu kao gladna godina. Kad odeš na pijacu, sem suhих smokava na dvije tri tezge, ničeg drugog nema. Bila je strašna suša te godine.

Mati je ležala već osam mjeseci u krevetu, nije mogla stajati na svojim nogama. Sestra i ja smo gledale u njeno lice, sa strahom iščekujući kada će se pojaviti nama poznate poznate grimase kada je muke uhvate, a neće da jaukne jer smo mi tu, neće da nas uplaši. Kada bolovi minu od strašnog dekubitusa, uhvati je san pa kad se probudi ona nam koliko-toliko veselim glasom daje savjete i priča naše sto puta ispričane dječije nestašluke.

Septembar je, pijaca je nešto bolja, donose ljudi iz Hercegovine povrće, prodaju se orasi, kupuje svijet šta ima, ide zima, ide i Hadži- bajram, treba ga obilježiti kao što se to radi svake godine, treba oraha za baklavu. Mati iz kreveta smišlja kako će biti bogata trpeza i u našoj kući. Tu je žena koja gleda nju i nas, ona će svojim umijećem unijeti bajramsku svečanost u svaki kutak našeg skromog doma. Mora se kupiti i kurban. Djed je umro prije osam mjeseci, nije mu bilo vrijeme, volio on nas, mi njega, pokušao je da nam nadoknadi ljubav oca koji je otišao ostavivši mene samo sa jednom godinom. Djed je bio oslonac majci, meni i sestri, šta god zafali tu je djed, a godine teške, mora se stvoriti pronaći za njegove unuke ono što treba pa makar niko ne pojeo ni zalogaj.

Mnogo je volio mene i sestru, a i mi njega, on nam je nadoknađivao ljubav oca. Sjedeli bismo pored njega, zagrlio bi oboje, niko ne bi bio sretan kao mi, znamo da će početi priča, priča koja će se upamtiti. Dok priča, samo što mu se ne uvućemo pod kožu. Djed Mehmedaga je bio oličenje dobrote, pitomosti, prepun pažnje za svakoga, a pogotovo prema nama. Nisu za njega postojale granice da iskaže svoju ljubav prema nama. Ono što smo pomislile da imamo, djed je stvarao preko svih mogućih i nemogućih prepreka. Njegova ljubav je bila kruna našeg djetinjstva. Za svaki Bajram kupovao nam je nešto novo. Na Bajram porani nešto više nego običnih dana, ranim jutrom sjedi u vrhu sobe, ispija kahvu, zavija cigaretu polahko i svima govori da na prstima hodaju, osluškuje naše korake. Čeka da se pojavimo u novim haljinama i mašnjama u kosi. Osmijeh na licu smjestio sa njime je zaspao i ustao i tako se zavalio u udobnu sećiju. Ulazimo, a onaj osmijeh se povećao, od uha do uha, ljubimo mu ruku. Dok podižemo glave mehki šapat se širi sobom njegovih riječi: "Sretne

dovijeka bile, obišlo vas svako zlo, po knjigama se pročulo o vama, a glasom i stasom zadivile svakog ko vas vidi i čuje.“ Zadovoljne blagosiljanjem, sjedamo pored njega, uzima naše šake i kaže kako mu u džepu nešto šuška pa se uplašio, moli nas da vidimo šta je. Spremio djed pare, djed misli na nas i kada se ne nadamo.

Kad je umro iznenada, mati je otišla da ga isprati, takav je adet, a nama nije dala da idemo da se ne preplašimo.

U jednom trenutku htjela je da priđe i utješi svoju majku, napravila onaj uobičajeni pokret da ustane, ni makac. Noge više nisu bile njene, od tad više nije stala na njih. Nije mogla izaći ni na verandu da vidi kako ga nose na dalek, predalek put, držale su je sestre na vratima kuće da i njena suza kao pratilja tuge pođe za njim.

Sad kad ga nema, tetak Suljaga će se pobrinuti za kurban, on će ga i isjeći na komade, a ja i sestra ćemo ići da razdijelimo. Staza uvijek ista, znamo kuće u koje se nosi, znamo i kuću doktora Idrzibegovića s balkonom ispod koga stanemo kad se vraćamo nazad i brojimo pare da vidimo koliko smo dobile. Kako ponesemo korpu od kuće između sebe, poteška, ali od prvih kuća, kad podijelimo dio kurbana, olakša, dok dođemo do mamine tetke Rukije, koja najdalje stanuje, podijelimo sve. E, sad je lahko ići s praznom korpom. Nije lahko nešto drugo, stoji to u dječijim glavama, tu se smjestio djed i ne izlazi, nije kupio djed haljinice, jeste mama, ali nisu kao djedove, nije nas čekao sa osmijehom na licu da ga poljubimo u ruku.

Sestra je bila starija tri godine od mene. Te godine, kad smo se vraćale, ona mi govori, kako ćemo, prije nego što legnemo, proučiti onu dovu za mamino zdravlje, ali zajedno i to naglas, ozdraviće ona, prohodaće, opet će nas ujutro buditi miris hljeba koji će ona opet peći. Opet će se čuti njena tiha pjesma kad se vraćamo iz škole, vidjećemo mi našu mamu na nogama. Ići ćemo s njom u šetnju do Banje, pa na sijelo kod tetke Nezire, vidjet ćeš da će tako biti, tješila me putem i pokušavala da me razveseli.

Te 1951. godine kad smo dijelili kurbane, među lijepo upakovanim komadima mesa bio je jedan komad za gospođu Popicu. Popica je rođena u Beču, udala se za mladića iz Mostara, bio je mašinovođa, ljubav je nadjačala, pa napusti Beč i dođe u prelijepi Mostar. To je bio skladan brak, nisu nikad imali djece, a njena preblaga narav osvajala je svakog. Ime Popica dobila je kad je učila naš jezik, nije mogla da izgovori „popit će.“ Podjednako svoju pitominu dijelila je i djeci i odraslima, nama je bila draga jer nas uvažavla kao da smo odrasli ljudi. Rano

je ostala udovica i imala minimalnu penziju, koja je njoj bila dovoljna da živi. Ne znam kako se našla u našem gradu, govorila je našim jezikom kao da je rođena među ljudima koje je prihvatila kao svoj narod. Trudila se da savlada svaku riječ da ne bi dobila opet neki nadimak. Svi koji su je poznavali odnosili su se prema njoj kao da im je ona najrođenija. Pomagla je đacima da što bolje savladaju njemački, nikad nije uzela za tu uslugu ni jedan dinar. Ne znam ni kako je ona postala prijatelj naše kuće, rijetko je dolazila, nije htjela da bude nametljiva, a kad dođe, znala je da cijeni tuđe vrijeme i da krene kući poslije popijene kahve. Kad smo joj te godine odnijeli kurban, nije imala para da nam da, dala je jednu poveću sliku uramljenu i umotanu u krpnu, uštirkanu i opeglanu besprijeckorno. Kazala je: "Ovo šaljem vašoj mami da što prije ozdravi, pozdravite je puno, doći ću da je obiđem".

Kad smo došle kući i predale hediju materi, bila je iznenađena. Čim je vidjela sliku, reče: "Pa ovo vam je dala gospođa Popica, ona je to skinula sa svog zida, ovo je vrijedna slika." Mi smo bile zapanjene kad smo vidjele muškarca i ženu potpuno gole, samo su imali na stidnim dijelovima smokvine liske. Opet se mati oglasila i reče: "To su Adem i Hava, od njih smo svi na kugli zemaljskoj postali, a on je i prvi poslanik, tako knjige kažu. To što na njima nema odjeće, pa svi se rađamo bez nje, nije sramota nikakva, sramota je lagati, ukrasti, varati, tako me je učio moj dobri otac, vaš djed".

Taj dan učinio mi se da je duži nego drugi, sjećala sam se svih Bajrama, ramazana, djeda na namazu, čovjek koji se glasno, u najvećeoju pobožnosti, obraćao Gospodaru i molio da nestane zlo sa zemlje, da svi ljudi dođu pameti, da se vole, poštuju, uz napomenu: "Ti si Gospodar svih nas koji živimo na ovom dunjaluku, smiluj se meni i mojim riječima, tvoj sluga." Završavao je molitvu uz poznate dvije riječi: "Amin Bože!"

Alispahić Maida

Kada tuga dođe na Bajram

Kažu da i tuga ima svoj red. Ima svoj broj.
Pa ti dođe, neko joj naredi, pošalje je, pogura i eto tu je.
Iskočila iz mračnog ugla, uvukla se kroz dimnjake, sakrila se u džep i u
požutjele stranice neke stare knjige.
Došla, čak i na Bajram.

Teško sivilo se spustilo na nebo, napolju sniježi, djeca uzbuđeno izlaze, lica su
im prekrivena onim debelim šalovima, gaće nove i prevelike, pa izgledaju poput
zalutalih pingvina.

Sjedim pored prozora, na istoj onoj stolici na kojoj je nana provela toliko
vremena, nekada davno, sada to sve izgleda tako daleko, strano i tuđe, poput
nekog drugog života, neke druge dimenzije i neke druge stvarnosti.

One priče što nam je pričala su otete, istrgnute neko drugi ih sada priča, a ne
zna da ih je moja nana pričala meni, i mojoj braći, i mojim sestrama, pored
ovog prozora, baš na ovoj stolici. A mi smo sjedili na podu, migoljili se,
skakali joj po krilu, penjali bismo se i po zidovima da smo mogli.

A svaki Bajram nam je pored te stolice ostavljala poklone.

Sjećam se njenog lica, tako milog, blagog, naboranog, istrošenog godinama.
Bore su se lijepo smjestile na čelu pored očiju i ispod brade, izgledaju poput
zamršenih puteva nekog velikog grada, kojeg niko nije obišao.

Virio bi poneki crni čuperak kose ispod mahrame, šarene, ukrašene nekim
bojama i ukrasima, sad su i ta sjećanja ukradena od mene, odvedena, otišla su
zajedno s njom.

Sjećam se i onog hoda, kad bi išla niz avliju, sporo se krećući, s noge na nogu.
Uvijek je držala ruku na leđima dok bi hodala, Bog zna da li su je boljela ili je
to samo navika svih nana, da pokažu da su u tim nemoćnim i slabim godinama,
zadnjim svoga života.

Falila mi je ovaj Bajram. Trebalo mi je njeno blago lice, da mi na sabahu uđe u
sobu i nježnim poljupcem u čelo me poljubi, kaže mi da ustanem: „ hajde kćeri
Bajram će.“

Nikada se ne bi žalila, nenaspavana bi abdest uzela, a ona bi po navici odabrala
moju najljepšu haljinu i mahramu i ispeglala ih.

Evo nano, opet je Bajram. Ko će mi peglati haljine? Ko će me buditi poljupcem na sabah?

Prvi bez tebe.

Znam, donijet će babo i braća veselje u kuću, dio tog veselja usaditi i u mene, a ja ću ih dočekat kao što si ti znala, nekad davno, u nekoj dalekoj prošlosti koja mi nikada bliža nije bila.

Dočekat ću ih sa kahvom, ihalvom i mirisnom kućom. Dočekat ću ih sa selamom i osmijehom i zagrljajem.

Ući će to veselje i u mene, Bajram je svakome sretan, i prosjeku i bogatašu, onome u gomili ljudi i onome samom, ma svakome. Zrak je drugačiji, nema težine, a nekada mi se čini da udišem samu sreću i sve je sreća i sve je super. Pahulje donose još veću radost, svi smo ogrnuti teškim kaputima i umotani u šalove, mislim da i Rusi ovako izgledaju, sudeći po onome što sam čitala u debelim knjigama.

Dok se obilaze tetke i amidžinice, amidže i dajdže, i svi tečići i amidžići i ostala familija, sve je lijepo, kahve mirišu, baklave su uvijek preslatke, oraha je uvijek previše. I sve to izgleda divno.

Al' neka praznina čuči u meni sve vrijeme, rupa se neka otvorila, progutala bi sreću, ali ne, ne dam, ne puštam je. Moja je i čvrsto se hvatam za nju, kao za slamku spasa, ne dam joj da ode, čekaj tugo, čekaj noć.

I dok se tako smijem sa djecom, grudvamo se, sivilo mi više nije toliko teško, sad mi je čak i lijepo, ima te neke ljepote i u tugi i u svemu, čestitam Bajram i prolaznicima, mogu reći da sam ispunjena srećom, da sam na trenutak ili dva zaboravila na sve.

Može to biti i utjecaj previše baklave i soka, ili je ovo sve zarazno samo po sebi, pa i da tornado naiđe ova sreća bi ga otjerala u neke daleke predjele, tamo gdje ptice putuju.

Vjerujem da je život lijep.

Jer ovdje je Bajram nešto posebno. Imam osjećaj da se i cvijeće pokušava probiti ispod snijega, samo da vidi ovu sreću. Da vidi najljepše haljine i najiskrenije osmjehe. I ova ekstaza traje samo danas.

Doduše, malo i sutra. Ma, kako kome.

Još otkako znam za sebe, Bajram sam uvijek jedva čekala. Uporno bi pitala „A koliko još dana?“ I tako stalno i uporno. A da dan samog Bajrama bi i poletjela da sam mogla. Od sreće.

I sada sam sretna, i ovaj Bajram, prvi bez moje nane, sada bi poletjela samo da je vratim, da dođe još ovaj dan, da bude tu. No umjesto toga joj poslije akšama učim Ja'sin.

Ponekad mislim da mi je sam šejtan poslao tu tugu na Bajram, ponekad mislim da je to uredu, ponekad tražim razlog, ma svašta čovjeku padne na pamet.

Ali, Bajram kao Bajram. Miris tuge ne može dugo trajati.

Izblijedi njena boja.

Sreća preuzme sve.

Jer, narode bolan, Bajram je!

Jasmina Halilović

Sjećanja na Bajrame

„ Ne nije Bajram

Jednim udarcem ramazan otjerao

Nego je to vojskovođa Bajram

Mačem mejdan zadobio,,

(Mehmed Mejli Guranlija divanski pjesnik)

Čula se pjesma djevojaka iz obližnjih kuća, graja i veselje mladih glasova koje već umornim rukama sređuju kuće komšinice Fate kojoj su svi otišli u inostranstvo, a nju ostaviše u emanet komšiluku. Te mlade snage nani Fati za Bajram čiste kuću, namijesile su slatkih pita i slanih jela. Svaku je djevojku hvalila kod buduće svekrve, rado je ova starica od sedamdeset godina išla i hvalila onako uz fildžan crne kahve buduću snahu, a svekrve kao svekrve brzo zaborave kada su one nosile, snahino ruho i same bile snahe. Na te nanine riječi prevrćale su očima i nerazgovjetno gundurile u bradu. Na prvi izgled obična mahala sa uskim sokacima i istrošenom kaldrmom, sa strane tih kaldrma nepravilno su rasute kuće jednospratnice, sa prozorima namazanim crnom farbom i krovom crvenim kao djevojačke usne. Kuću je okruživala bašča u kojoj je bilo raznobojnog cvijeća, poslije ljetnje kiše miješao se miris lipe sa mirisom cvijeća u avliji, duša se odmarala od tog mirisa, a mi djeca bismo smo zapitkivali djeda Bajru je li ovakav miris u džennetu? Ispod starog okrošnjalog drveta trešnje koje je postačima u vrelim danima predstavljala pravu blagodat, bila je drvena klupa, napravljena vještīm rukama našeg majstora Salke, na klupi bio je komad mehke kože od kurbana, mi smo je zvali pustećija. Moj djed Bajro često je sjedio na toj klupi. Nekada je i ležao i gledao u beskrajno plavetnilo neba na kojem bi se ponekad vidio bijeli oblak koji se kretao i nestajao iza krošnje, a ponekad bi se ovaj veseli starac zanio, pa bi hvatao oblake ljuteći se što mu tako brzo zalaze pred očima. Kada bi nas uhvatio da se smijemo,

počeo bi da nas grditi, govoreći: „ Ja u vašim godina više neću biti, a vi u mojim hoćete, pa ću vas pitat tad čemu ste se smijali!“ a mi bismo vješto zamakli iza kuće. Na toj pustećiji u dugim ramazanskim danima sjedjelo se i razgovaralo do pred sam iftar, a nekada bi se znalo i iftar tu dočekati. Iftar smo nestrpljivo čekali i mi djeca. Sa našeg Brda vidio se top koji je oglašavao početak iftara. Za sofrom bismo se okupili mi ukućani, a na sofri bi mirisale ukusne pite zeljanice, krompiruše, pirinač i meso, hošaf, sve vrste suhog voća, posebno mjesto imala je hurma. Njome se prvo moralo iftariti i čašom hladne vode, one su prekidale naš višesatni post. Djed Bajro je govorio da se naš Poslanik tako iftario. Poslije malog predaha i obilnog ispijanja kahve i pušenja duhana, obavezno smo išli u obližnju džamiju i klanjali teraviju, na kraju bi imam obavezno držao predavanja, a svi bismo slušali pažljivo kao da jedna duša u džamiji diše. Za vrijeme ramazana mi djeca smo budili na sehur naše kasablije udarajući plastičnim flašama, ozbiljno smo shvatali naš poziv bubnjara. Žalili smo što naš dragi gost ramazan ide. Jedva smo iščekivali i unaprijed zamišljali šta će nam ko poklonit za Bajram. Neki od nas nisu imali tako krupne želje, sem para novih cipela. Mojem drugu Ramizu, koji je lani ostao bez oca, cipele su odavno ostale bez đona. Znao je gdje na kaldrmi ima udubljenja koja su ga redovno vrijeđala po dječijim tabanima, a mi smo se pravili da to ne primjećujemo. Njega je mnogo brinulo da li će i ove godine naći na bajramsko jutro odjeću i novu cipele. Naš krojač Smako je od početka posta imao posla, svima je bilo bitno da zablistaju prvo bajramsko jutro, a krojačeva radnja šarenila se kao ćilim raznih boja ili kao kakav perzijski vašar, baš onaj što se spominje u djedovim knjigama. Posljednjih dana ramazana kod njega su glavne probe lepršavih haljina koje su ucrtavale strukove djevojaka, širile se u rukavima i bokovima, pa su djevojke izgledale baš kao mlade kaćunice u proljeću. Djevojke su nestrpljivo iščekivale bajramsko jutro, da zablistaju punim sjajem i vidjele svojeg đuvegliju. Kuće ovih posljednjih ramazanskih dana odisale su svečanošću, posebno se vodilo računa da je posuđe oprano, pribori za kahvu od bakra uglancani, prozori, zavjese, ama ni miša u duvaru naše majke ne bi ostavile rahat, već bi i njega pomjerila dok bi sređivale kuću za Bajram. Najsladi dio Bajrama jesu svakako slatkiši i kolači koje su vješte ruke moje majke spremale, tufahije, ravanije, baklave i sukani dudovi su samo neki od slatkiša koji bi se našli na stolu. Uoči Bajrama u kući je sijalo svaka

sijalica, avlija koje su tek oprane isparavale su svježine vrelog ljetnjeg dana i donosile smiraj duši, u kući svi okupani nestrepljivo smo čekali sutrašnji dan, i moj odlazak sa babom i djedom na Bajram-namaz me dodatno radovao. Da, osvanulo je to čarobno jutro: svi smo ustali, očešljali se, namirisali i uputile se prema džamiji. Tada sam sreću drugu Ramiza koji mi je ispričao nevjerovatnu priču, da je ispred vrata jutros našao novo odijelo i cipele i da je njegov najveći Bajram sada jer će se šepuriti u novom odijelu i cipelama, radosno prkoseći udubljenjima po kaldrmama koje su ga do juče još žuljale po tabanima. Kada smo klanjali bajram-namaz, odzvanjale su riječi u džamiji: Bajram mubarek olsun! Allah raziola! Mi smo to znali iskoristiti pa smo starijim ljudima ljubili ruke, a oni su nas darivali bajram bankom. Poslije toga obilazi se mezarje, a na mezarju se uči El- fatiha. Dok smo učili dovu mojem drugu Ramizu kotrljale su se suze niz bijele obraze, činilo se kao da biseri kapaju. Pravili smo se da smo odrasli momci i ismijavali mlađe od nas sve do trenutka kada bismo došli kući i čvrsto smo odličili ove godine da se zamomčimo, da je više sramota da idemo da kupimo bombone i bajram banke, ali kada smo vidjeli ostale koji su sakupili bombona, još kad smo čuli da nana Fata dijeli čokolade iz Njemačke, a kome ona hoće dala bi i dvije, pa je dobro bilo biti dobar sa nanom Fatom i rado smo joj svi pomagali, zaboravili smo obećanje da ćemo se zamomčiti, bezbrižno smo otrčali kod komšija da sakupimo te šarene loptice koje su nam toliko značile i uljepšavale djetinjstvo. Naročito smo bili nemirini za Bajram, jer su dolazile komšije i prijatelji. Djed Bajro nije dao da se tuku djeca, pa je nama praznik bio sa svih strana jer smo znali da neće biti kazne. A odrastajući shvatao sam da melec ne nose Ramizu novu odjeću, već moj djed Bajro koji ga nije odvajao ni po čemu od mene. Tako su tekli bajramski dani u našoj kući, i dan danas se sjetim tih dana, i osjetim hladnoću kad znam da ovamo u dalekom svijetu daleko od šehera, od moje kuće i avlije nema mojih običaja. Treba ostavit valjan porod koji će pamtit i ove naše običaje. Ubrzo se začuo alarm i riječi:

„ Hajde sine Zijade, valja nam ići na bajram-namaz!“

ISMET BÖLÜKEMİNİ

Djed Bajro

Bajram, slavlje, veselje, radost, pomirenje i ljubav.

Bajram je našim djedovima i nanama poseban i značajan vjerski praznik, a djeci on predstavlja sreću, novu odjeću, slatkiše i igru. Nakon mjesec dana posta, sehura i iftara, teravija, dolazi nam praznik sa mnogo lijepih poklona, jela, baklava, hurmašica, tulumbi, praznik druženja i porodičnih okupljanja, obilaska rodine i prijatelja.

Prije Bajrama i gradske i seoske kuće i avlije bivaju temeljito očišćene. Mlade djevojke učestvuju u kućnim poslovima i pomažu svojim majkama, komšijama i starijim osobama. Divno je posmatrati te djevojke koje uz pjesmu obavljaju svoje poslove. Avlije zamirišu, šadrvani bivaju ukrašeni ružama, jorgovanima, zumbulima, šimšiom. . .

Bajram je praznik kada se svi međusobno pomažu. Komšije pomažu jedni drugima oko spremanja jela. Glavno slatko jelo Bajrama je baklava. Postoji posebna grupa žena koja sprema baklavu. Moja nana je majstor za pravlanje baklave. Ona zajedno sa ženama iz komšiluka priprema baklavu na poseban način. Sve se poredaju oko sofri. Nana sjedne za prvu sofru i za tom sofrom se pravi tijesto. Za drugom sofrom se otkidaju komadići tijesta veličine šake, te se svaki komad posebno zamijesi i napravi u obliku kruga. Žene koje sjede pored treće sofre razvijaju tijesta za baklavu oklagijom izrađene od posebnog drveta, veličine 80 cm. Nanine godine znače iskustvo. Iz njenih vještih pokreta se vidi koliko je samo Bajrama dočekala i baklava napravila. Jufke se razvijaju preko cijele sofre, a zatim se provjerava da li su jufke dovoljno tanke. Zatim se jufke stavljaju na mindere i suše se. Nakon toga se pune orasima. Redaju se u velike tepsije premazane maslom. Prvo ide jufka pa sloj oraha i sve tako dok se ne tepsija ne napuni. Zatim se stavlja u šporet i provjerava se boja kore. Baklava je gotova kad poprimi crvenkasto smeđu boju. Na kraju se prelije agdom. Baklava se prekrije i iščekuje bajramske goste.

Posebnu čar svim ovim poslovima daje pjesma. Žene pjevaju sevdalinke uz saz ili def. Šale također nađu svoje mjesto u uljepšavanju predbajramske atmosfere. A ako bi se neka žena naljutila na šalu upućenu njoj, to bi izazvalo još više smijeha i još više šala na njen račun. Tako bi trajalo dok ne izmame osmijeh onih koji se nisu smijali. Pored baklave spremanju se i druge vrste jela zavisno

od toga u kojem dobu nam Bajram dolazi. Neka od tih jela su: čorbe, sarme, pilav, zeljanice, bureci. . .

Još jedan od lijepih bajramskih adeta je kupovina nove odjeće. Za djecu je to posebno uživanje. Sjećam se da sam sa majkom, babom, bratom i sestrom išao u čaršiju kako bismo svi izabrali odjeću i obuću za Bajram. Obilazili bismo jednu po jednu radnju dok ne bismo našli ono što nam odgovara. Uvijek smo uzimali odjeću veću za jedan broj kako bismo je mogli obući i za Kurban-bajram. Ako bismo sreli nekog od prijatelja ili poznanika s ponosom bismo im pokazivali novu odjeću. Bili smo toliko sretni zbog te odjeće da smo po dolasku kući odmah ponovo probavali svoja odjela, a znali smo i jutro dočekati u istoj odjeći. Ako ne bismo zaspali u njoj, odjeću bismo stavljali ispod jastuka. Ove pripreme bi počinjale i mjesec dana prije Bajrama.

I eto, nakon svih obavljenih priprema mi dočekamo bajramski sabah. To jutro svi rano ustanemo, djed, nana, roditelji, braća i sestre. Pa i dućani budu rano otvoreni. Djeca izabiru koji će slatkiš kupiti. Slatkiši su ručno napravljeni u raznim bojama i privlače svojim izgledom. Pored slatkiša, djecu privlače i baloni, lopte i ostale igračke. Muškarci se spremaju za bajram-namaz. Poslije abdesta obuku nova odjela, namirišu se i pođu u džamiju. Svako prepozna svoju generaciju, djed se sa djedom druži, a dijete sa djetetom.

Ima i onih koji se takmiče ko će prije doći sa svojim kolima. Svako od tih kola je posebno ukrašeno. Neka su ukrašena ručno tkanim ćilimima, jer čuvaju lijepe žene i djevojke od pogleda muškaraca. One su posebno dotjerane u danima Bajrama kada obilaze svoju rodbinu. Čini se kako nema nikog ko je ostao u kući za vrijeme bajram-namaza.

Džamije su prepune, džamijska dvorišta, pa i zemlja izvan džamijskog dvorišta primi mnogo klanjača. Mnogi dočekaju jutro u džamiji kako bi imali svoje mjesto unutar džamije. Nakon završetka bajram-namaza na sve strane se čuje "Bajram barećula." Mlađi ljube ruke starijim. I čini se da ništa tako ne zbližava ljude kao Bajram.

A moj djed je priča za sebe. Uprkos tome što ima 74 godine izgleda vitak kao mladi delija. U bajramskim danima oči mu sijaju posebnim sjajem. Svaki Bajram on obuče svoju najdražu narodnu nošnju: crveni fes na glavi, šamiju oko vrata, ručno tkanu bijelu košulju, crveni pojas oko struka, čakšire, vunene čarape i kožne opanke. S bzirom da je djed stariji svi mu prilaze, čestitaju i ljube ga u ruku. Toliko ljudi mu priđe da je potrebno da se pomjerimo u stranu kako ne bi ometali ostale prolaznike.

Prvo bajramsko jutro je karakteristično po tome što su ulice pune ljudi. I tako traje do 10 ili 11 h. Mi koji živimo u kasabi smo naučeni da nakon klanjanja bajram-namaza obiđemo mezarje koji se nalazi na kraju kasabe. Djed nas svaki put podsjeća na dovu koju trebamo uputiti umrlima. To je dova našeg Poslanika, Muhammeda s. a. w. s. : "Ej, vi koji ovdje ležite, vi ste bili kao mi, Allah vam grijehe oprostio. I mi ćemo biti kao vi, Allah nam grijehe oprostio. " Nakon dove nazovemo im selam. S obzirom da nas mrtvi čuju, ali ne mogu odgovoriti mi uzvraćamo selam. Djed nam objašnjava ko od naše rodbine leži u mezarima ispod kamenih nišana. Nišani su na vrhu izrađeni u obliku derviške kape. Samo još ti nišani svjedoče o tome da su nekad živjeli ti ljudi, moja rodbina.

Za djeda su to važne lekcije koje nam prenosi: "Djeco moja, naučite ko je vaša rodbina i naučite koga više nema među nama, pa prenesite to svojim sinovima i unucima." Zatim, djed vadi iz džepa knjigu iscijepanih korica, klekne i da nam išaret da i mi kleknemo. Izoštrenog vida, bez pomoći naočala, krupnim glasom on prouči suru Ja'sin. Na izlazu iz mezarja govorimo iste riječi kao i na ulazu, pa se uputimo našoj toploj kućici. U kući nas dočeka najljepša moguća atmosfera. Ručak, pjesme, sevdalinke, ukusna jela. Prije ručka peremo ruke vodom iz bunara. A djed i nana imaju svoj ritual. Nana donese ibrik i peškir, pa djed iz ibrika opere svoje ruke. Svi se poredamo oko sofre. Stariji oko jedne sofre, a mi djeca imamo posebnu svoju sofru. Ručak protekne uz razgovore, prepričavaju se događaji s bajram-namaza ženama, prenose se selami, šali se i najvažnije od svega - svi su puni ljubavi, sreće i zadovoljstva.

Poslije ručka odrasli sjednu po starosti na mindere pored prozora. Uživaju u mirisu ruža i jorgovana koje, kao da osjete da je Bajram došao, pa se vesele i puštaju svoj miris još jače. Djeca počnu ljubiti ruke starijima, prvo mom djedu pa tako redom. Svačije "Bajram barećula" biva nagrađeno. Oni malo mlađi dobiju slatkiše, a stariji i koji dinar. Djed je novac za unučad pripremio ranije u svoje džepove od čakšira. Sva unučad dobiju podjednako.

Običaj je da se prvi dan dolazi u našu kuću, jer je djed najstariji. Ako se ukaže neki gost na vratima svi trče prije nego i sjedne da poljube ruku i čestitaju Bajram. Očekujemo svoju nagradu za čestitku. I svaki put bismo dobili nešto novca. Taj novac poslije brojimo, razmišljamo šta da kupimo, neko unaprijed zna, pa kupi sebi loptu ili neku drugu igračku, a postoje i oni koji svoj novac daju majci na čuvanje.

Drugi dan Bajrama mi obilazimo komšije i rodbinu. Nakon obilaska svih koji to zaslužuju, mi djeca nastavljamo sa svojom igrom. Neki su na ringišpilu, neki se igraju fudbala, a moji drugovi i ja uvijek smo tragali u kojoj se to mahali igra sa orasima, koja se zove "čifte tek" ili "par/nepar". Igra izgleda ovako: imamo pet oraha i svako baca orahe u rupu. Ko ubaci najviše oraha u rupu on započinje

igru. Onaj ko ubaci paran broj oraha uzima po jedan orah od svih i nastavlja dalje bacati dok ne ubaci neparan broj. Poslije njega se djeca redaju jedno po jedno ubacuju orahe u rupu. Igrali su se i dječaci i djevojčice iz komšiluka, ali i dalje. U tim igrama rađale su se i prve simpatije iz kojih se čak razvila i ljubav do kraja života. Nakon igre kući bismo se vraćali umorni od napornog dana. Zaspali bismo i bez večere.

Takve bajramske igre dobro pamtim. Sjećam se tih Bajrama iz djetinjstva s nostalgijom. A danas kao odrasla osoba, mogu da obećam svom djedu da ću prenositi sve ono što mi je on govorio, ono čemu me učio i da ću pokušati stvoriti atmosferu koju je on stvarao za Bajram i uz koju sam ja rastao onima koji će ostati iza mene. Bajram mubarek olsun!

Djed: ŞABAN

Nana: BELGÜZAR

Babo: RAMADAN

Mama: MAHZADA

Stariji brat: HUZEİR

Starija sestra: HUMAJA

Starija sestra: HAJRIJA

Brat: BEKİR

I ja najmlađi: İSMET

Bašalić Hakija

Bajram nekad

U gradu pod snježnim pokrivačem prava bajramska svečanost. Na bajram - namaz poranili otac sa sinom, otac sa sinom i unukom, braća, komšije, prijatelji. Čuje se ezan sa munareta a žene i djeca koji su ostali u stanu preko televizije prate bajramski program i povremeno uzviknu upirući prstom u ekran:

- Evo babe!

-Vidi komšije iz drugog ulaza!

-Pa zar i Irfan ide na bajram - namaz!?

Iz zgrada i snijegom pokrivenih kuća izlaze svečano obučeni mještani, najčešće mladi bračni parovi sa djecom i svi sa ukrašenim kesama u kojima su pokloni. Posjećuju najbliže.

I ja sam se baš dobro uklopio u ove adete, sretan i bogat što su mi svi na okupu, i djeca i unučad, pa rodbina, prijatelji. . .

A povremeno misli odlutaju puno godina unazad, kad sam bio dijete i kad su snjegovi zatrpali moje selo a samo prtine povezale seoske kućice iz čijih odžaka vidim dim koji se grana prema nebu, i vrata koja se nikad nisu zaključavala, i male prozore što gledaju dolje u potkonjice. Vidim i ptice koje slijeću na prag i traže hranu, bacam im mrvice. Treći dan je Bajrama i u moj zaselak, pošto se nalazi na kraju sela, takav je običaj, večeras pristižu bajramaši. Sve je pripremljeno za doček. U crnom fijakeru pucketa vatra. Na njemu lonci i šerpe puni hrane, u rerni se peku tepsije pite, slane i slatke. Kuha se i grah sa mesom, a znam da je majka spremila i halvu i hurmašice i patišpanju koju smo brat i ja najviše voljeli i kojoj nismo znali pravi naziv, pa smo je zvali spužva. Ispod fijakera, sve do vrha, babo naslagao drva koja je prethodno iscijepao svojom oštrom sjekirom. Nema tu više mjesta ni za mačka Bjelova, ni za

suknene čarape i rukavice da se osuše. Duž čitave sobe majka i sestra, koja joj je pomagala, prostrle su ćilime, pa preko njih serdžade, sve njihovom rukom tkano. Nekako su poredane po starini, prvo idu one nove, pa sve starije, dok ne dođu na red i one koje smo stalno prostirali, pa slijede lijepo poslagani jastuci i jorgani. Na bijelom, svježe okrečenom duvaru, na sred zida, između dva prozora, visoko da mi djeca glavom ne možemo udariti, stoji usamljen čirak, s blještavim, tek opranim, cilindrom „dvaneskom“. Na drugom zidu, lijevo, uramljena slika rahmetli djeda i nane, a koju je iz dvije sličice objedinio i uvećao umjetnik koji je dolazio u selo. Nanu, jedva da možeš prepoznati, nekako joj oči puno zelenije, a umjesto šamije metnuo mahramu. Djedo gospodin, nema kape francuzice, ali zato ima kravatu.

Čekamo prve goste i pitamo se, mi djeca, kod koga će najviše biti bajramaša, ubjeđenja da je onaj kod koga bude najviše, najbolji domaćin. Pri tom smo zaboravili da je vrlo važno u kojoj kući ima djevojaka, jer tu obično bude više momaka. Posebno se radujemo što ćemo dobiti bombona i kocki šećera. Ne sjećam se da smo išta više dobijali. Novac nismo sigurno.

I evo, dolaze prvi bajramaši. Među njima rođak Hasan, koga su zvali Buđelar, znam i zbog čega. Pita me:

- Ima li kod vas ljudi?

- Nema!

- Pa zar ti babo nije čo'ek? - dodade.

Sa obližnje kose vidim drugu grupu bajramaša i prepoznajem glas čovjeka koga su zvali Kuljo, pa mu i ne znam ime, ali se i sada pitam, zašto su ga tako prozvali kad ni on, kao ni drugi ljudi u selu nisu imali veliki stomak, kulje. Viče:

- Ooooo Zejnoooooo, sveži tog ćuku da me ne ujede!

Čudim se, pa valjda on zna da ni jedan naš pas neće ujesti, a tek kasnije ću shvatiti šta je Kuljo htio da kaže.

Sa druge, južne strane, čujem pjesmu Keta i Kovača, momaka iz susjednih sela:

„Ženiću se i ja ove zime da se imam ligurati s kime.“

U mrak mi djeca znamo i koliko kod koga ima bajramaša i ko je sve stigao, i naravno, šta smo dobili. Pa brat i ja sjedemo pored peći i pratimo razgovore, priče, šale, upadice gostiju. Uz kafu koju je sestra skuhalo i podijelila u malim filadžanima, na čijem dnu je nacrtan polumjesec i zvijezda, jedni drugima pokuče svoje duhanske kutije, pored kojih drže svoje upaljače „austrijance“. Sjećam se i Jukinog čakmaka, kresiva i truda, koji bi nakon što bi ga zapalio stavljao na vrh cigarete. Pamtim čak i neobičnu Hasanovu duhansku kutiju sa polumjesecom i zvijezdom na crveno ofarbanom poklopcu, sad znam - zastava Turske. Ne mogu zaboraviti, a mi djeca smo se kasnije posprdavali, kako je Lendo nosio dvije košulje, jednu preko druge, a Zemanić gaće sašivene od vreće za brašno, na kojima se isticao tekst ŽITOPROMET SREMSKA MITROVICA. Znam i da smo Gološa prozvali Vekalo, jer tek što je došao iz vojske, da bi bio veći gospodin, nastojao je da govori ekavski, pa je tako u razgovoru umjesto vi govorio ve, misleći da tako treba. I ostade Vekalo.

Nakon večere, te bratovog i moga pogleda da li će ostati „spužve“, znam da će ostale hrane biti, a koju ćemo mi, majka i djeca, jesti poslije gostiju što je ostala na siniji, uslijedilo je klanjanje akšama pojedinih, uglavnom starijih bajramaša. Dugo se u noć još muhabetilo. Donosio je babo iz magaze orahe, jabuke, žute zimnjače, jeribasme, kolačuše i takiše za goste bajramaše.

Momci i djevojke bi se okupljali u posebnim prostrijama, gdje bi kolali, ašikovali i natpjevali se. Opet najgrlatiji Keti i Kovači:

„Nemoj mala, da ti žao bude
Kad te moji svatovi probude.“

Djevojke bi uzvratile:

„Moj dragane, il' hoćeš il' nećeš,
nemoj poslije da mi se namećeš.“

A kad bi momci primijetili iza kola radoznale majke djevojaka, zapjevali bi:

„Oj punice heravoga nosa,
kud te đavo na sijelo nosa.“

Mi djeca smo pospali prije i ustajali kasnije. Jedino mi je bilo žao sestre koju je majka u zoru gurkala da ustane i naloži vatru, i ako to u drugim prilikama nije radila. Ali, to je bio slučaj i sa drugim djevojkama, pa i djevojčicama u selu.

Tek oko podne, nakon doručka, odlazili bi naši bajramaši sa „allahimanet“ i pjesmom momaka koja je odjekivala padinama prostrtim bijelim ćilimom.

- Ugasi ti se cigara i ohladi ti se kahva! – kaže mi žena istresajući pepelnicu.
- Napraviti ćemo ženo moja, drugu kahvu i upaliti drugu cigaru, ali se nikada nećemo vratiti tamo gdje smo nekad bili i slaviti Bajrame na način kako smo nekad slavili – odgovorih, pomalo sa sjetom.

Sajma Gledo

Bajramska sjećanja na mog djeda

Svako osvanuće novog bajramskog jutra sjeti me na tebe, djede. Svaki Kurban-bajram je podsjetnik na jednog čovjeka koji nije želio da njegova zaostavština djeci bude neznanje o tradiciji, običajima, jednostavno rečeno sopstvenom identitetu. Volio bih da si sada tu. Sada kada bolje razumijem vrijednosti onoga o čemu si me od malih nogu podučavao. Oku mila slika je slika tvojih ruku, s naborima i staračkim pjegama, kako se spuštaju na moje rame. Kao neki naš misteriozni znak i simbol, sa značenjem koje je samo našim srcima moguće protumačiti.

Teško je opisati istinsku ljepotu Bajrama i osjećaja koji poprate te dane. Ti osjećaji su posebno snažni kada se s njima djeca susreću. Još u nozdrvama osjećam milinu tog svježeg jutarnjeg vazduha, kojeg sam punim plućima udahnuo nakon što me je majka probudila. Čvrsto sam uvjeren i stojim iza toga, da je on takav samo bajramskim jutrima. Kuća je blistala posebnim sjajem, jer majka i sestra bi zdušno brinule o svakoj sitnici, koje i nisu bile sitnice. Pažljivo sam birao najljepšu odjeću, kao što to i sad radim, da bih zaslužio mamino, sa sjajem u očima, „Mashallah, sine“, i da bih se nakon toga, sa svojim djedom i babom uputio na Bajram-namaz. Ah, koja je to neopisiva sreća bila, hodati između ta dva velika čovjeka. Osjećao sam se i sam velik i svijetu bitan, i dalje udišući tu ljepotu bajramskog vazduha koja je hranila dušu i milovala srce. Opet mi je tada djedov lik ostao najupečatljiviji. Promatrao bih ga sa divljenjem, tu snažnu ozbiljnost koja je jedinstveno i neponovljivo odisala prisnom prijatnošću. Čvrsto mi je držao ruku, a intenzitet tog držanja ni u jednom trenutku nije jenjavao. Nakon obavljenog namaza, uputili smo se kući. Već sam počeo maštati o mirisu baklave koji bi se širio mahalom, o ukusu najbolje, majčine baklave i silnoj bajram-banci koja mi se spremala, kada me iz tih čarobnih misli trgnuo neobičan prizor. Bio je to prizor koji je pobudio u

meni osjećaj kojeg se sa ove vremenske udaljenosti stidim. Osjećao sam gorak ukus ljubomore. Mom dobrom djedu prišao je komšijin sin, čestitao mu Bajram i poželio sve najljepše. Zauzvrat, djed ga je toplo zagrlio i izljubio, vadeći iz novčanika krupnu bajram-banku. Bio sam ogorčen, čudeći se tome - kako je to mogao učiniti? Njemu, u staroj i već izbljedjelog košulji od prošlog Bajrama i cipelama u kojih se đon skoro odvojio, dati nešto što meni pripadalo. Toliko sam želio da budem njegov ponos, u novom odijelu sa velikom dozom truda da se ponašam kao što se odrasli ponašaju, a nagradu za to drugi preuze. Odluka borbe misli u meni bila je: da se branim šutnjom, te da nabor među mojim obrvama uputi djeda na grešku koju je počinio. Međutim, djed se nije obazirao na moju ljutnju koja je bila i više nego očita. Dolaskom kući sve je već bilo zaboravljeno jer kada je riječ o bajramskoj idili, mjesta mrgođenju nema. Djed i otac su me nagradili skromnim bajramlukom, ali srcu ipak dragom, jer sam shvatio da važnost tog bajramskog običaja leži u pažnji i ljubavi, a da korist od njega ne igra bitnu ulogu. U trenutku kada sam krenuo pomoći ocu i djedu pri klanju kurbanda, začulo se kucanje o vrata. Uputio sam se da dočekam sa majkom bajramskog gosta, a na vratima je bio potpuni stranac. Nazvao nam je selam, čestitao praznik i upitao gdje se nalazi kuća mog djeda. Majka mu je ljubazno odgovorila da je upravo na njenom pragu i da pričekava dok ona zovne svog svekra. Ostao sam potpuno sam sa prijatnim čikom koji me je upitao jesam li unuk njegovog prijatelja. Moj potvrdan odgovor je izazvao široki osmijeh kod njega i u istom času mi je zgrabio dlan stavljajući u njega krupnu novčanicu. Kao pesnicom grižnje savjesti, udari kroz misli jutrošnji prizor djeda i komšijinog sina, i podsjeti me na moju tadašnju strašnu zavist. Okrenuo sam se i vidio sam da je djed bio svjedok tome. Bio je sretan što vidi svog prijatelja nakon dugo vremena i što ima priliku da ga ugosti na tako važnom danu, da svi zajedno bajramujemo. Ali njegov prijatelj se nije dugo zadržao, tačno do trenutka kada je otac pripremio sve kurbane da ih podijelim. Djed je uzeo jedan kurban, halalio ga svom gostu i srdačno mu zahvalio na svemu, sa iskrenom željom da ga obraduje ponovnim dolaskom, sljedeći put sa njegovim unucima. I ja sam ushićeno mahao, kao znak zahvalnosti za veliki bajramluk koji sam primio. Kada se silueta čovjeka izgubila na kraju mahale, osjetio sam djedov pogled na sebi. Okrenuo sam mu se, a on je čučnuo na dovoljnu visinu kako bi njegove oči bile ravno ispred mojih: „Sine moj, ovo neka ti bude

lekcija. Ako misliš da nisam primijetio tvoju oholost kada sam sinu siromašnog Osmana dao bajramluk prije nego tebi, onda se grdno varaš. Moram ti priznati da sam bio razočaran. Ljepota učenja naše vjere jeste i to da je davanje, u suštini, dobijanje. Koliko ti daš, Uzvišeni će ti mnogo više uzvratiti. Pomozi siromašnom, i tebi će pomoć biti ukazana. To ti je, sine moj, samo jedna od ljepota Islama, ali izuzetno važna da bi vidio i razumio kako davanje i odricanje obogaćuje čovječiji život.“

I danas kada se toga sjetim, oči mi se napune suzama. Plemenitost tog čovjeka je usmjerila moje puteve, tako da njima Uzvišeni zadovoljan bude. Stid zavlada mojim bićem kada se prisjetim svoje nesvjesnosti o tuđoj neimaštini i o vlastitoj pohlepi. Najdublji stid što nisam uspio prepoznati jedan od važnih zadataka i poruka muslimanskih praznika, a to je vrijednost davanja i pomaganja, jer tad čovjek raste i sazrijeva.

Dan poslije naučene lekcije, dobro se sjećam, otišao sam Osmanovom sinu pomoći u podijeli kurbana. Slika ozarenosti njegovog lica još je jedan dio mozaika mojih djetinjih bajramskih dana, koji ne da navali godina da ga i za tračak izblijede. Da li je razlog toj sreći bilo moje prisustvo ili ipak tek kupljene cipelice od bajramluka, ni sada nisam siguran. Ali siguran sam, djede, da moja zahvalnost za tvoje postojanje u mom životu ne može stati ni na sve papire ovoga svijeta. Ostao sam uskraćen za tvoj lik u sadašnjosti, ali ćeš uvijek biti najljepši ukras uspomenama iz prošlosti, duboko u sehari moje duše. Dovoljno duboko da ih vrijeme ne potamani, a ipak na dohvat ruke djetetu u meni koje te je ostalo željno.

Nermin Burzić

Ibrahim-dedini običaji

Svakog nešto muči. Bogate što nemaju više. Siromašne što nemaju barem nešto. Bolesne što nemaju zdravlja, a zdravi tek imaju stotine želja. Nezaposlene veoma boli što nemaju posla, a penzionere što im mladost prođe, bolest dođe, a sad i penzija slaba.

A djeda Ibrahima ne muči bašništa; nit' što nije bogat, nit' što nije zdrav, nit' što nema penzije. Nije da ga baš krsta ne bole i da nema problema s koljenima, posebno lijevim, ali se na to ne žali. Kaže sedamdeset i kusur godina živi, pa je svakako vrijeme da malo druguje i s bolestima. Nema Ibrahim potrebe da se žali ni na penziju, svakako je nikad nije ni dobio, a ne da mu se sada nešto kудiti sebe zbog propuštenih prilika. Nije bilo nafake i tačka.

Duboko u sebi, dedo Ibrahim zna da sutra dolaze posebni, bajramski dani, pa im se veseli 68 put, koliko se sjeća da je ispostio ramazana. I ove je godine sve dane ispostio, doduše malo teže nego prošlih godina, ali užitak je zbog toga mnogo veći. Još, razmišlja on, kad sutra podrani do seoske džamije, pa tik u prvi saf u lijevi dio džamije gdje može biti prvi, a ipak ne previše upadljiv ostalim džematlijama i onda će užitak sigurno biti još veći. Osim, ako ga Rasim ne preduhitri, kao prošle godine zauzevši mu planirano mjesto. Razumije se, niko nema pravo rezervirati mjesto u džamiji, ali Ibrahim je odavno navikao na taj mubarek prostor.

Obuzimao bi ga nemir pri pomisli da će i ove godine ostati bez mubarek džamijskog mjesta. Po mislima su mu prolazila sjećanja na njegovog dedu Huseina, na čije mjesto u džamiji niko u selu nije smio sjesti. Pričalo se da je njegov neustrašivi djed znao i kuburu povlačiti braneći svoj saf i svoje mjesto. Bosanska krajina, u kojoj živi i djedo Ibrahim, uvijek je bila granica ljutih Krajišnika, koje su i Osmanlije spominjali u svojim defterima, navodeći da su bili "divlji graničari". Krajišnici nisu imali problema da odbrane svoj prag, otuda i takav naziv. Smješkajući se, Ibrahim je znao da nije rješenje uvijek u snazi i sili, veću trudu. Oni prvi, uvijek su prvi, pa će zato s efendijom i mutevelijom prvi ući u džamiju i tako riješiti cijelu zavrzlamu u svojoj glavi.

A posljednju noć ramazana, 1436. hidžetske godine, ispratit će sa svoja tri unuka. Dobro, po “naški”, misli dedo na posljednju noć u 2015. godini. Ni muslimani, a pogotovo Bošnjaci se baš ne snalaze po tim islamskim mjesecima, prije će za mjesece muharrema i safera pomisliti da su muslimanska imena, a ne i mjeseci.

– Dobro sine, dogovoreno. Večeras je rezervirano. Doći ću ja vama sutra na bajramsku kahvu i baklavu, pa ćemo zajedno i komšije obići, a neka moji unuci večeras dođu do mene. Hoću da ih malo vidim i pitam šta ima novo u bijelom svijetu – reče djedo Ibrahim u slušalicu telefona, razgovarajući s Nedžadom, sinom jedincem.

I unuci su već nakon pola sahata bili na kapiji. Njih trojica su večeras, malo iza jacijske, stigli s roditeljima iz Njemačke. Vele da ih dedo razumije bolje od roditelja, a nekako im je lakše slušati i primati savjete od njega. Uvijek čuju nešto pametno, a za sijelo su pripremili nekoliko teških pitanja. Takav je bio njihov običaj i dogovor: kad god se vrate iz tuđine, djedu će pričati o svijetu i pitati ga ako imaju pitanja.

– A svijet je ovih dana sve, samo ne bijel, djedo – reče najstariji, dvadesetpetogodišnji unuk Hašim, dosipajući sebi kahvu i dodajući je djedu i braći Abdullahu i Amelu.

Hašim je, kako ga opisuju roditelji, prilično povučen, srednjeg rasta, vrlo oštrouman i sumnjičav prema svemu. Psiholog po struci, a mislilac u duši. Ne zadovoljava se šturim odgovorima, želi prodrijeti u suštinu. Zato su ga Abdullah i Amel, dva mlađa brata, prozvali pametnjakovićem koji uvijek ima pitanje više i kad ne treba.

Abdullah ima 22 godine, krupan i snažan, previše ratoboran i pomalo usijane glave. Student Fakulteta za sport na minhenskom univerzitetu. Kad god bi bilo nesporazuma, kojima se pesnicama objašnjavalo mišljenje ili stav, znalo se ko je bio prvi u rovu. Izuzetno je cijenio pravdu, ali je i prebrzo donosio sud o konačnim odgovorima.

Najmlađi Amel ima 14 godina. Želi postati doktor kako bi svima mogao pomoći. Izuzetno snalažljiv i znatiželjan momčić. Sve ga zanima, ali se brzo

umori i izgubi interes. Ako je pokrenuta kakva akcija, Amel će se žrtvovati i svima biti pri ruci. To će mu biti vrlo milo, a svima će biti drago što će ga imati za šegrtu.

– Terorizam, zloupotreba vjere, progon neistomišljenika, kriminal i razvratna djela – otpoče unuk Hašim – sve je to crno, djedo, a više ne znamo ni kome, ni kako vjerovati. Svi govore da su na istini, da žele pravdu, da su jedini ispravni te ih drugi trebaju slijediti. Ne zna se ni ko pije, ni ko plaća. A posebno je teško u zemljama u kojima su muslimani većinsko stanovništvo. Djedo, kako je moguće da muslimani više ginu od muslimana, nego od drugih? Kako je moguće da su muslimani u najtežoj situaciji i umjesto da bježe kod svoje braće, oni bježe u zapadne zemlje nadajući se spasu?

– Hašime, sinko, teška su ti pitanja, teža i od crne zemlje. Uvijek se zna ko pije, a pogotovo ko plaća račun. Muslimani očito plaćaju tuđe račune, ali to ne vide u svojoj žurbi za dunjalukom. Iskušenja je sve više, jer imamo sve više grijeha. Što smo više okrenuti prema sebičnosti, imamo više poteškoća. Ipak, valja polagati ispit prije nego napustimo ovaj svijet. Efendija koji me podučavao u mektebu znao je govoriti da će doći vrijeme kad će zabluda biti skrivenija od crne praške, na crnoj stijeni u tamnoj noći! Eto, danas je baš tako. Nas su učili da druge gledamo kao da su bolji od nas, pa smo teško odlučivali ući u prepirke, ili suditi ko je u dinu i imanu bolji od drugih. Valjda se moglo na čovjeku odmah primijetiti je li plah ili srdit. Na silu ni hajvana napojiti ne možeš, pa kako ćeš ljudima kojima je dragi Allah podario slobodnu volju da biraju. Ako je Bog toliko pravedan i daje priliku čovjeku da bira, zašto ljudi misle da trebaju drukčije postupati. Izbor je sloboda, ali za svako djelo ćemo odgovarati. Ako u duši voliš mir i srce ti teži ka ljubavi, onda ćeš to i drugima davati. Nijedna vjera nije nasilna, ljudi jesu, jer su u duši takvi, pa se to samo odražava putem vjere koju ispovijedaju. Momci moji, danas je smutnja velika, tolika da ni najučćeniji ne znaju kuda bi, a kad živite s takvim iskušenjima onda je najbolje rješenje ne uzimati učešće u smutnjama, u tuđim rukama ne biti oružje. Neki misle da čine hajr te uvode red i misle da je sevab drugima uzimati prava, a ustvari čine nered i štete svima. Kad je nered oko vas, samo se povucite u svoje kuće, proći će sve, pa i smutnje, ako Bog da. Znači, zabavite se o sebi i svojim problemima.

– Djedo, eto smutnji u kuću. Mi se trebamo boriti džematile – reče Abdullah usijano.

– U pravu si, ali u koji džemat sine? – upita djedo. Moraš znati birati, je li tako?

– Pa, kako da biramo? – reče Abdullah ispijajući i posljednji gutljaj kahve. To je nemoguće, danas svi tvrde da su upravu i da druge treba razvaliti. Ma, sve bi ja to razvalio šakama.

– Ako o drugima misliš loše, loše će ti se vratiti. Moraš znati s kim druguješ, a džematu pomози i ne očekuj ništa od njega. Ako nešto možeš popraviti, ukaži na to lijepim riječima, a nemoj ni slučajno razvaljivati, jer ako ti nešto ne možeš popraviti ima sigurno neko ko može i zato saburaj i dovi. Ako hoćeš džemat, idi u našu seosku džamiju i plati vazifu. Koliko se sjećam Islamska zajednica u BiH ima svoje predstavnike i u dijaspori. Eto sine, kreni redom, pa ako stigneš pomoći i ostalima, to će biti za aferim – reče Ibrahim.

–Boga mi, djedo, i ti znaš fino odgovoriti, bit će da ni Hašim poslije ovog nema više pitanja –grohotom se smijao Abdullah, iščekujući Hašimovu reakciju.

– Vidiš da je djedo znalac, rek'o sam ja vama da ćemo zabezknuti. Nego djedo, hoćemo li po još jednu šolju kahve kad nam se ovako usladilo. Hajde Amele, trk pristavi vodu i zalij nam još kahve – reče Hašim naslonivši se na stari jastuk, razmišljajući ima li još neko pitanje koje ga muči.

– Kažu nam pojedini da pogrešno klanjamo, da moramo sve ponovo učiti. Da i Bajram pogrešno obilježavamo – reče Abdullah.

– Ne znam vala za druge, ali ja drukčije klanjati ne znam. Da ti pravo kažem, meni je i kasno da sa 77 godina učim nešto ispočetka. Djela se cijene prema namjerama, a vjernik do smrti ne zna na čemu je jer živi između straha i nade da će mu dobra djela biti primljena, a loša oproštena. Naša ulema je rekla da treba ovako hanefijski klanjati, to je kod nas običaj duže od 500 godina. Nisam nešto plaho dobar u vjerskim pitanjima, ali čuo sam jednog hodžu kako zbori i moli da ljudi počnu klanjati, makar i na rukama umjesto na nogama. Kaže, samo neka klanjaju, a meni to nešto bilo smiješno, pa sam se glasno počeo cerekati, iako to nije priličilo mojim godinama. Izgleda efendija skužio da ovi nikako ne klanjaju, a postavljaju takva pitanja. A naši bajrami su posebni bili. Nema u njima ništa loše i pogrešno. Nekad smo se svi tokom bajramskih dana družili i cijelo selo smo uzduži poprijeko obilazili. Sad se nešto svađamo i slabo

se posjećujemo. O komšijama ružno govorimo. . . E, ako ti što kritiziraju misle na ove, pobrojane pogrešne običaje, onda su upravu.

– Eh, sutra ćemo zato očuvati bajramske običaje. Idemo uzduž i poprijeko kroz selo. Idemo od komšije do komšije i nikog ne preskačemo. Djedo, ti sa svima pričaš tako da nećemo imati problema, a i da smo u svađi, običaj je običaj – grmio je Amel noseći novu turu kahve.

– Tako je, zlato djedovo. Sutra ćemo od sabaha u hajru biti i običaje ćemo ispuniti.

Nakon nekoliko šolja kahve, pitanja o djevojkama i mogućim bajramskim poklonima, djedova vesela družina je donijela novu odluku – svi će za Bajram iznenaditi. To je još jedan poseban običaj.

U ranu zoru, njih peterica u džamiju dođoše. Djedo Ibrahim, njegova tri unuka i sin Nedžad. Jest da su Abdullaha jedva digli iz postelje, ali to se svakako isplatilo jer bi kasnije Amel platio cijenu što nije bio dovoljno uporan. Doduše, i ovako je morao bježati iz sobe, pa niz stepenice da ga Abdullah ne bi stigao u jutarnjoj ljutnji, ali bilo je zabavno i obojica će se sjećati tih predbajramskih trenutaka dok su živi.

Na bajramskoj hutbi hodža je govorio o međuljudskim odnosima, o tome koliko smo zaboravili jedni na druge, koliko smo postali sebični i o tome da tokom bajramskih dana moramo srce otvoriti prema svima. Treba se pomiriti s onima s kojima smo u svađi i halaliti. Ako je neko dužan, da svoj dug vrati, a onaj ko ima dovoljno novca da dugove ljudima otpiše. Završio je dobro poznatom čestitkom: Bajram šerif mubarek olsun!

Svaki je Bajram djedo Ibrahim doživljavao kao da mu je prvi ili posljednji. Trudio se zadržati pažnju u sadašnjem trenutku, jer je znao da od lutanja kroz prošlost i bježanja u buduće dane nema mnogo koristi. Sve što imamo jeste sadašnji trenutak kojeg možemo iskoristiti za sevap ili grijeh. A njemu, kako osjeća, i nije baš ostalo mnogo vremena na ovom prolaznom svijetu. Zato će svaki dragocjeni trenutak iskoristiti u hajru.

Nekoliko dana prije Bajrama, Ibrahim je predložio džematskom odboru, da sakupe nešto novca te da djecu, za ove posebne dane, obraduju poklonima. I baš je ta aktivnost djeci bila najzanimljivija. Gotovo niko u džematu ne zna da je Ibrahim izdvojio najviše novca za ove bajramluke, jer je krišom i na brzinu ubacio novac u kutiju za sergiju, pa niko nije primijetio. Ima onih koji bi željeli da se to javno kaže, a njemu je bilo dovoljno posmatrati osmijeh na licu djece i to mu je bila sasvim dovoljna nagrada. Zna on da će tek na Ahiretu Uzvišeni Allah posebno nagrađivati za ovakva djela. Znao je da su bajramluci običaj koje treba očuvati i bio je zadovoljan učinjenim. U sebi je govorio: “Još jedan običaj očuvan, sad da moji unuci, ako Bog da, ovo sačuvaju za naredne godine”. Bila je to ujedno i njegova bajramska dova.

–Allah Dragi vam je podario pamet da se njome koristite, a ne da drugima klimate glavom na sve što pozele, da ih slijepo slijedite. Pamet vam treba. Kad donosite odluke uvijek se posavjetujte sa svima kojima vjerujete, a onda sami donesite odluku uz Božiju pomoć, jer na kraju ćete vi odgovarati za ono što odlučite, a ne ja ili neko drugi – gorljivo je opominjao efendija Sakib skupinu momaka među kojima su bila i trojica Ibrahimovih unuka.

Inače jedan od običaja pri dočeku svakog Bajrama u našem Dobrom Selu bila je i “hodžina kahva”, prva poslije obavljanja Bajram-namaza. Džematlije su se posebno odazivale tom događaju iz poštovanja prema svom duhovnom vođi i autoritetu u selu. Nakon te kahve, svi su polazili svojim kućama, gdje će tokom bajramskih dana obići svoje bližnje.

– Bajram šerif mubarek olsun, Mehmede. Ima li bujruma? – reče Ibrahim ulazeći u kuću. Čitav dan su on i unuci s njihovim ocem Nedžadom obilazili komšije. Na redu je bio i komšija Mehmed, 33. u nizu komšijskih kuća. Posljednji na kraju sela, počesto zaboravljen, kako voli kazati.

– Vala, težak ovaj vakat, svi protiv svakog. Slabo se ljudi obilaze. Malo se obiđe rodbina i to je to. Prije smo imali običaj prvi dan Bajrama posvetiti komšijama, drugi rodbini, a treći svojoj porodici. Sad se to počelo pomalo gubiti. Eto, nije što si ti, Ibrahime, u pitanju, nego još samo ti vodiš računa da sve komšije obiđeš i nikog ne preskačeš.

– Vakrat je, Mehmede, bio isti kao i sada, to se ne mijenja, nego su ljudi sad mnogo drukčiji –kazivao je Nedžad, ispijajući sedmu kahvu.

Današnji su ljudi ko bambusi, izvana su zeleni, a unutra šuplji. Insani su postali prazni, gledaju u tebe a ne vide te, jedu a okus ne osjećaju, slušaju te, a ništa ne razumiju, žure a ni sami ne znaju zašto. Jedu da zaborave ili ne jedu nikako i boje se svega, reče Ibrahim gledajući u unuka Amela koji je visio na mobitelu i očito igrao neku igricu.

–Ja se djedo ne bojim, samo Boga i pomalo babe kad je ljut – reče Abdullah kao da se našao prozvanim.

–I strah te kad te mi prepadnemo k'o razbojnici nasred ulice u gluho doba noći, nakon što se vraćaš treninga – grohotom je dodao Hašim.

– Nisam ja bježao niz ulicu kad sam izvadio “pucaljku” – govorio je sa smješkom Abdullah.

– Dobro je momci, pustite malo Mehmeda da priča – dodao je Nedžad.

–Neka ih Nedžade, momci su fini i sigurno primjer ostalima u selu. Da im dragi Allah podari svako dobro – govorio je Mehmed, a pritom u duši osjećao tugu jer ga sinovi nisu obišli ovog Bajrama. Oni su se malo posvađali prošle godine, jer su željeli da im prepíše imovinu, a on se nije složio s tim.

– Kako su ti djeca Mehmede? – upita Nedžad.

– Nisu mi mjesecima dolazili, ali su zvali i pitali mogu li doći da me vide. Znaš da smo se malo posvađali oko naslijeđa. Oni mene već otpisali iz živih, a ja ne mogu to lahko prihvatiti.

– Pa hajde, bit će bolje, ako Bog da. Doći će oni samo im pruži priliku. Znam ja koliko ti brineš o časti i obrazu porodice. Oni su tvoja djeca, mogu pogriješiti. Svakako znaš da ni ova zemlja, ni sve što posjedujemo nije naše, da to samo privremeno koristimo. Evo, ja sam već svu imovinu odlučio prevesti na unuke. Nedžad me mora malo bolje slušati – šalio se Ibrahim, pokušavajući podići nivo raspoloženja.

– U pravu si ti Ibrahimе, sve je to istina. Ja sam njima već sve prepis'o, samo im nisam još rekao. Advokat ima sve kod sebe pripremljeno, nego im nisam govorio, jer moraju naučiti da se takve stvari ne pitaju. Ispada da jedva čekaju da odem s ovog svijeta – reče Mehmed, smješkajući se i donoseći sok svima.

– Znao sam ja da ti imaš neki plan u rukavu. Selo uvijek nešto doda i izmisli da priča izgleda strašna i negativna, a sad, kad te slušam, sve više sliči na dobru šalu –dodao je Ibrahim išareteći Nedžaduu da polahko krenu kući.

Inače, bajramska posjeta komšijama trajala je znatno manje. Običaj je bio kod svih ući po 15-tak minuta i tako svakom dati komšijsko pravo. To pravilo važiло je godinama, te iako danas polahko nestaje, Ibrahim se nadao da će tako lijep običaj uspjeti preživjeti bremenita vremena koja dolaze. Na povratku kući Ibrahimovim je mislima tekla jedna misao: “Kako li će unuci reagirati na njegovo novo iznenađenje?”

–Hah, je l'de ste očekivali laptop, tablet ili mobitel? E djeco, to što ste dobili mnogo je vrijednije. Eto sad uzmite i pročitajte od korica do korica – reče djed Ibrahim posmatrajući reakcije unuka. “Mushaf” za Hašima, jer ga zanima suština života; “Zbirka hadisa” za Abdullaha, jer ga zanima zašto je jak vjernik bolji i draži Allahu od slabog vjernika iako je u obojici dobro; te knjiga “Medicina Poslanika Muhammeda, a. s” za Amela, zato što ga zanima zdravlje ljudi.

– Djedo, ovo je najbolji poklon! – zadovoljno je trljao ruke Amel.

Zadovoljstvo se moglo primjetiti i na licima Hašima i Abdullaha. Nema svako djedu koji misli na sve.

Nakon godine. . .

– Jeste li platili vazifu i dali novac za bajramske poklone – reče Amel obraćajući se Hašimu i Abdullahu u džamijskom dvorištu. U utorak 5. jula 2016. godine je Bajram i djeci do tada treba kupiti paketiće – nastavljaо je Amel.

– Jesmo, sve je spremno, ne brini. Nego, jesi li ti najavio komšijama da ćemo ih obići i prije Bajrama – upita Hašim.

– Nisam sve, ali znaju da ćemo ih obići. Ne brini – reče Abdullah.

–Eh, samo još da vas baba može vidjeti, bio bi oduševljen –reče Nedžad, prisjećajući se svog babe Ibrahima.

–Vidi on nas, baba, ako Bog da, iz dženneta. Sigurno ima bolji pogled i opet bih se kladio da se sad smije i zadovoljno uživa u džennetskom društvu – reče Amel.

– Ako Bog da sine. . .

A malo njih zna da se prošlogodišnja bajramska dova djede Ibrahima ispunila. Unuci su nastavili upravo tamo gdje je on stao. Običaj je običaj.

Elma Nukić

Djed Bajro

Bližio se Bajram. Atmosfera u to doba godina je posebnija. Ptičice ga dočekuju svojim cvrkutom, rijeke svojim žuborom, cvijeće svojom ljepotom. Vjetar donosi posebne bajramske mirise i radosti.

Kako je sve iščekivalo taj veoma lijepi i značajan praznik učiteljica u jednoj školi na kraju grada je djeci dala bajramski zadatak. Rekla im je da napišu kako bi to trebao izgledati Djed Bajro. Svi učenici su uglavnom pisali i zamišljali svoje djedove u staroj bošnjačkoj nošnji sa sijedom bradom, crvenim pojasom oko pasa i fesom na glavi kako im donosi puno poklona koje su dugo željeli. Svi su pisali, samo djevojčica Zejneb nije napisala niti jedno slovo. Plakala je, ali nije željela da je iko vidi. Međutim, učiteljica je primijetila i na kraju časa je nasamo upitala zašto plače. Zejneb joj je odgovorila: "Učiteljice, moj djed je preselio prošle godine. Mnogo sam ga voljela. Uvijek mi je donosio razne poklone i iznenađivao me. Vaš zadatak me podsjetio na njega i rastužila sam se." Učiteljici su se oči napunile suzama. "Nisam znala da svojim zadatkom mogu nekoga rastužiti i mnogo mi je žao radi toga. Ti si divna djevojčica i želim da ti ovaj Bajram donese mnogo iznenađenja i radosti." kazala je učiteljica. Kada je Zejneb došla kući čekalo ju je prvo iznenađenje - prelijepa bijela haljina ukrašena cvjetićima i čipkom. Bio je to bajramski poklon od njenih roditelja, jer je to dan kada treba obući najljepšu odjeću koju imamo. Zejneb je znala da je lijepo kupiti nešto novo, ali bila je pametna mala djevojčica i nije htjela govoriti majci za svoje želje, jer nije znala ima li njena majka toliko novca. Njena želja se ostvarila. U znak zahvale na lijepom poklonu djevojčica je željela pomoći majci oko spremanja kolača. Pravile su

baklavu, pa je tako naučila da se u baklavu stavljaju orasi i da se prelije agdom. Zatim su pravile oblatnu, kadaif kojeg je Zejneb još nazvala i "čupavi kolač". Umorne od posla, majka i kćerka su se okupale i spremile za spavanje. Konačno je osvanulo i to jutro. Zvuk ezana je ulazio u svaku kuću, kucao na svačija vrata. Zejnebin babo je poranio u džamiju da klanja bajram-namaz. Majka je najnježnijim glasom budila Zejneb. Mala Zejneb, iako pospana, sretna je ustala iz kreveta i obukla svoju novu haljinu. Iznenadila se koliko je majka jela spremila i kako je lijepo uredila sofru. Sve je to uradila samo za babu i za nju. Na stolu su bile pite, sarme, punjene paprike, bosanski lonac i kolači. Zejneb je s nestrpljenem kružila oko sofre, ali nije željela jesti bez svojih roditelja. Zazvonilo je zvono na vratima i djevojčica je trkom otvorila vrata. Ugledala je osmijeh svog babe, poljubila ga je u ruku i rekla: "Bajram banka, babo moj." Babo se glasno nasmijao i kazao: "Kćeri moja draga, ko te tako nauči da kažeš?" Djevojčica se postidjela i šapnula: "Mama." Zejnebina majka je došla, dočekala muža i smijala se svojoj šali. "Kćeri moja, najljepše je Bajram čestitati ovako: Bajram šerif mubarek olsun! a ti ćeš svakako dobiti bajramluk, pa kupi sebi šta želiš. " I dok su svi zajedno sjedeli za stolom, majka i otac su razgovarali kad da pođu očevoj majci, Zejnebinoj nani. Zejneb se sjetila učiteljičinog zadatka i svoje usamljene nane, pa se rastužila. Tako tužna krenula je sa svojim roditeljima kod nane. Na putu prema naninoj kući ugledala je jednog djeda. Bio je star u poderanoj odjeći i sam. Tražio je nešto u kanti za smeće. Zejneb mu je prišla i rekla "Bajram šerif mubarek olsun", baš kao što ju je babo naučio. On je odgovorio "Allah razi olsun, djevojčice". "Djedo, šta tražiš u kanti, mogu li ti pomoći?" upitala je Zejneb. Djedu su suze same potekle. Kad je Zejneb ugledala suze otrčala je do mame i babe, uzela nekoliko kolača koje su ponijeli nani, izdvojila pola svog bajramluka i dala

djedu. "Nemoj biti tužan. Ja ću svojim prijateljima i prijateljicama reći da si ti sam i da te obiđu. Ti si od sad moj djed Bajro. "

Zejnebina majka i babo, pa i stari djedo, su se smijali i plakali u isto vrijeme. Njen djed Bajro joj nije donio nikakav poklon niti je bio lijepo obučen, ali je za nju bio najbolji djed Bajro kojeg je mogla poželjeti, jer je podsjećao na najvažnije životne lekcije. Djevojčica više nije bila tužna, imala je svog djeda Bajru o kojem će pisati. S osmijehom na licu njih troje su krenuli u posjetu nani.

Švapski Bajram

Fatima je bila cura iz bogate sarajevske kuće. Otac trgovac, koji je putovao diljem dunjaluka, imao je dućane u Sarajevu i jedan u Dubrovniku, na Stradunu. Ponosan dokaz za to je bila stara fotografija princa Edwarda i njegove voljene gospođe Simpson baš ispred njegova dućana. Od devetero djece Fata je bila najstarija. Udali su je za „dobru priliku“, inženjera (kako se tada govorilo) Saliha. I on je bio dijete bogatog trgovca, koji je svoga sina jedinca školovao u Beču. Ali okusio je Salih i siromaštvo, baš kao student. Išao je na Politehnički univerzitet, koji se tada zvao Imperial-Royal Polytechnic Institute. Rijetko bi dolazio, skupo je bilo putovati kući, a odlazio bi s punim ruksakom graha i flašom rakije. Jeo je i krmetinu, dakako, da bi preživio. Bajrami su za njega, tih godina bili utočište snova i uspomena. Kad je završio fakultet, a bio je vrijedan, nije sjedio po kafanama, nije išao ni u kupleraje, vratio se u Sarajevo s kolegom i prijateljem, pa im je Gradski odbor priredio mali doček, jer su to u austrougarsko doba bila prva dva domaća inženjera. Doček je završio neslavno, jer su ih s pijace prodavači i kupci gađali paradajzom, što su latinske škole završili. Fatin otac, Uzeir, angažiran u tom dočeku, sažali se i naljuti na glupi narod, a kako je bio ugledan, visok, naočit i autoritativan, krupnoga glasa, počeo vikati na svjetinu:

-Budale jedne, po Pejgamberu je tinta učenjaka vrednija od krvi ratnika, ali šta glupa fukara zna o sunnetima i hadisima. Ovce jedne! – I prestadoše letjeti paradajzi.

Salihu to bi drago i nije prošlo dugo on zaprosi Fatimu. Udala se Fata, bez puno emocija i uzbuđenja. Tako je tada bilo. Babo pita „hoćeš li“, a ona mora reći „hoću“. Postala je ugledna žena inženjera kojega je Zemaljska vlada postavila za direktora Fabrike duhana u Sarajevu, na Marijin dvoru. Imali su kočiju i poslugu, i kuharicu i dadilju i momka i curu (djeca od 12-15 godina), za sitne i trčkali poslove, te čišćenje kuće, štale i održavanje konja. Ali Fata je sama kuhala, za svoga muža i troje djece. Cura bi joj pomagala guleći krompire i luk, sjeckajući meso za ćevap, a Fata je sama svojom rukom hranu stavljala u lonac, dodavala začine, zakuhavala pitu, razvijala jufke i pravila dolme. Sva se djeca iz komšiluka, i srpska, i latinska i jevrejska, kao i muslimanska, sjećaju Fatmahanuminih Bajrama i Salihaginih bogatih bajramluka. Imala je Fata lijepe duge prste sa lijepim noktima, na prstenjaku divan prsten sa smaragdnom u

sredini i čipkom sitnih dijamanata okolo. Taj je bio od oca, a na drugoj ruci prsten kojim ju je Salih zaprosio, s velikim bijelim safirom, poluloptasto brušenim, koji se koljenima nasljeđivao od svekrve na snahu. Skidala bi Fata prestenje kad bi kuhala, okupana i odjevena u svijetlu odjeću, vezala bi bijelu jameniju oko glave i u kuhinji spremala hranu na drvenoj siniji, sve po istilahu. Volio je Salih njena jela, gladni bečki student, a i majku je rano izgubio, pa se dobro uželio domaće hrane i još tako lijepo spremljene, naučene u bogatoj kući. Fata je bila pametna i praktična žena, pa je imala i neke svoje izume kao olakšice. Na primjer, sarmu u japaku bi motala niz malu koso namještenu daskicu da bi joj ispale uske gotovo kao olovke.

Fata je bila i obrazovana žena, čitala je knjige, pomalo je učila i njemački i francuski, jer je otac dovodio učitelje kući, a tek što je šila, heklala i vezla svojim lijepim rukama, to je bilo za priču.

Umre Salih 45. godine, pred sami kraj II svjetskog rata. Osta Fata s troje djece, najmlađi Mašo s pet godina, Dika s 13 i Muhamed s 15. Dobila je neku malu penziju, nacionalizirali joj dvije kuće što je naslijedila od babe, tj. dobila u miraz, dadoše ih Kinemi, te ostade živjeti u velikoj duploj kući što je Salih izgradi iznad čaršije, u kojoj su živjeli kad su se iselili iz Fabrike duhana, a sada pripadala FNRJ. Dovedoše joj i sustanare, porodicu od tri člana, majku s dvoje djece. Dva su joj brata bila u partizanima, jedan školovan, a jedan premlad za školu. Taj mlađi je umro, navodno od crnog prišta, a drugoga je pojeo mrak nakon rata. Ni jednome ne bi traga od tijela. Kako su Fata i njena majka Safija, iste naravi, naizgled hladnokrvne, doživjele u sebi taj prevrat i gubitke, to su samo one znale i nikada pričale o tome.

Muhamed je obolio u ratu od tuberkuloze kosti, te dvije godine od 1943-1945 ležao sa gipsom na nozi, pošto je nakon jednog skijanja sa svojom komšinicom i simpatijom Bihom, skijao na Trebeviću. Na tom skijanju gadno padoše oboje, zabivši se u šumske neravnine. Oboje su dugo šepali. Biha prestade šepati, a Muhamed više nije mogao normalno hodati. Doktor je rekao da je to tuberkuloza kosti, dijete je bilo neuhranjeno, lijeka nije bilo. Naime postojao je u Americi, ali od Amerike do ratne Bosne je bio dalek i nemoguć put. Salih je donio kantu masti i unrinu (UNRRA) slaninu i rekao:

-Ima dijete da mi jede. Po Kur'anu je dozvoljeno sve jesti u ratu, u bolesti i daleko od kuće.

Tako je cijela ulica donosila Muhamedu na listiće izrezanu i među papiriće složenu slaninu, a Muhamed se radovao ukusnoj hrani i stalno se šalio govoreći očevu studentsku pošalicu: „Nema 'tice do prasice!“. Neuka komšijska djeca su se šaljivo brinula: “Jedeš klempu, bolan kako ćeš na ahiret?“, a on bi volio reći zadnju: “Pa bolan već jesam!”

Kako je Salih umro, Fata jedva smjesti Muhameda u bolnicu, naime u sanatorijum u Kraljevici kod Bakra i Rijeke, jer su bolnice bile pune ranjenika. Muhamed, momčić vedrog duha, stalno je nešto radio i učio jer ga je babo tako naučio:

-Ako ti se ne radi matematika, a ti čitaj lektiru, ako ti se ne čita lektira, a ti napravi nešto rukama.

I tako je Muhamed znao, još kod kuće, i da šije na mašinu, i na ruke, naučio je i da plete i da hekla, pravio svojim drugovima, još ležeći u gipsu u Sarajevu, špargerice (ljetnu laku obuću za suhe dane), na drvenim kalupima koje mu je prodao jedan šuster, oslikavao tanjire i tako i iz kreveta zarađivao koji dinar. A u sanatorijumu je učio i čitao sve što mu je pod ruku došlo. Tako je i engleski rječnik znao posve napamet, ali ga je čitao „po Vuku“. Kako je ležao u Kraljevici u gipsanom koritu, sa gipsom i tegom na nozi, naučio je držati glavu u zraku, jer nije imao jastuka, te ga jedan američki padobranac, John, slomljene kičme, koji je čekao transport za USA, zadivljen upornošću i duhom tog mladića, lijepog kao kakav američki glumac, a Muhamed je još bio golobrad, s 15 godina, naučio izgovarati engleske riječi i hvatati valove radio Luxembourga, tako da je Muhamed vrlo dobro naučio engleski, pa je mogao Johnu pričati o bosanskim običajima i jelima, kojih su svi bili gladni, a posebno o Bajramima i običajima, kako su radili svi u svojoj čežnji za domom. John mu se zahvalio što je izgubio predrasude i o komunizmu, a naročito o Islamu.

U Tehničkoj školi, u koju je Muhamed išao u Sarajevu, učio je francuski i njemački, pa je to i nastavio, a u sanatorijumu je s druge strane njegovog kreveta ležao jedan ruski vojnik, te ga je on naučio i ruski. Tako je Muhamed naučio četiri strana jezika. Nije više mogao ići u tehničku školu, jer, ležeći, nije mogao crtati, pa su ih, sve koji su bili za srednju školu, vozili na nosilima u Rijeku, da polažu gimnazijske razrede kada bi bili popravni ispiti. U istim tim nosilima su se sunčali na terasi, zbog D-vitamina za kosti, nekada goli do pasa, samo u šotsevima, nekada i obučeni, čak i zimi. Na toj terasi su se šalili i zaljublivali ili zabavljali vadeći crve ispod gipsa, jer su im se dok su spavali

muhe zavljučile i snosile jaja. Glavni doktor im je bio i autoritet i otac, opremio je veliku biblioteku te je tu vladala intelektualna atmosfera, a bio je i šaljivdžija i govorio im da crvima poprave mesni obrok. Tjelesnu higijenu su im održavale časne sestre, trljajući ih strpljivo i temeljito krpama ili umačujući im ruke ili noge u lavor, pa sapunjajući i opet trljajući peškirimama i osvježavale im tijelo. Bilo je i onih koji su mogli hodati i ići u kupaonicu sami ili uz nečiju pomoć.

Muhamed je nakon tri godine izašao iz sanatorijuma, upisao se na studij u Zagrebu i studirao strojarstvo. Bio je jedan od najboljih studenata, jer nije izlazio na ispit dok nije toliko dobro znao da je mogao polemisati s profesorom. U indeksu mu stoje sve petice, osim iz nacrtna geometrije, na kojoj je bio demonstrator – tamo je prekrižena četvorka i pored nje upisana trojka. Naime, Muhamed je poništio ispit i ponovo izašao i dobio trojku. Profesoru je bezbeli Muhamed nešto podvalio dok mu je profesor rekao:

-Svako sljedeće poništavanje ocjena manje, ali bajramske priče su ti za pet! – Muhamed se nasmijao, znao je zašto trojka i prihvatio kaznu za duhovitu podvalu autoritetu.

Nije prošlo dva mjeseca završi Muhamed u zatvoru. A šta je bilo. Branko Čopić je pisao pričice u jednom zagrebačkom listu, sve više o tome kako novopečeni budžovani dižu vile po Jadranu i ne žive u skladu s komunističkim idealima i normama koje su nametnuli narodu, te su Čopića samo sklonili iz novina. A Muhamed, tada nadobudni student, pun ideala komunizma, čitao Marksa, Engelsa i Lenjina, napiše pismo Branku Čopiću, u smislu Jeste, baš je sve tako kako ste napisali!. U noći dođoše dva milicionera, Muhamed otvori vrata, a oni će:

-Hajde dečko obleci se, ideš u zatvor. – Muhamed se nasmija i reče:

-Drugovi, vi ste pogriješili.

-Ništa mi nismo pogrešili, hajde, hajde, ne pričaj, brzo se spremi pa idemo.

Muhamed uze malo stvarčica i pođe s njima. Ostao je dva mjeseca u istražnom zatvoru, da se ispita nije li kakva organizirana kontrarevolucionarna djelatnost. I tamo je Muhamed bio pun duha, animirao je zatvorenike na jutarnju gimnastiku, govorio bosanski i nasmijavao ih i ... opet pričao o hrani i Bajramima kojih se sjećao. Kolege su mu donijeli knjige, pa je i učio, profesori

koji mahom nisu bili sretni zbog te revolucije, jer su mnoge partizani „oslobodili svega“, pomogli su mu i Muhamed nije izgubio godinu. Stekao je simpatije cijelog Fakulteta, što mu je ugrijalo srce kada je izašao iz zatvora i vratio se u studentski dom, paviljon za tuberkulozne.

U tom domu su imali malo, sasvim malo, bolju hranu. Toliko bolju da su uvijek od mesa imali samo svinjske uši i repove. I tako je jednom njegov kolega, koji je servirke stalno zadirkivao tražeći hošaf, a one bi se snebivale: „Kaj?“, viknuo kroz cijelu menzu :

-A ko pojede ovo između? – te i on završi u zatvoru.

Kada je Muhamed izašao iz zatvora i kako su se družili, gladni i smrznuti u hladnim sobama, opet su sanjarili o domaćoj hrani i predratnim Bajramima. Tu je upoznao Anđelku. Naime, gledali su se kroz staklo koje je dijelilo menzu doma za tuberkulozne, na plućne i ostale tuberkulozne. Anđelka nije imala tuberkulozu nego njena najbolja prijateljica, pa je molila doktora da joj da lažni nalaz da mogu stanovati zajedno. Doktor se nasmijao i dao joj taj papir da može stanovati u domu za tuberkulozne. Bila je sretna da je pobjegla iz samostana časnih sestara, gdje su je roditelji smjestili. Onda je Anđelka jednom, idući s prijateljicom, ugledala Muhameda kako im ide u susret drugom stranom ulice, rekla tiho:

-Eno moga sunca! – a vjetar je htio da to Muhamed čuje.

To ga je ohrabrilo da joj priđe i tako je počela njihova ljubav. Anđelka dva mjeseca nije znala da se on zove Muhamed pošto su ga zvali Cico, a u njenom kraju, u Slavoniji, Cico je nadimak za Marija i ona je bila ubijeđena da se on zove Mario. Kad je čula da se zove Muhamed, umalo se nije onesvijestila. Ali , bila je zaljubljena, on je bio najljepši mladić u cijelom domu, nije joj smetalo ni što je šepao, jer je to radio na neki šarmantan i muževan način. Samo se nasmijala poslije prvog šoka i uzela ga pod ruku. Imala je Anđelka i nekog prkosa u sebi. Kao ljepotica i jedinica u roditelja smatrala je da je Cico, iako je Muhamed, njena životna sreća i Božiji dar. Išla je ona ponekad i u crkvu svetog Ante i Muhamedu to nije smetalo. Volio je on te njene praznike i bogate pakete hrane koji bi stizali iz Slavonije povodom njih, a bio je dovoljno širokih nazora da nije htio da mijenja njene navike i običaje.

Muhamed je nosio na sastanke uvijek jednu knjižicu pjesama, nekada Đure Jakšića, nekada Tina Ujevića ili Maka Dizdara i čitao joj. Gladni student je pričao o bosanskom loncu, iz kojeg je najviše volio isisati bijeli luk iz ljuske, mekan kao mozak. Pričao je o svojoj kući, halvatu, doksatu, majčinoj avliji s mirisnim ružama u nježnim bojama, ružičastoj, svijetložutoj, bež i bijeloj, čiji se miris miješao u svježini jutra sa tek zalivenim šimšišrom iz srebrnog ibrika i opranom kaldrmom, a u podne na suncu se taj miris pojačavao eteričnim biljnim isparenjima u raskošan miris orijentalnog doma, koji bi baš zbog toga učinio svaku kuću nalik raskošnom dvorcu. Najviše je opet pričao o Bajramima, sada romantično i nježno, pa o hrani koju je njegova majka pravila, pa o nani, kojoj se išlo na Bajrame kao na hodočašće i dobivali se bajramluci, te košulje, čakšire i cipele, uvijek prevelike i zato se sve djeci preveliko i nazivalo „bajramsko“. Sve su to bile stvari Anđelki nepoznate i kako je Muhamed sve divno opisivao, Anđelki se to sve slagalo u egzotičnu sliku priče o Aladinu. Uzeli su se za tri mjeseca.

Živjeli su kao podstanari u nekom stanu sa dvije sobe, sa još dvojicom Muhamedovih kolega. Nisu imali novaca za grijanje, pa je Muhamed svakih 10 minuta grijao ruke ispod crtaće lampe da bi raskravio ruke, i mogao nastaviti crtati. Imao je dvije karirane deblje košulje, jednu s jednim rukavom, drugu s drugim. Godinu dana su jednom šnajderu instruirali sina punog kečeva, Anđelka iz društvenih, a Muhamed iz prirodno-matematskih predmeta, za štof i kaput Muhamedu. Anđelka je bila bolje obučena, kao jedinica, Slavonka.

Njeni roditelji su bili očajni što im se kći jedinica udala za muslimana. Muhamed je samo jedan dan rekao:

-Idemo ih posjetiti!

Došli su na kapiju kuće njenih roditelja u Vinkovcima i Muhamed vedar i samopouzdan, kad je otac Kazimir otvorio kapiju, samo reče:

-Evo, stigao je šepavi Turčin! – na što se otac, razoružan, nasmijao.

Muhamed im je ulopatao u podrum tri tone tek pristiglog ćumura, a zatim su ručali zajedno i Muhamed je isto popodne bio primljen u njihova srca kao njihovo rođeno dijete. Još na sreću, popodne je paradno došla komšinica i rekla teatralno glasno stojeći nasred sobe:

-Ovom ulicom, otkad postoji, nije prošao ljepši čovjek! - i provincijska i vjerska sramota se istopila kao pahuljica na dlanu.

Vratili su se u Zagreb da završe studije. Muhamed je radio diplomski, crtao traktor u razmjeri 1:5, na čaršafu od papira, redis-perom, najidiotskijom napravom za crtanje. Anđelka je pomagala njemu, a njoj se baš nije učilo otkako se zaljubila i otkako je nosila dijete jer nije baš ni voljela tu vražiju ekonomiju koju je upisala sasvim slučajno. Umjesto toga je malo radila na radio stanici. Muhamed je diplomirao, odbio da ostane na Fakultetu kao asistent i zahvalio se, jer je morao da vrati stipendiju u Sarajevu, te oni odoše u Sarajevo da tu žive, kod Fate i Muhamedovog mlađeg brata Maše. Došli su baš za Bajram. Lijepo su dočekali Anđelku. Fata je na ulazu, zagrlivši je i poljubivši, rekla:

- Dobro došla, sreću našla i sreću donijela! – Anđelku je to osvojilo za čitav život.

Bajram je bio ramazanski. Prvi dan se porodica okupljala kod kuće, oko majke. Iznosilo se redom: jaja na kajmaku, sa somunom, iza toga škembe-čorba, sogan dolma, sarma u japraku, uz jogurt, dvije pite u velikim tepsijama, zeljanica i burek, koje su se jele uz hošaf, te na kraju baklava i tufahije sa kajmakom uz kafu. Sofra je bila na velikoj demirliji u kuhinji, graviranoj mesinganoj, koja je Anđelki izgledala kao gigantski poslužavnik. Anđelka trudna, godinama izgladnjela i smrznuta, od rata i poslijeratnog perioda, pa studentskih godina, imala je osjećaj da je u samome raju, te da jede ambroziju i pije nektar. Zavoljela je Anđelka i bosanski narod govoreći da su to najbolji ljudi na svijetu, zavoljela je sevdalinke, hranu, riječi i sve je to nastojala naučiti i naučila bolje od Muhameda. Svi su je zavoljeli. Još su joj nadimci bili Ćiđa i Ćela i mnogi su zbog pozdrava „ćela mašala“ mislili da je ona muslimanka, a Fata bi se samo smješkala i govorila:

-Moja je snaha šokica i ne bih je dala za 100 muslimanki!

Prođe neki mjesec i Ćela rodi curicu. Nakon toga dječaka kad su već dobili stan, jer je inženjer Cico bio već postavljen za direktora jednog pogona preteče Energoinvesta. Fata je stalno dolazila i pomagala. Djeca su rasla i djevojčica Jasminka je često, kao njena miljenica, noćivala kod Fate. Fata je šila njenim lutkama, učila je da veze, plete i hekla, a unuka je uživala u svemu tome, u zimskim noćima kada su spavale u sobi u kojoj se ložila peć sa lončićima,

dušeklukom od ukrštenih letvica poput mušebaka i velikim ogledalom sa strane, sa sećijama postavljenim ukrug sobe i peškunima, lijepim mirisom kuće od ćerpiča i namještaja od ružinog drveta, u kucanju sata sa fosfornim kazaljkaama koji je milo razbijao tišinu, te i mrak svijetlećim kazaljkaama, koje su mu davale izgled nekog malog bića s licem na velikoj glavi i malim nogicama. I slaba je ulična lampa bacala malo svjetlosti preko avlije i bašče, pod njom se pahuljice činile srebrene ili kad bi ljeti spavale u sobi na spratu, u kojoj je bio crni ampir namještaj, drvene stolice, tapacirane bordo kožom, kanape, veliki bračni krevet u kom su spavale zajedno i crni klavir, te neki razapeti vuk na podu, na zelenoj čohi, pored kreveta, koji ju je plašio staklenim očima i zubima u zinutoj gubici, ali je mogla bosim nogicama da stane na njegovo toplo krzno. Nana je imala i tutu pod krevetom da dijete ne ide u hladnu ćenifu.

Najviše je mala Jasminka uživala ujutro, na minderu u kuhinji, gledajući na trijem i avliju kada bi nana Fata naložila zidani šporet pločicama boje slonove kosti, koji je zauzimao cijeli zid kod ulaznih vrata. U šporetu je bila visoko postavljena velika rerna, uvijek otvorena, osim kad se peklo u njoj, nekako sa strane na zidu je bila mreža od jakih šipki, na kojoj se sušio, osim odjeće i hrane, nekada na čaršafu, okupan pas Džeri, kog Fata baš nije voljela, ali joj ga je kći ostavila, jer je stalno bila na terenu s Vodovodom. Unuka ga je voljela i mazila i davala mu kocke šećera uz kafu. Fata bi uzela šiš, čiji zvuk prija kao zvečka za bebe, pa bi ispržila tu mirišljivu kafu, onda ispekla kafu u džezvi i onda je poslužila, sebi u fildžanu, a unuci sa puno mlijeka i kapljicom kafe, u baroknoj šoljici, oslikanoj zlatom i zelenom i roza bojom, sa slikom baroknog para koji pleše, uvijek uz slatke lokume, gurabije, rahat lokume ili neke keksiće, ili slatko, u malim staklenim posudicama sa staklenim tanjirićem. Unukine sreće kad se spusti u toplu kuhinju, kad je probudi miris iz šiša, kada vidi mesinganu graviranu tacnu, mesinganu graviranu džezvu i isto graviran šećerluk u skladnom obliku lukovice, gdje se poklopac uklapao kao dio monolitne skulpture, sa polumjesecom i zvijezdom kao pipkom za otvaranje, te dva mala ibrika, jedan s vrućom vodom, a drugi s kajmakli mlijekom. Uživala je unuka i kad su išle u džamiju, preko puta kuće, samo ujutro, kao i u naninom klanjanju kod kuće. To je bilo nešto mistično i tajanstveno što je bio Jasminkin prvi metafizički doživljaj. A bilo je čarolije u zelenom tespihu od žada i u kandiljima koje je nana povremeno palila ne govoreći zašto, a to su bile tako slatke svjećice nepravilnog oblika, dolje buckaste, sa pramenovima plave i crvene boje u bjelini parafina. Sjedila je često i na gornjem malom prozoru kuhinje, s bombonima kupljenim na kilu u granapu, iz položenih dućanskih tegli, bilo da su u obliku bebica ili autića, te gledala narod kako prolazi ili ide u

džamiju. Učila je nana nju i da se lijepo igra, pa je u svojoj tendžerici za lutke nabrala trave i stavila dvije tratinčice, kao bajagi čimbur. A pijaca s nanom je bila uvijek praznik. Kupi nana nešto u zelenari i zamoli piljara za malo sitnog sjemenskog luka, za Jasminkino kuhanje lutkama, a naj sretnija je bila kada joj je na pijaci kupila prstenčić sa kamenom duginih boja. Bože dragi, koje blago, kao pravi dijamant i još ljepši!

Đela je jako voljela Fatu. Smatrala je majkom, te damom, koja ju je učila bosanskim adetima. Npr. jednom kad je stigla neka novčana kazna, nešto je Đela zaboravila platiti, rekla joj je Fata:

-Nemoj odma' reći Muhamedu, sačekaj da ruča, pa ćemo mu zajedno reći – Ili, jednom kad su kuhale ručak zajedno, čekajući Muhameda s posla, Fata joj reče:

- Hajde se ti malo našminkaj i dotjeraj, pa pođi pred njega, ja ću završiti ručak.

To su Đeli, iz njene katoličke provincijske kulture, bile posve nepoznate stvari, jer su teme zavodjenja i onoga šta radi bračni par kad ih niko ne gleda bile čista sramota već u samoj aluziji. Đela je samo upijala i opijala se ljepotom tih sasvim novih društvenih i porodičnih odnosa i običaja. Mašu je zavoljela kao brata, nekad ju je vozio na vespi, a sa Dikom nije bio lako biti blizak. Razvela se poslije dvije godine braka i nikada se više nije niti udala niti izašla i s jednim muškarcem. Iz tog braka ostao je pas Džeri, kojeg joj ga je muž poklonio. Bila je i ogrubjela na gradilištima diljem Jugoslavije, s radnicima, jer je pod šljemom i s gumenim čizmama po blatu morala biti stroga i nepopustljiva. A i po prirodi je bila zatvorena i lakonski kratka. Đela poučena Fatiminim savjetom da se "malo našminka", upita lijepu Diku, zašto se malo ne našminka, u žalu što je tako lijepa žena sama, a Dika kao oparena odgovori:

-Jesi ti normalna, među 200 muškaraca da se našminkam!?! – Đela ostade postidjena i poražena svojom glupošću, ali lekcije je stalno učila.

S Fatimom joj je bilo najugodnije. Išla je s njom i Muhamedom na teferiče, na Darivu, na Večericu, na Vrelo Bosne, na Bajrame njenoj staroj majci Safiji, bilo je tu puno Fatinih sestara. Išlo se i na iftare, tokom Ramazanskog Bajrama, a Kurban Bajrami su bili malo drugačiji. Dijelilo se meso kurbana, uglavnom sirotinji. Obično su se slala djeca s tim darom.

Jednom Fatima reče Đeli:

- Hajde samnom kod Ibrahimaginice da je malo razgalimo.

Uzela je poveći komad kuršana, kesu kafe i kutiju kocke. U komšiluk se išlo u nanulama, koje bi se izule pred kućom, a ostajalo se obuveno u zepama ili svojim vezenim papučicama. Ušle su u sirotinjsku kuću, vidljivo po svemu, od ulaza do posljednjeg zida. Ali Đela je pričala svojim prijateljima da nigdje nije vidjela veće čistoće kod siromaha koliko kod muslimana i Zagoraca, gdje su žene bile vrijedne kao pčele, a muškaci pijanci od cvičeka, a kuće na zemljanim podovima čiste, uštirkane i ispeglane baš kao i u ove muslimanske.

Ibrahimaginica se obradova, naredi blago svojoj snahi da pristavi kahvu, a snaha još da priredi himber, kojeg nije imala, umoči crveni krep papir u vodu i zašećeri je, okrenuta leđima gostima misleći da oni ne vide šta radi. Fatima je pila to šerbe bez okusa i mirisa, a Đela nije mogla, jer je u prozorskom staklu vidjela snahu kako je napravila himber. Otišla je stisnuta srca zbog tog susreta.

Jasminki je bilo 13 godina kada se Fatima razboljela i dugo ležala u bolnici. Dođe i Bajram. Anđelka je divno kuhala i slavonsku i bosansku hranu, ali joj tijesto nikako nije išlo. Dika je opet bila stalno na terenu i nije baš naučila kuhati. Ali potrudile se one da naprave Fatimi Bajram u bolnici. Skuhale one velike slavonske sarme, ispohovale piletinu, te punu provijant-dožu bečkih i pariških šnicli, te napravile lijepu tortu od oraha i čokoladne kreme. Kupile jogurt i sok, napravile u bolnici i kafu. Sve ozarene gledaju Fatiminu reakciju. A Fata će:

-Ja švapskog vam Bajrama! – i nasmija se nježno iz zahvalnosti.

Umre Fata, nestadoše Bajrami u porodici, a Đela i Jasminka svakoga 2. marta puste uz jutarnju kafu pjesmu „Žute dunje“ i plaču kad počne „razbolje se lijepa Fatma“...

Armir Hodžić

Djed Bajro

Na obroncima Osoja, brda iza sela i mahale Hodžića, sunce je rumenom svjetlošću obasjavalo nebo. Svjetlost u iscvjetalim krošnjama drveća ispraćala je selo pred sam ulazak u noći najavljujvala dolazak dječije radosti. Dan se spuštao u bešiku na počinak. Vraćao sam se iz škole. Prolazeći pored trešnjevih stabala, njive Periza ravan, nadomak sela osjećao sam radost u susret Bajramu. Tišina u vazduhu. Cvrkuti ptica najavljujvali su posebnost prelaska dana u noć, što je prijalo mojoj duši. Nikada prije nisam čuo taj prirodni sklad pred zalazak sunca. Zastao sam i divio se ljepoti Božijih znakova u prirodi. U zanosu duše i pogleda oka izvirale su misli i javljale se slike običaja.

Bio je bajramski običaj u selu da djeca pjevaju:

„Kroz mahale stare i avlije od behara,
ide djedo Bajro okićen i razdragan,
djeci dijeli bombone i pare!“

Ovu pjesmicu sam volio, da li zbog Bajrama ili nane, nisam bio u potpunosti siguran. Pred dolazak Bajrama, nanu sam često zapitkivao kako izgleda djed Bajro? Ona bi se nasmijala i pomilovala bi me po kosi. I sad osjećam nježnost njenih ruku i toplinu glasa. Riječi su joj bile kao poljupci koji su se oslikavali na mom čistom, dječjem licu. Glas pun topline i žara kao ognjište koje se nikada nije zgaslo, pa iz njega blješti lijepa toplina ostavljajući ugođaj u kući koji osjetim svaki puta kad bi ulazio u njenu sobu.

- Sine, moj, Bajro svake godine dolazi u selo da obraduje sve mješane, da ih nahrani slatkišima, donese im poklone i iz njih izmami najljepše osmijehe. On izgleda kao svjetlost koja obasjava sve livade i brda oko sela. Sve se obraduje, i cvijeće, i drveće, i ptice, a ljudi najviše.

Upitao bih je kada će doći Bajro da ga upoznam?

Ona bi razdraganog lica nastavila pričati.

- Prvi put poslije ramazana dođe u selo, i ostane tri dana da obiđe sve kuće. Drugi put dođe poslije dva mjeseca i deset dana kod Ramadanovog brata Hadže, i opet ostane u selu četiri dana.

Slušao sam pažljivo svaku riječi upijao u svoju malu glavicu, kao mačka kad pije mlijeko i pazi da joj se ni jedna kap ne prospe po avliji. Ona bi zastala na tren, pa bih ja upitao ponovo.

-Nano, možeš li mi objasniti zašto Bajro dolazi, a nema rodbine i unučadi u selu?

Nana bi strpljivo odgovarala na moja pitanja:

- Ima sine, njegova unučad su sva djeca iz sela. On njih najviše poželi. Djeca imaju najljepše osmijehe i zahvale mu se iskreno, a poslije razdragano trče svojim kućama. Djed Bajro ima puno godina, ali sporo stari, nije on nikada bolestan. Allah mu podario zdravlje pa dugo živi.

Rekao bih joj: Pa, nano, ako ima puno godina, kako će doći?

- Sine, Ismaile, ja ti imam puno godina, rijetko izlazim iz kuće, brzo starim, a zdravlje me slabo služi. Meni je Allah tako odredio. Ne mogu ni kod Esme otići na Bajram, a ona meni dođe svako drugi dan. Allah joj zdravlje podario.

Nanine riječi su mi ostale u sjećanju, pa sam gledajući u selo pomislio, da sutra hoću upoznati dedu Bajru. Ići ću sa babom u džamiju na bajram - namaz. Prilazeći kući, osjećao sam u duši jaku žeđ za ispunjenjem te želje. Majka me je dočekala u avliji. Usmjerivši pogled prema njoj osjetio sam radost. Obradovana mojim dolaskom, brižljivost njenog srca se izlila kao voda iz ibrika.

- Sine moj, gdje si se toliko zadržao? - upitala ga je.

- Ostali smo duže u školi, igrali lopte. Mama, sutra, ako Bog da, doći će i djedo Bajro - rekoh majci.

- Kakav sine Bajro, tvoj je djedo Ibro! On je ostario, sutra ćemo kod njega, ako Bog da.

- Majko, zar ti nisi nikada od djede Bajre dobila bombone na Bajram?

Uporno sam iskazivao svoju radoznalost.

- Ne znam ti ja, sine, nikakvog Bajru djedu, što dijeli slatkiše. Znaš da sam ti pričala da je moj djedo, rahmetli, bio hadžija. Otišao je na Ćabu i nikad se nije vratio. Moja nana mi je pričala da je ostao u džennetu, da se odmara od dalekog puta, pa će doći jednog dana, ako Bog da!

- Ako Bog da, majko - rekao sam! Misleći na djedu Bajru, a ne na pradjedu. U trenu, lijep glas je prekinuo naš razgovor. Čuo se ezan. Klanjao sam sa babom

akšam, večerao, uradio zadaću i otišao na spavanje. Noć je bila tiha. Mjesečina je obasjavala prozor moje sobe. Proučio sam Bismilu i zaspao. Ujutro sam se probudio u ranu zoru i otrčao do babine sobe, bio sam nestrpljiv. Nije babo otišao, čuo sam mu glas.

- Allahu ekber! - klanjao je. Uzeo sam abdest i stao pored njega. Majka je pripremila nove pantalone, košulju i cipele.

- Nova košulja i pantalone, ko ih je donio? - upitao sam majku. Ona mi uz osmijeh reče:

- Onaj tvoj djedo Bajro, što ti je nana pričala.

Od sreće sam se nasmijao i rekao babi da idemo u džamiju.

- Dobro, sine, vrijeme je da pođemo, da ne bi zakasnili - upozori me babo. U džamiji je sve mirisalo, ljudi su u glas učili Allahu ekber, ponavljao sam i razgledao po džamiji ne bi li ga ugledao. Nisam ga vidio. Pitao sam se, da li je u džamiji.

- U džamiji je, sigurno u prvom safu, razmišljao sam, jer stari ljudi uvijek u prvom safu klanjaju. -Misli su mi se tako brojile u glavi, prekinuo ih je mujezin uzviknuvši „Vaktu salat“! Ustao sam i pored babe klanjao namaz. Poslije predaje selama efendija je pričao, kako se trebaju ljudi lijepo ponašati, i prema komšijama, i prema rodbini, posebno prema starijima. . . na kraju je rekao Bajram mubarek olsun! Ljudi su međusobno dijelili Bajram, rukovali bi se i svi su bili nasmijani. Na sofi ispred džamije stariji su djeci dijelili bajram-banku, a ne bombone, što me je zabrinulo. Znao sam da niko od njih nije bio djedo Bajro.

Osjećanje radosti i tuge izmjenjivali su se na mome licu. Pokušavajući prikriti tužni izraz, blagim osmijehom sam se okrenuo babi i rekao.

- Babo, hoćemo li ići kod tetke Čamile, ona je hadžinica, pa ćemo onda kući, da seki i mami čestitamo Bajram.

- Hoćemo sine!

Babo me uze za ruku i pođošmo niz mahalalu. Djeca su iz džepova vadila bombone i pokazivali jedni drugima. Pitao sam jednog dječaka ko im je dao bombone. On mi je rekao „Djedo Bajro.“ Otišao je preko sela kaže. Pokazao mi je ulicu kojom je otišao. Pogledao sam, ne bi li ga vidio, ali tamo nije bilo nikoga. Produžili smo prema tetkinoj kući. Tetka nas je lijepo dočekala, a njena

avlija je mirisala na ljubičice. Dala mi je i bajram - banku. Pitao sam je da mi ispriča sve o djedi Bajri, a ona se samo osmjehnula i rekla:

- Sine, tvoj babo tu priču zna bolje - Ušutio sam. Nisam opet razumio ni babu, ni tetku. Na polasku kući, izlazeći iz tetkine avlije, babo mi je tihim glasom rekao!

- Ispričat ću i tebi i seki o Bajri.

To je bio znak da više babu ništa ne pitam. Susret sa majkom i sekom je bio ispunjen radošću. Bio sam sretan što sam išao klanjat bajram-namaz, pa mogu majci sve ispričati, a tužan što nisam vidio djeda Bajru.

Čestitao sam Bajram mami i seki. Majka je osjetila moju nesigurnost i nemir pa mi je rekla:

- Sine, Ismaile, možda će i doći djedo Bajro. Ima Bajrama još tri dana. Doći će on, ako Bog da! Da obiđe Hadžu.

Nisam majci ništa rekao, otišao sam u svoju sobu, uzeo sam jedan kolač i spremio se za polazak na livade da čuvam ovce.

Pozvao sam babu da mi pomogne pustiti ovce iz tora.

- Čuvaj se i dotjeraj ranije ovce!- reče mi babo.

- Rogonju ću ja odvesti do izvora na vodu, običaj je da ga napojim prije nego što bude kurban. Treba i kurbane podjeliti, ako Bog da!

- Objasnio mi je babo, a meni se sve zbunilo u glavi, kako će Rogonja biti kurban? Neka i bude, nije mi ni njega više žao, pomislio sam.

Čuvajući ovce, žudio sam za bombonama, a misao me proganjala: Kako bi bilo lijepo da sutra dođe djedo Bajro u naše selo. Ako dođe danas, ja neću biti kod kući. Ko zna, hoće li dolaziti ikako. Posmatrao sam lijepe predjele oko sela. Divio sam se drveću, bilo je sretno. Proljeće je, a i behar lijepo miriše. Razmišljajući o svemu, zamolio sam Allaha, dž. š. dovom da mi ispuni želju. Rekao je vjeroučitelj u školi, da Allah prima iskrene dove. Dok sam učio dovu osjećao sam radost u srcu, nikada nisam bio tako siguran u ispunjenje želje. Doći će! Doći će, znam da hoće, ostavit će mi bombone kod seke, ona će mu reći da ima brata Ismaila.

Dok su moji pogledi bili usmjereni prema ovcama i ljubičici u travi, na prilazu livadama čulo se odzvanjanje koraka. Neko je pošao u selo. Ustao sam i potrčao bliže putu, sjeo i čekao.

Nisam mogao da vjerujem svojim očima, išao je djedo. Nosi je neku tašnu koja je imala sa strane veliki džep. Pogledao me, osmjehnuo se i rekao mi:

- Sine, Ismaile, selamu ajekum, i Bajram mubarek olsun!

- Gledao sam u njega. Bio je lijepi djedo, dobrog zdravlja. Lice mu je bilo rumeno, kao kod nas djece kada se zaigramo, a imao je i fes. Nikada nisam vidio nikoga sličnog njemu. Ja sam ga kao u čudu gledao, a on je nastavio:

-Evo, sine, Allah ti želje ispunio i beričet ti podario, evo uzmi, evo ti kesa bombona, a evo i malo para. Reci majki i babi, kada dođeš kući, da vam stave pod glavu, pa će vam nafaka biti veća, a i seki daj bombona!

Uzeo sam iz njegove desne ruke bombone i zahvalio se. On se nasmijao i produžio, pogledom sam ga ispratio dok nije zamakao iza livada. Hvala Bogu, govorio sam u sebi, Allah mi je ispunio želje. Idem kući, vrijeme je, pomislio sam, a i ovce su se napasle, da ispričam babi, mami i seki da sam ga vidio. Trčao sam po livadi da ovce brzo potjeram kući. Kada sam ušao u kuću svi su u mene čudno gledali.

- Sine, Ismaile, reci nam šta je bilo, nešto se dogodilo? - govorili su babo i majka u jedan glas.

- Majko, babo, seko, vidio sam ga! - govorio sam zadihano.

- Koga si, sine, vidio? - pitao je babo.

- Evo vam po jedna bombona, a dao mi je i para.

Bombone su mirisale na ljubičice. Seka je upitala ko mi je dao bombone. Rekao sam glasno sa osmijehom većim od sunčevog sjaja

- Djedo Bajro!

- Hoće li doći kući? - pitala je sestra

- Da, doći će iduće godine, dok još malo porasteš - rekao sam joj.

Majka me zagrlila, a suze su joj lile niz lice. Pomislio sam, sigurno plače što sam zaboravio pitati djedu Bajru za njenog djedu, koji se nije još vratio s hadža. Ubrzo je nastupio vakat za podne namaz. Klanjali smo zajedno u kući, a poslije toga otišli smo kod djede Ibri na bajramluk i djelili kurbane po mahali. Djedi Ibri sam ispričao kako sam danas vidio djedu Bajru, koji nikada ne stari i koji mi je dao kesu bombona. Djedo Ibri se nasmija i reče:

-Kada sam i ja bio mali, djedo Bajro je dijelio bombone. On donese i vode sa Čabe i dijeli djeci bombone koja idu u džamiju, i Hadži rođaku kojeg ovan nosi preko Sirat ćuprije na bolji svijet.

Emina Alešević

Sa koljena na koljeno

Poljubiti ruku starijem, bilo je glavno bajramsko pravilo kada je rahmetli nane bila živa. Kao najstarija u porodici zaslužila je da se svakog Bajrama cijela porodica okupi na ručku kod nje. Tih bajrama se nešto i ne sjećam, ali obično, kada se nane spomene, spomenu se i kockice šećera koje je ona uvijek imala uza se i koje je dijelila djeci koju je štitila kao da su sva njena. Sve kockice šećera su bile jednako slatke, ali je nečiji doživljaj bio slađi i nečije emocije jače. Slađa je bila i od svake današnje bombone i čokolade, a vrijednija od najveće lizalice. Sakrivene od sebe same, čuvane za dječiju radost – najveći ovodunjalučki sevap.

Djed i majka su imali neka svoja pravila, svoje običaje. Žene su spremale muževe da idu u džamiju, čekale nestrpljivo sa gotovim ručkom o kojem su mislile najmanje sedmicu ranije. Djed je volio da se sve izreda onako kako su to najbolje domaćice umjele, pa neka bude slano, masno, začinjeno, kiselo, i slatko..., za svačiji ukus po nešto. Djed u pročelju, do njega majka. Okupljali bismo se oko njih kao pčele oko košnice i pojili milinom njihovih riječi i njihove ljubavi i njihovog iskustva. Djeda više nema, ali majku svakog Bajrama posjetimo kao i kad je djed bio živ. Djeda posjetimo na mezarju, uz dovu i uzdah teške. Majka godinama ima samo jedan nijjet, do Bajrama sakupiti dovoljno slatkiša za sve nas. Uz slatkiše njene stare, ali snažne ruke ispletu dovoljno vunениh čarapa, da ničija stopala zima ne okrzne.

Djed i bika imali su drugačija bajramska pravila, prava narodska, ali smo bili udaljeni cijelog života i bilo nam je važno bar da jedni drugima čujemo glas putem telefona, ili pak kažemo tetkama da im prenesu najljepše želje koje bismo im svi zajedno uputili. Život je prošao polahko, ali brzo, kao pad sićušne praške. Svega nekoliko Bajrama proveli smo zajedno, skromno, bez pretjerane radosti, jer je djed tražio u svemu umjerenost, pošto je i sam bio u svemu umjeren. Njihove mezare obilazimo rijetko, ali njih dvoje, njihovih postupaka i riječi, savjeta i doživljaja, sjetimo se često, a možda je tako i bolje.

Majka nas je budila milovanjem po kosi, mirisom hrane i najnježnijim majčinskim riječima. Otac bi otišao sa braćom u džamiju, a mi smo učile od najbolje i najstrpljivije kuharice, domaćice, savjetnice, učiteljice, zaštitnice. Znala je ona da ćemo sve što naučimo jednoga dana sa sobom ponijeti iz kuće u neku drugu, tuđinsku, jednostavno drugačiju. Hiljadu sunaca ne može zamijeniti ljubav koja je živjela sa nama i među nama, pažnju beskrajnu i brigu za sutra, gdje će nas životni putevi usmjeriti i odvesti.

Čovjek odraste sa naivnim dječijim vjerovanjima, nekad neistinitim i apstraktnim, nesvjestan vrijednosti stvarnih trenutaka i oduzimanja sekundi od ukupne količine koju dobijamo po rođenju. Smrću prvog najbližeg insana, lomi se djetinjstvo u zrelosti i hvataju se strane svake misli da se dobrom voljom ulijepu u jednu cjelinu koja će bar prividno davati snagu i činiti realnost, s kojom se neko ne izbori ni do svoje smrti.

Danas je Bajram sasvim drugačiji. Muž i dijete su vrhunac svih ostvarenih želja i prva bajramska radost. Muž biva obučen najljepšom, najčistijom i najmirisnijom košuljom, opranom sa hiljadu dova, pa do džamije sa njim na namaz idu i milost, blagost, strpljenje, zdravlje, ljubav, pokajanje, te riječi upućene na stalnu adresu, da se ničiji prsti ne umiješaju u naše, ni ljudski ni šejtanski. Ispraćeni pogledom i mišlju o prolaznosti života, prelistam moguće scenarije budućnosti.

Avlija se pretvorila u dvorište, bašta u asfalt, zarovi u zavjese, pendžeri i mušebaci u prozore sa roletnama, drvene sofre u masivne trpezarijske stolove, šerbe u sok, samo je i dalje tarhana tarhana, sarma sarma, burek burek, baklava baklava, hurmašica hurmašica. Sada svako jede iz svog tanjira, svako ima salvetu preko krila i uz poneku riječ progutaju se sočni zalogaji. I dalje je miris bajrama isti, ali je njegova trajnost hlapljiva. Prvi dan su svi u posebnom zanosu, čehrom bajramskom lica sijaju, poletna. Drugoga dana ostane još poneki zračak, a trećega svakog za rukav povuku obaveze i Bajram ostane u sjećanju samo kao nešto što je prošlo.

Čestitanje se zamijenilo kojekakvim bajramskim skraćenicama, iskrene riječe zamijenili su već izlizani stihovi prepisani sa interneta, koji se jednim klikom elektronskim putem proslijede i rođacima, prijateljima, poznanicima,

pa i onima koji su se slučajno našli u imenicima i adresarima. Ruke se pružaju putem bežičnih veza, neke nevidljive, pa se ne osjeti ni snaga ljudskosti u stisku.

Kad sam bila mlađa, bilo mi je važno da dobijem čokoladu, neku marku od djeda i da mi svi kažu kako me mama lijepo obukla, kako imam lijepe lokne i kako sam svojoj majci najpametnija. Postojao je tada stid, rumenilo u obrazima i nakon najmanje hvale i spuštanje pogleda kao išaret dragosti i skromnosti.

Sada mi je bitno da što prije dođem kod majke, da je zagrlim i poljubim i te prve bajramske trenutke provedem u kući u kojoj sam odrasla i naučila prve bajramske običaje, da operem suđe kako bi mama malo odmorila i prinesem joj da pojede nešto slatko. Bitno mi je da kao nane nastojim sakupiti porodicu kod sebe na bajramskom ručku, da kao majka sakupim dovoljno slatkiša za svu djecu, te kao mama nastojim na svoje dijete prenijeti ono što je mama na me prenijela.

Svakoga dana, koji nije bajramski, nedostaju mi osjećaji koje sa sobom Bajram donese. Nedostaju mi nesebični osmijesi, čistoća kuće i ljudskih duša, nedostaje mi radost bajramskih paketića i prebiranja slatkiša. Nedostaju mi dragi ljudi kojih više nema, a koji su ostavili utabanu stazu, dok su zajedno sa mnom išli kroz prve godine života i prva iskustva u mnogočemu. Čeznju osjetim i za kućom u kojoj sam rođena, za godinama i vremenom koji prolaze i koje niti mogu zaustaviti, ni vratiti, ni nekako sačuvati u cjelini, nažalost.

Sadržaj:

Husein Buljubašić	Bajramovanje u Vrhpolju
Isnam Taljić	Bajramsko odijelo s Marienplatza u Münchenu
Šahović Senada	Uspomena
Vildana Alajbegović	Radost Bajrama
Suada Sokolović-Suljić	Miris kurbana
Alma Ajanović-Zornić	Aferim! Mjesec ramazana je
Mehmed Meša Delić	Bajram-čekmedža lijepih osjećaja
Nermina Subašić	Kaluf šećera
Fajko Kadrić	Trešnjevac
Said Šteta	Đul-šerbe
Alma Muharemović	Sjećanja na djeda
Alma Mujanović	Posljednji djedov Bajram
Anela Sejarić–Vujinović	Bajram je čudo
Fuad Hrustić	Kod nene i djeda na Bajram”
Belma Ramić	Bajram kod djeda Bajre
Nejra Kadrić	Bajrami kod mog djeda
Esmā Bandić	Tespīh Milosti
Nenad Ostojić	O putniče, ne skreći sa puta
Ismet Suljić	Miris Bajrama
Amela Isanović	Ko dijeli, imat će
Emina Đelilović	Hamzina ljubav
Ilija F.Francisković	Krčag
Edina Skopljak-Dedović	Kurban
Adnan Veljan	Šarene dimije moje majke
Ramzija Kanurić-Orašćanin	Valja sutra ranom zorom ustati i lijepi Bajram dočekati!
Jasna RizvićAlimanović	Moja Ajkuna
Dženan Mašetić	Miris bajrama i komšiluk
Sabahudin Alimanović	Probudi se, Ibrahime, sanjaš
Jasmila Talić-Kujundžić	Iz srca izbjeglice
Suzana Đikić	Hamid
Lejla Novkinić	Kad se otme srcu blisko
Merim Halilović	Bajram

Sadija Selenic	Bajram koji se pamti
Maida Alispahić	Kada tuga dođe na Bajram
Jasmina Halilović	Sjećanja na Bajram
ISMET BÖLÜKEMİNİ	Djed Bajro
Bašalić Hakija	Bajram nekad
Sajma Gledo	Bajramska sjećanja na mog djeda
Nermin Burzić	Ibrahim-dedini običaji
Elma Nukić	Djed Bajro
Jasenska Cico	Švapski Bajram
Armira Hodžić	Djed Bajro
Emina Alešević	S koljena na koljeno

